

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Διπλωματική εργασία μέσα στα πλαίσια του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών στην Οικονομική και Περιφερειακή Ανάπτυξη

Συντάκτης:

Σιβρόπουλος Ανδρόνικος (Α.Μ.: 0804M022)

Τριμελής επιτροπή:

Κ^α Λυμπεράκη Αντιγόνη, Καθηγήτρια

Κ^{ος} Θεοδόσιος Παλάσκας, Καθηγητής

Κ^{ος} Χριστόφορος Στοφόρος, Λέκτορας

ΑΘΗΝΑ, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2006

MET
51B

2017年12月26日，公司召开2017年第四次临时股东大会，审议通过了《关于公司回购注销部分限制性股票的议案》，同意回购注销不符合解锁条件的限制性股票1,000,000股。

1. The first step is to identify the problem. In this case, the problem is that the company is not meeting its sales targets.

[illegible]

^a $\chi^2 = 1.0$, $df = 1$, $p = .32$.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ όλους τους καθηγητές μου για όσα μου δίδαξαν σε αυτό το μεταπτυχιακό πρόγραμμα και αποτελούν τη βάση όλων αυτών πάνω στα οποία στηρίχτηκε η παρούσα μελέτη.

Ιδιαίτερα ευχαριστώ την Κ^α Λυμπεράκη και την Κ^α Φωτεινοπούλου για τις πολύτιμες συμβουλές τους και για την ηθική συμπαράσταση, τις οποίες δίνουν απλόχερα στους φοιτητές τους.

Ευχαριστώ την οικογένειά μου για την ηθική και οικονομική συμπαράσταση που ήταν καθοριστικά σημαντική από την στιγμή της εισαγωγής μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα και μέχρι σήμερα.

Τέλος, ευχαριστώ κάθε αναγνώστη της παρούσας εργασίας ...

Περιεχόμενα

1	Εισαγωγή	7
2	Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας	10
2.1	Παρουσίαση βασικών χαρακτηριστικών της ελληνικής οικονομίας	10
2.1.1	Ακαθάριστο εθνικό εισόδημα και προϊόν - ζήτηση	10
2.1.2	Απασχόληση – ανεργία – κόστος εργασίας	12
2.1.3	Εξωτερικό εμπόριο – ισοζύγιο	14
2.2	Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας – IMD (International Institute for Management Development – ετήσια έκθεση 2006)	16
2.2.1	Μεθοδολογία	16
2.2.2	Αποτελέσματα	17
2.2.3	Δυνατά – αδύναμα σημεία της Ελλάδας και διαπιστώσεις	21
3	Μελέτη του αγροτικού πληθυσμού της Ελλάδος (μειούμενος) και του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδος (γηράσκων)	23
3.1	Παρουσίαση του αγροτικού πληθυσμού της Ελλάδος και των μεταβολών του με τη χρήση γεωγραφικού συστήματος πληροφοριών (GIS), για το διάστημα 1971 – 2001	23
3.2	Γηράσκων συνολικός πληθυσμός	28
4	Επισκόπηση του πρωτογενούς τομέα	32
4.1	Εισαγωγή – γενικά στοιχεία και σημασία του πρωτογενούς τομέα	32
4.2	Δυνατότητες - περιορισμοί και χρήση των πόρων	33
4.2.1	Δυνατότητες και περιορισμοί των πόρων εδάφους	33
4.2.2	Περιορισμοί των υδάτινων πόρων	35
4.2.3	Χρήση γης και νερού	36
4.3	Καθεστώς και συνθήκες λειτουργίας των ελληνικών αγροτικών εκμεταλλεύσεων	38
4.3.1	Μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης	38
4.3.2	Ενδιάμεση κατανάλωση	41
4.3.3	Μηχανήματα και εξοπλισμός	42
4.3.4	Χαρακτηριστικά αγοράς εισροών της γεωργίας	43
4.3.5	Απασχόληση στον γεωργικό τομέα	45
4.3.6	Τιμές και σύγκριση δείκτη τιμών εισροών – εκροών	47
4.3.7	Αγροτικό εισόδημα	52
4.3.8	Επιδότησεις και η νέα ΚΑΠ	54
4.4	Αξία της γεωργικής παραγωγής – μελέτη εγχώριας προσφοράς και ζήτησης αγροτικών προϊόντων	57
5	Ισοζύγιο πληρωμών και ανταγωνιστικότητα των αγροτικών προϊόντων	61
5.1	Εισαγωγές – εξαγωγές – ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων	61
5.2	Η εξέλιξη των δεικτών ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων	64
5.2.1	Εισαγωγή – περιγραφή του δείκτη και της μεθοδολογίας	64
5.2.2	Οι δείκτες ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων πριν και μετά την εφαρμογή της ΚΑΠ – διερεύνηση των επιδράσεων της ένταξης στην ανταγωνιστικότητα των αγροτικών προϊόντων	65
5.2.3	Οι δείκτες ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων τα τελευταία χρόνια (1993-2003)	69

6 Προτάσεις για ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του αγροτικού τομέα	76
6.1 Βιολογική γεωργία – βιολογικά προϊόντα	76
6.1.1 Εισαγωγή – εννοιολογική προσέγγιση	76
6.1.2 Η βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία στην Ελλάδα	78
6.1.3 Σύγκριση βιολογικής και συμβατικής καλλιέργειας	81
6.1.4 Κίνητρα για βιοκαλλιέργεια	84
6.2 Αγροτουρισμός	90
6.2.1 Εισαγωγή – εννοιολογική προσέγγιση	90
6.2.2 Λειτουργίες – Προϋποθέσεις αγροτουρισμού και δραστηριότητες	92
6.2.3 Σημασία στα πλαίσια της αειφόρου ανάπτυξης	94
6.2.4 Η κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα – Χαρακτηριστικά προσφοράς και ζήτησης αγροτουριστικού προϊόντος	95
6.2.4.1 Χαρακτηριστικά προσφοράς αγροτουριστικού προϊόντος	95
6.2.4.2 Χαρακτηριστικά ζήτησης αγροτουριστικού προϊόντος	97
6.2.5 Προβλήματα - προτάσεις	98
6.3 Αγροτουρισμός και βιολογικά προϊόντα	100
7 Συμπεράσματα	101
Παράρτημα	103

Ευρετήριο πινάκων

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Εθνικό Εισόδημα - Η Προσέγγιση της Ζήτησης (€ εκατομμύρια, σε τιμές 2004 και ετήσια % μεταβολή – προσωρινά στοιχεία)	10
ΠΙΝΑΚΑΣ 2 : Ρυθμός ανάπτυξης ΑΕΠ και κατά κεφαλήν ΑΕΠ (%)	11
ΠΙΝΑΚΑΣ 3 : Απασχόληση, ανεργία και παραγωγικότητα	12
ΠΙΝΑΚΑΣ 4 : Εισαγωγές – εξαγωγές – ισοζύγιο	14
ΠΙΝΑΚΑΣ 5 : Συναλλαγματικές Ισοτιμίες, Διεθνείς Τιμές Εμπορευμάτων και Ανταγωνιστικότητα	15
ΠΙΝΑΚΑΣ 6 : Διαχρονικής θέσης της Ελλάδας ως προς τη συνολική θέση της στην Παγκόσμια Κατάταξη Ανταγωνιστικότητας	17
ΠΙΝΑΚΑΣ 7 : Συγκριτική αξιολόγηση της Ελλάδας με τη χώρα που συγκεντρώνει τη μεγαλύτερη βαθμολογία στο περιβάλλον των 25 χωρών της ΕΕ	21
ΠΙΝΑΚΑΣ 8 : Στοιχεία συνολικού πληθυσμού και δείκτες	28
ΠΙΝΑΚΑΣ 9 : Δείκτες τιμών παραγωγού (χωρίς ΦΠΑ) (1995=100)	48
ΠΙΝΑΚΑΣ 10 : Μέσοι δείκτες τιμών των εισροών της αγροτικής παραγωγής, 1996-2001 (1995=100)	49
ΠΙΝΑΚΑΣ 11 : Μέσοι δείκτες τιμών των εκροών της αγροτικής παραγωγής(χωρίς επιδοτήσεις), 1996-2001 (1995=100)	50
ΠΙΝΑΚΑΣ 12 : Αγροτικό εισόδημα και εργαζόμενοι στη γεωργία	52
ΠΙΝΑΚΑΣ 13 : Αγροτικό εισόδημα και άλλες εισοδηματικές κατηγορίες της Ελλάδας (2002)	53
ΠΙΝΑΚΑΣ 14 : Αγροτικό εισόδημα και άλλες εισοδηματικές κατηγορίες της Ελλάδας (2003)	53
ΠΙΝΑΚΑΣ 15 : Εξέλιξη της ανταγωνιστικής θέσης στο σύνολο του Κόσμου βασικών ελληνικών αγροτικών προϊόντων (τιμή δείκτη d)	68
ΠΙΝΑΚΑΣ 16 : Εξέλιξη της ανταγωνιστικής θέσης βασικών αγροτικών προϊόντων έναντι της Ε.Κ. και των Τρίτων Χωρών (τιμή δείκτη d)	69
ΠΙΝΑΚΑΣ 17 : Εξέλιξη της ανταγωνιστικής θέσης βασικών αγροτικών προϊόντων έναντι των χωρών του κόσμου (τιμή δείκτη d)	72

ΠΙΝΑΚΑΣ 18 : Εξέλιξη της ανταγωνιστικής θέσης βασικών αγροτικών προϊόντων έναντι των χωρών του κόσμου (Μέσοι όροι περιόδων και μεταβολές)	72
ΠΙΝΑΚΑΣ 19 : Εξέλιξη της ανταγωνιστικής θέσης βασικών αγροτικών προϊόντων έναντι των χωρών της Ε.Ε. (τιμή δείκτη d)	73
ΠΙΝΑΚΑΣ 20 : Εξέλιξη της ανταγωνιστικής θέσης βασικών αγροτικών προϊόντων έναντι των χωρών της Ε.Ε. (Μέσοι όροι και μεταβολές)	74
ΠΙΝΑΚΑΣ 21 : Εξέλιξη της ανταγωνιστικής θέσης βασικών αγροτικών προϊόντων έναντι των χωρών εκτός Ε.Ε. (τιμή δείκτη d)	75
ΠΙΝΑΚΑΣ 22 : Εξέλιξη της ανταγωνιστικής θέσης βασικών αγροτικών προϊόντων έναντι των χωρών εκτός Ε.Ε. (Μέσοι όροι και μεταβολές)	75

Ευρετήριο διαγραμμάτων

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 : Ρυθμός μεταβολής πραγμ. ΑΕΠ και ΑΕΠ κατά κεφαλή	11
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2 : Κατά κεφαλή Ακαθ. Εγχώριο Προϊον (ΙΑΔ % του μέσου ΕΕ-25, 2004)	11
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3 : Παραγωγικότητα εργασίας ανά απασχολούμενο (ΕΕ-25=100, 2004) και μοναδιαίο κόστος εργασίας	13
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4 : Ρυθμός μεταβολής μέσου κόστους εργασίας (%)	13
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5 : Ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών (Εκατ. €)	15
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6 : Συνολικές επενδύσεις (% του ΑΕΠ)	16
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7 : Διαχρονική εξέλιξη της θέσης της Ελλάδας με κριτήριο την "Επιχειρηματική Αποτελεσματικότητα"	18
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8 : Διαχρονική εξέλιξη της θέσης της Ελλάδας με κριτήριο την "Οικονομική Απόδοση"	19
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9 : Διαχρονική εξέλιξη της θέσης της Ελλάδας με κριτήριο την "Κυβερνητική Αποτελεσματικότητα"	19
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10 : Διαχρονική εξέλιξη της θέσης της Ελλάδας με κριτήριο τις "Υποδομές"	20
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11 : Αγροτικός πληθυσμός 2001	24
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12 : Πληθυσμός νομών (2001)	25
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 13 : Πληθυσμός περιφερειών (2001)	25
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 14 : Αγροτικός Πληθυσμός ως ποσοστό του συνόλου	26
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 15 : Μεταβολή αγροτικού πληθυσμού - περιφέρειες (1971-2001)	27
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 16 : Μεταβολή αγροτικού πληθυσμού - περιφέρειες (1971-2001)	27
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 17 : Πυραμίδα Ηλικιών της Ελλάδας (Απογράφη 1981)	29
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 18 : Πυραμίδα Ηλικιών της Ελλάδας (Απογράφη 1991)	30
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 19 : Πυραμίδα Ηλικιών της Ελλάδας (Απογράφη 2001)	30
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 20 : Χάρτης δυνητικού κινδύνου ερημοποίησης της Ελλάδας	34
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 21 : Γεωγραφική κατανομή του αγροτικού εδάφους (2002)	37
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 22 : Αριθμός εκμεταλλεύσεων σύμφωνα με το μέγεθός τους (εκτάρια) (μ.ο. 1999 - 2001)	40
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 23 : Εργατικό δυναμικό και απασχόληση στη γεωργία (2003)	45
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 24 : Απασχόληση στον πρωτογενή τομέα (% του συνόλου, 2004)	46
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 25 : Εξέλιξη των δεικτών τιμών εισροών και εκροών της γεωργίας (1996-2003)	49
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 26 : Μέσοι ετήσιοι δείκτες τιμών εισροών στη Γεωργία - κτηνοτροφία	51
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 27 : Μέσοι ετήσιοι δείκτες τιμών εκροών γεωργικών προϊόντων	

(χωρίς επιδοτήσεις)	52
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 28 : Αγροτικό εισόδημα: Καθαρή προστιθέμενη αξία = Αξία παραγωγής - φόροι + επιδοτήσεις - ενδιάμεση ανάλωση - ανάλωση παγίου κεφαλαίου (σε σταθερές τιμές 1993)	54
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 29 : Αξία παραγωγής συν επιδοτήσεις (σε σταθερές τιμές 1993)	55
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 30 : Αξία γεωργικής παραγωγής (σε σταθερές τιμές 1993)	57
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 31 : Προσφορά και ζήτηση συνόλου αγροτικών προϊόντων	58
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 32 : Εγχώρια ζήτηση (αριστερά) και προσφορά (δεξιά) βασικών αγροτικών προϊόντων	60
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 33 : Αγροτικά προϊόντα ως ποσοστό του συνόλου προϊόντων	62
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 34 : Ισοζύγιο πληρωμών - σύνολο κόσμου	63
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 35 : Ισοζύγιο πληρωμών - Ε.Ε.	63
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 36 : Ισοζύγιο πληρωμών - τρίτες χώρες	64
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 37 : Δείκτης ανταγωνιστικότητας συνόλου αγροτικών προϊόντων (δείκτης d)	70
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 38 : Η εξέλιξη της συνολικής βιολογικά καλλιεργούμενης έκτασης στην Ελλάδα ανά έτος	79
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 39 : Βιολογική κτηνοτροφία (2004)	80
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 40 : Κίνητρα Βιοκαλλιεργητών (2006)	90

1 Εισαγωγή

Ο πρωτογενής τομέας στην Ελλάδα είναι σημαντικός παραγωγικός τομέας για την εθνική οικονομία, όχι μόνο λόγω της συμβολής του στους μακροοικονομικούς δείκτες, αλλά και ως βασικό στοιχείο για τη συντήρηση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής στις αγροτικές και απομακρυσμένες περιοχές. Αν και η συμβολή της γεωργίας στους κύριους μακροοικονομικούς δείκτες της χώρας μειώνεται συνεχώς τις τελευταίες δεκαετίες, συνεχίζει να διαδραματίζει ένα ρόλο ζωτικής σημασίας για την ελληνική οικονομία, συμμετέχοντας δραστικά στις εξαγωγές της χώρας, στο ΑΕΠ και στην απασχόληση.

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από πληθώρα πλεονεκτημάτων στην αγροτική παραγωγή, όπως το περιβάλλον, το κλίμα και η ευδοκμία των εδαφών της σε πολλά είδη κ.α., αλλά και μειονεκτημάτων όπως το υψηλό κόστος παραγωγής, την έλλειψη τεχνολογίας και τεχνογνωσίας, το απαρχαιωμένο μοντέλο οργάνωσης της παραγωγής κ.α. Αυτά τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα καλείται να διερευνήσει η παρούσα εργασία με απώτερο στόχο να προσδιοριστεί η βιωσιμότητα του γεωργικού τομέα μέσα στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης και της διεθνοποίησης των αγορών, δηλ. να προσδιοριστεί η **ανταγωνιστικότητα του αγροτικού τομέα** καθώς και οι τρόποι βελτίωσης αυτής.

Πιο συγκεκριμένα, στην παρούσα εργασία, αρχικά (στο 1^ο κεφάλαιο) γίνεται μία παρουσίαση των μακροοικονομικών δεικτών της ελληνικής οικονομίας και της ανταγωνιστικότητάς της στα πλαίσια του διεθνούς εμπορίου. Εξετάζεται το εθνικό εισόδημα και η ζήτηση των αγαθών και υπηρεσιών, το ΑΕΠ και ο ρυθμός μεγέθυνσής του, η απασχόληση, το κόστος εργασίας και η παραγωγικότητα, το εξωτερικό εμπόριο και το ισοζύγιο πληρωμών, και οι επενδύσεις. Η ανταγωνιστικότητα της χώρας προσεγγίζεται με τη χρήση των αποτελεσμάτων της έρευνας του IMD (ετήσια έκθεση 2006) και επισημαίνονται τα δυνατά και αδύναμα σημεία της ελληνικής οικονομίας.

Στη συνέχεια (στο 2^ο κεφάλαιο) γίνεται παρουσίαση του αγροτικού πληθυσμού της Ελλάδος και των μεταβολών του, με τη χρήση γεωγραφικού συστήματος πληροφοριών (GIS), ενώ κρίνεται παράλληλα σκόπιμη και η αντιπαραβολή με το συνολικό πληθυσμό της χώρας (μελέτη πληθυσμιακών πυραμίδων).

Έπειτα (στο 3^ο κεφάλαιο) μελετώνται σημαντικά στοιχεία που σχετίζονται με τις δυνατότητες και τους περιορισμούς των πόρων του εδάφους και των υδάτινων πόρων και παρουσιάζεται ο τρόπος οργάνωσης της αγροτικής δραστηριότητας στον ελλαδικό χώρο, η γεωγραφική κατανομή του γεωργικού εδάφους, οι χρήσεις γης και νερού, καθώς και το μέσο μέγεθος, ο αριθμός και η αποδοτικότητα των αγροτικών

εκμεταλλεύσεων. Παράλληλα μελετούμε το μοντέλο της αγροτικής παραγωγής: την ενδιάμεση κατανάλωση, τα μηχανήματα – εξοπλισμό, τα χαρακτηριστικά της αγοράς εισροών αγροτικών προϊόντων και το εργατικό δυναμικό. Ακολουθεί η παρουσίαση του μέσου και συνολικού αγροτικού εισοδήματος και των μεταβολών του σε σταθερές τιμές και η σύγκριση του με εισοδήματα άλλων παραγωγικών τάξεων της οικονομίας, ενώ παράλληλα αντιπαραβάλλονται οι δείκτες τιμών εισροών και εκροών της γεωργίας. Κατόπιν, γίνεται αναφορά στο πρόβλημα της ‘μεγάλης ψαλίδας τιμών’ που ταλανίζει το γεωργικό εισόδημα προς όφελος των μεσαζόντων στην εμπορική αλυσίδα παραγωγού – καταναλωτή. Παρουσιάζονται οι επιδοτήσεις και το (υψηλό) ποσοστό συμμετοχής τους στο αγροτικό εισόδημα, καθώς και το μέλλον των επιδοτήσεων μετά την εφαρμογή της νέας ΚΑΠ (Κοινής Αγροτικής Πολιτικής) που πρόκειται να μεταβάλλει σταδιακά αλλά αποφασιστικά τη μορφή και το μέγεθος των αγροτικών εκμεταλλεύσεων.

Στο επόμενο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας (4^ο κεφάλαιο) μελετάται αρχικά η αξία της γεωργικής παραγωγής σε σταθερές τιμές, δηλ. η ουσιαστική μεταβολή του παραγόμενου προϊόντος όχι μόνο με βάση το κριτήριο της ποσότητας, αλλά και άλλων κριτηρίων που υπεισέρχονται στην διαμόρφωση της τιμής ενός προϊόντος (ποιότητα, έλλειψη υποκατάστατων ή συμπληρωματικών αγαθών, δηλ. παράγοντες που επηρεάζουν και τη ζήτηση). Στη συνέχεια κατασκευάζονται οι καμπύλες συνολικής προσφοράς και συνολικής ζήτησης αγροτικών προϊόντων, καθώς και οι αντίστοιχες καμπύλες προσφοράς και ζήτησης των βασικών αγροτικών προϊόντων. Ακόμα, παρουσιάζονται οι εισαγωγές, εξαγωγές και το ισοζύγιο των γεωργικών προϊόντων σε επίπεδο Ε.Ε., Τρίτων Χωρών και Συνόλου Κόσμου και αντιπαρατίθενται ως προς τις αντίστοιχες συνολικές εισαγωγές και εξαγωγές της χώρας μας. Με βάση τις εισαγωγές, τις εξαγωγές και την φαινόμενη κατανάλωση (ζήτηση) κατασκευάζονται οι δείκτες ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων. Παρουσιάζονται αρχικά οι δείκτες για τις περιόδους πριν, στο μεταβατικό στάδιο και μετά την εφαρμογή της ΚΑΠ, ώστε να γίνει διερεύνηση των επιδράσεων της ένταξης της χώρας (στην Ε.Ε.) στην ανταγωνιστικότητα των αγροτικών προϊόντων. Στη συνέχεια κατασκευάζονται οι δείκτες ανταγωνιστικότητας (σε τρεις διαστάσεις: Ε.Ε., Σύνολο Κόσμου, Τρίτες Χώρες) για τα τελευταία χρόνια (1993 - 2003) τόσο ως προς το σύνολο των αγροτικών προϊόντων όσο και ως προς τις κατηγορίες των πιο βασικών αγροτικών προϊόντων.

Στο επόμενο κεφάλαιο (5^ο κεφάλαιο) προτείνονται, μελετώνται και στηρίζονται προτάσεις για την κατεύθυνση που πρέπει να πάρει η ελληνική γεωργία προκειμένου να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα και βιωσιμότητα του αγροτικού τομέα της χώρας. Η πρώτη πρόταση είναι η στροφή προς τα βιολογικά προϊόντα που παρουσιάζουν σύμφωνα με επιστημονικές μελέτες ποικίλα πλεονεκτήματα (οικονομικά, περιβαλλοντικά κ.α.) που αναλύονται, ενώ παράλληλα γίνεται σύγκριση βιολογικής και

συμβατικής καλλιέργειας. Η δεύτερη πρόταση είναι ο αγροτουρισμός που αποτελεί βασικό παράγοντα τόνωσης του αγροτικού εισοδήματος (οικονομική ανάπτυξη) συνδυάζοντας την με την αειφόρο – βιώσιμη ανάπτυξη. Μελετάται η κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα, τα χαρακτηριστικά της προσφοράς και ζήτησης του αγροτουριστικού προϊόντος και οι ελλείψεις που η υπάρχουσα πολιτική δεν μπόρεσε να περιορίσει. Τέλος, τονίζεται η άμεση σχέση που συνδέει τον αγροτουρισμό με τα βιολογικά προϊόντα, και που μπορεί πιθανότατα να οδηγήσει στη σωτηρία τον ελληνικό πρωτογενή τομέα και να τον οδηγήσει από την συρρίκνωση στην μεγέθυνση, όχι σε βάρος των άλλων τομέων παραγωγής αλλά υπέρ της συνολικής ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.

Στο τελευταίο (6^ο κεφάλαιο) συνοψίζονται τα τελικά συμπεράσματα της παρούσας εργασίας.

2 Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας

Κρίνεται σκόπιμη στο πρώτο κεφάλαιο η σύντομη παρουσίαση μερικών βασικών στοιχείων της ελληνικής οικονομίας και της ανταγωνιστικότητας της και τούτο διότι η ανταγωνιστικότητα του πρωτογενούς τομέα που είναι και το κύριο αντικείμενο σχετίζεται άμεσα και αλληλεπιδρά με την συνολική ανταγωνιστικότητα της χώρας μας.

2.1 Παρουσίαση βασικών χαρακτηριστικών της ελληνικής οικονομίας

2.1.1 Ακαθάριστο εθνικό εισόδημα και προϊόν - ζήτηση

Η εγχώρια τελική ζήτηση της ελληνικής οικονομίας (πίνακας 1) αποτελεί το άθροισμα της ιδιωτικής και δημόσιας κατανάλωσης με τον ακαθάριστο σχηματισμό κεφαλαίου. Και τα τρία μεγέθη δείχνουν ότι αυξάνονται συνεχώς κατά τα έτη 2000 – 2004 παρασύροντας τόσο την ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών όσο και το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν σε συνεχόμενη αύξηση.

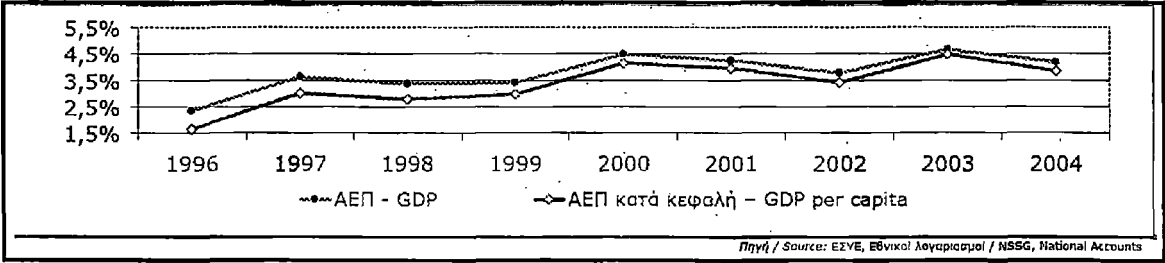
ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Εθνικό Εισόδημα - Η Προσέγγιση της Ζήτησης (€ εκατομμύρια, σε τιμές 2004 και ετήσια % μεταβολή – προσωρινά στοιχεία)

	2000	2001	2002	2003	2004
Συνολικά μεγέθη¹ - Aggregate magnitudes¹					
Ιδιωτική κατανάλωση - Private consumption	95.535	98.364	101.434	105.486	109.003
Δημόσια κατανάλωση - Public consumption	25.844	25.019	27.104	26.487	28.214
Ακαθάρ. σχηματισμός κεφαλαίου - Gross capital formation	31.787	33.356	34.980	40.275	42.213
Εγχώρια τελική ζήτηση - Final domestic demand	153.166	156.739	163.517	172.248	179.430
Εισαγωγές - Imports	46.639	44.224	42.955	45.015	48.708
Τελική ζήτηση - Final demand	106.526	112.515	120.562	127.233	130.722
Εξαγωγές - Exports	34.050	33.693	31.098	31.407	34.558
Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών - Foreign Balance	-12.589	-10.531	-11.857	-13.608	-14.150
Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν - Gross domestic product	140.136	146.098	151.601	158.669	165.280
Κατά κεφαλή μεγέθη² - Per capita magnitudes²					
ΑΕΠ κατά κεφαλή - GDP per capita	12.835	13.343	13.798	14.416	14.970
Ακαθάριστο εθνικό εισόδημα κατά κεφαλή - GNP per capita	12.947	13.354	13.805	14.412	14.986
Ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής - Annual rates of change (%)					
Ιδιωτική κατανάλωση - Private consumption	2,0%	3,0%	3,1%	4,0%	3,3%
Δημόσια κατανάλωση - Public consumption	14,8%	-3,2%	8,3%	-2,3%	6,5%
Ακαθάρ. σχηματισμός κεφαλαίου - Gross capital formation	10,0%	4,9%	4,9%	15,1%	4,8%
Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν - Gross domestic product	4,5%	4,3%	3,8%	4,7%	4,2%
ΑΕΠ κατά κεφαλή - GDP per capita	4,1%	4,0%	3,4%	4,5%	3,8%
1 Η ΕΣΥΕ, ακολουθώντας τη διεθνή πλέον πρακτική, δίνει τα στοιχεία σε τρέχουσες και σε σταθερές τιμές του προηγούμενου έτους. Η μετατροπή σε τιμές του 2004 κατ' επέκταση θυσιάζει την αμειωμένη κάποιων των μεταβλητών, με εξαίρεση το έτος βάσης. Από την άλλη πλευρά, η εκτιμώμενη ετήσια ρυθμοί πραγματικής μεταβολής θεωρούνται πολύ πιο αξιόπιστα. The NSSG, adhering to recent international practices, has started producing GNP data in current prices and constant prices of the previous year. Hence, the conversion to 2004 prices sacrifices the additivity of some variables, with the exception of the base year. On the other hand, estimated real growth rates are considered much more reliable.					
2 Τα κατά κεφαλή μεγέθη αποπληθωρίστηκαν με βάση τον αποπληθωριστή του συνολικού ΑΕΠ / Per capita magnitudes have been deflated from current prices using the GDP deflator.					
Πηγή / Source: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (ΕΣΥΕ), Εθνικοί Λογαριασμοί / National Statistical Service of Greece (NSSG), National Accounts					

Πηγή: ICAP 2006

Το πραγματικό και κατά κεφαλή ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) της ελληνικής οικονομίας παρουσιάζουν ρυθμό μεγέθυνσης που αυξομειώνεται κατά την περίοδο 1996 – 2004 αλλά σημειώνει αξιόλογη τελική συνολική μεγέθυνση – αύξηση 1,8% σε οκτώ έτη - γεγονός που καταδεικνύει σαφείς ενδείξεις μιας επεκτεινόμενης οικονομικής ανάπτυξης της χώρας τα τελευταία χρόνια (πίνακας 2).

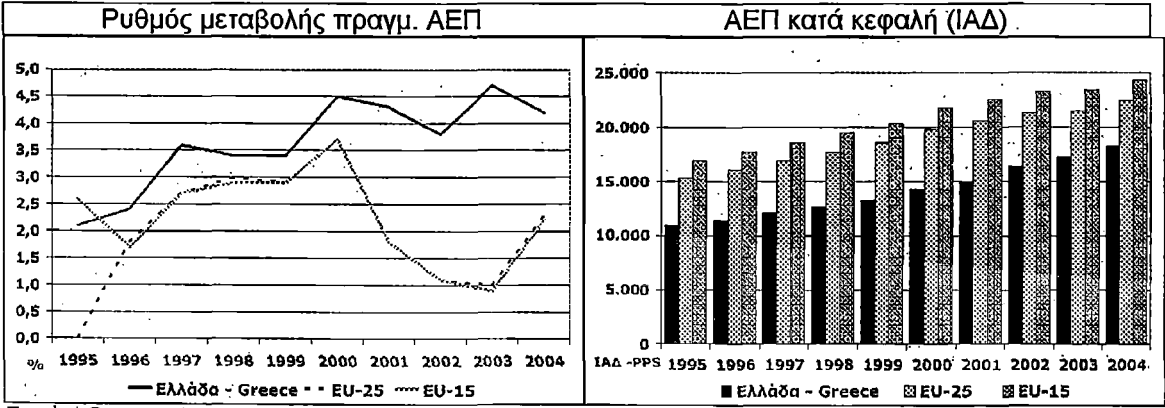
ΠΙΝΑΚΑΣ 2 : Ρυθμός ανάπτυξης ΑΕΠ και κατά κεφαλήν ΑΕΠ (%)

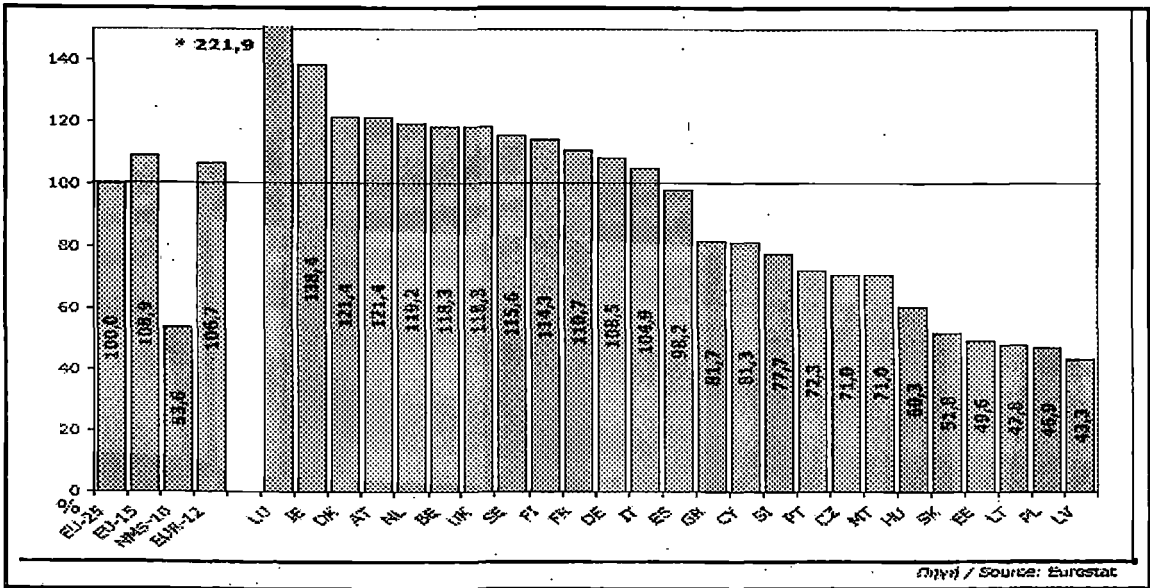
Πηγή: ICAP 2006

Αξίζει να αναφερθεί ότι αυτή η ανερχόμενη μεγέθυνση του ΑΕΠ της Ελλάδος είναι σταθερά υψηλότερη του μέσου ρυθμού μεταβολής της Ε.Ε. μετά το 1996. Όμως το ΑΕΠ κατά κεφαλή της χώρας είναι συνεχώς μικρότερο του μέσου αντίστοιχου της Ε.Ε. – πριν και μετά τη διεύρυνση – γεγονός που δικαιολογεί την κατάταξη της χώρας μας ανάμεσα στις οικονομικά ασθενείς χώρες της κοινότητας.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 : Ρυθμός μεταβολής πραγμ. ΑΕΠ και ΑΕΠ κατά κεφαλή

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2 : Κατά κεφαλή Ακαθ. Εγχώριο Προϊόν (ΙΑΔ % του μέσου ΕΕ-25, 2004)

2.1.2 Απασχόληση – ανεργία – κόστος εργασίας

Κατά την περίοδο 2000 – 2004 σημειώνεται αύξηση των απασχολούμενων ανδρών και γυναικών της χώρας με αποτέλεσμα την υποχώρηση του ποσοστού ανεργίας από 11,4% σε 10,5% (πίνακας 3). Στον ιδιωτικό τομέα της χώρας αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη μείωση των νέων θέσεων εργασίας στο ¼ στην τετραετία που μελετούμε.

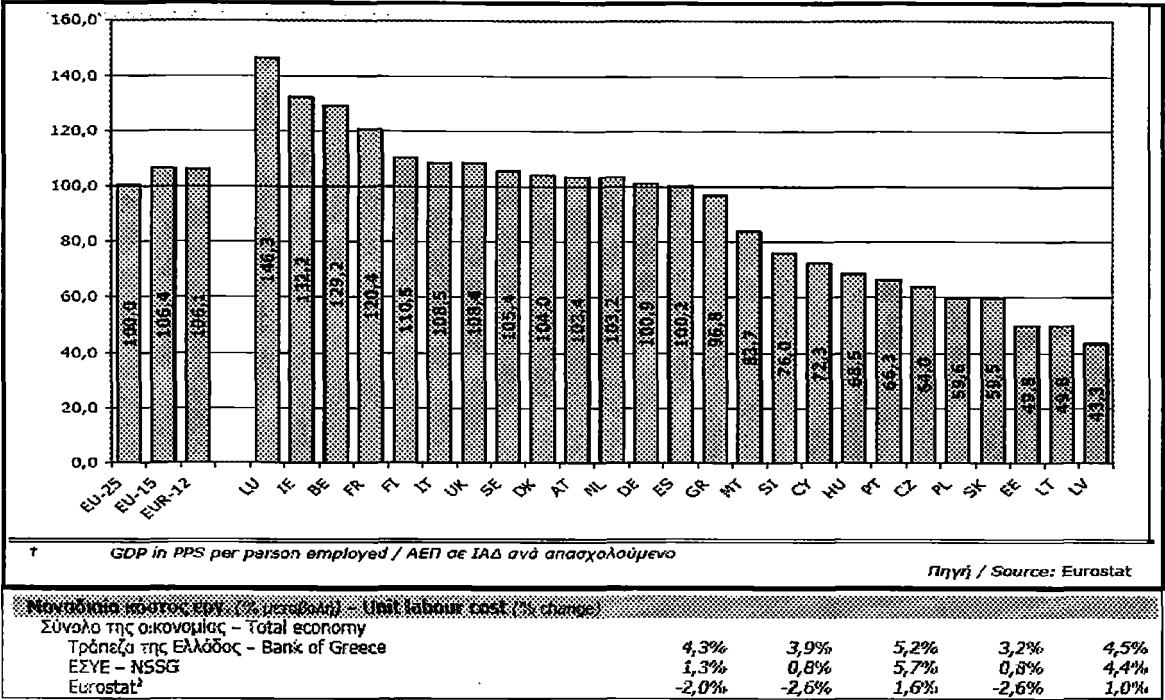
ΠΙΝΑΚΑΣ 3 : Απασχόληση, ανεργία και παραγωγικότητα

	2000	2001	2002	2003	2004
Ανδρες – Men					
Απασχολούμενοι – Employed ('000)	2.568,1	2.566,5	2.614,7	2.663,2	2.670,9
Άνεργοι – Unemployed ('000)	208,1	201,2	190,9	176,2	188,2
Ποσοστό ανεργίας – Unemployment rate (%)	7,5%	7,3%	6,8%	6,2%	6,5%
Ανεργία νέων* – Youth unemployment [*] (%)	48,1%	46,5%	42,1%	42,1%	41,8%
Ποσοστό συμμετοχής* – Participation rate [*] (%)	64,7%	64,1%	64,4%	64,8%	64,9%
Γυναίκες – Women					
Απασχολούμενες – Employed ('000)	1.515,4	1.512,3	1.561,2	1.611,3	1.642,3
Άνεργες – Unemployed ('000)	315,4	292,7	289,4	283,8	317,5
Ποσοστό ανεργίας – Unemployment rate (%)	17,2%	16,2%	15,7%	15,0%	16,2%
Ανεργία νέων* – Youth unemployment [*] (%)	87,2%	81,8%	80,4%	80,4%	82,1%
Ποσοστό συμμετοχής* – Participation rate [*] (%)	40,3%	39,5%	40,2%	41,0%	42,1%
Σύνολο – Total					
Απασχολούμενοι – Employed ('000)	4.088,5	4.086,3	4.175,8	4.274,5	4.313,2
Άνεργοι – Unemployed ('000)	523,5	494,0	480,3	460,0	505,7
Ποσοστό ανεργίας – Unemployment rate (%)	11,4%	10,8%	10,3%	9,7%	10,5%
Ανεργία νέων* – Youth unemployment [*] (%)	63,9%	61,5%	58,7%	58,5%	59,6%
Ποσοστό συμμετοχής* – Participation rate [*] (%)	52,2%	51,4%	51,9%	52,5%	53,2%
Μακροχρόνια ανεργία** – Long-term unemployment ^{**} (%)	56,5%	52,8%	53,2%	56,7%	55,0%
Νέοι άνεργοι [†] – New entrant unemployment [†] (%)	46,0%	47,0%	41,1%	41,4%	41,6%
Ροές απασχόλησης ιδιωτικού τομέα – Private sector employment flows					
Αναγγελίες πρόσληψης – Recruitment notifications	978.266	1.033.085	1.080.305	1.083.880	1.107.809
Καταγγελίες σύμβασης – Dismissals	534.805	597.575	590.642	652.820	665.778
Οικειοθελείς αποχωρήσεις – Quits	341.195	386.043	418.233	398.888	417.912
Καθαρή διαφορά: νέες θέσεις εργασίας – Net difference: new jobs	102.266	49.467	71.430	32.172	24.119
Ετήσιος ρυθμός μεταβολής – Annual rate of change (%)	-22,1%	-51,6%	44,4%	-55,0%	-25,0%
[†] Μόσχοι τριμήνων του έτους / Quarterly averages. [*] Ανεργία ηλικιακών ομάδων 15-24 / 15-24 age group unemployment rate. ^{**} Εργατικό δυναμικό ως ποσοστό του πληθυσμού των ίδιων ηλικιακών ομάδων – Labour force as a share of the total population in the same age groups. ^{††} Ανεργία διάρκειας μεγαλύτερης των 12 μηνών / Unemployment lasting more than 12 months. [†] Ανεργία νεοεισερχομένων στην αγορά εργασίας / Unemployment amongst new entrants into the labour force.					
Πηγή / Source: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (ΕΣΥΕ), ΟΑΕΔ και ΠΑΕΤ ΑΕ / National Statistical Service of Greece (NSSG), Labour Force Survey, OAEΔ and PAEP SA					
Παραγωγικότητα (% μεταβολή) – Productivity (% change)					
Παραγωγικότητα εργασίας ΟΟΣΑ ¹ – OECD labour productivity ¹	5,2%	5,2%	4,0%	3,4%	2,5%
Παραγωγικότητα μεταποίησης ² – Productivity in manufacturing ²	2,0%	-0,6%	0,6%	1,2%	1,2%

Πηγή: ICAP 2006

Παράλληλα, όπως παρατηρούμε στο διάγραμμα 3, η παραγωγικότητα της εργασίας αυξάνεται κάθε έτος αλλά με μειούμενο ρυθμό για την περίοδο 2000 – 2004. Σε επίπεδο της Ε.Ε. των 25 η Ελλάδα βρίσκεται λίγο χαμηλότερα από τον μέσο όρο (96,8%).

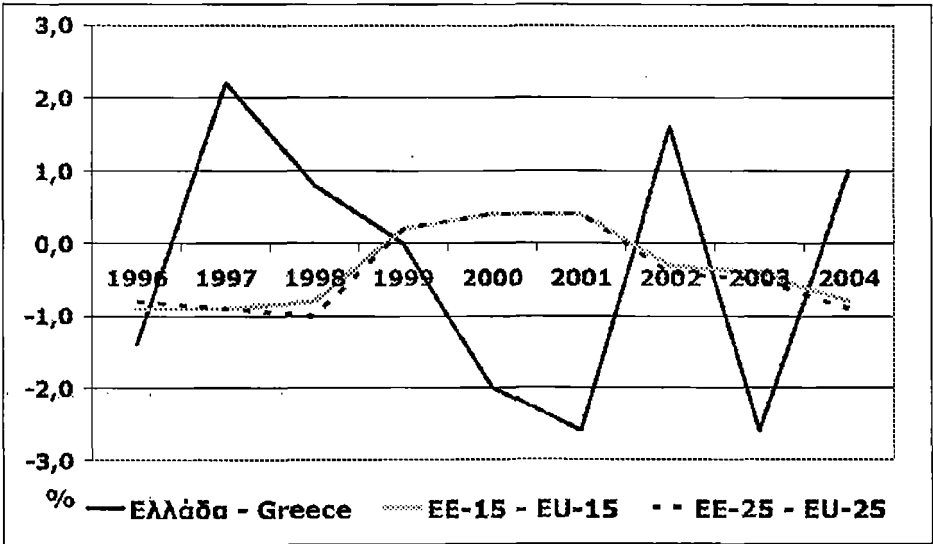
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3 : Παραγωγικότητα εργασίας ανά απασχολούμενο (ΕΕ-25=100, 2004) και μοναδιαίο κόστος εργασίας

³ Αμοιβές ανά εργοζόμενο σε τρέχουσες τιμές, προς ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές προς συνολική απασχόληση. Ετήσιος ρυθμός μεταβολής.
 Πηγή: ICAP 2006

Το μοναδιαίο κόστος εργασίας υποχωρεί κατά το χρονικό διάστημα 1997 – 2001 για να συνεχίσει με έντονες αυξομειώσεις συγκριτικά με τον μέσο όρο της Ε.Ε. (διάγραμμα 4).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4 : Ρυθμός μεταβολής μέσου κόστους εργασίας (%)

Πηγή / Source: Eurostat, ΟΟΣΑ

2.1.3 Εξωτερικό εμπόριο – ισοζύγιο

Οι εισαγωγές και εξαγωγές της ελληνικής οικονομίας κατά το μεγαλύτερο μέρος τους συνδέονται με τις χώρες της Ε.Ε. των 15 για την περίοδο που μελετούμε (πίνακας 4). Οι εισαγωγές της χώρας είναι συνεχώς μεγαλύτερες των εξαγωγών με αποτέλεσμα να δημιουργείται έλλειμμα στο ισοζύγιο που όμως μειώθηκε από 18% του ΑΕΠ το 2000 σε 15,4% το 2004.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 : Εισαγωγές – εξαγωγές – ισοζύγιο

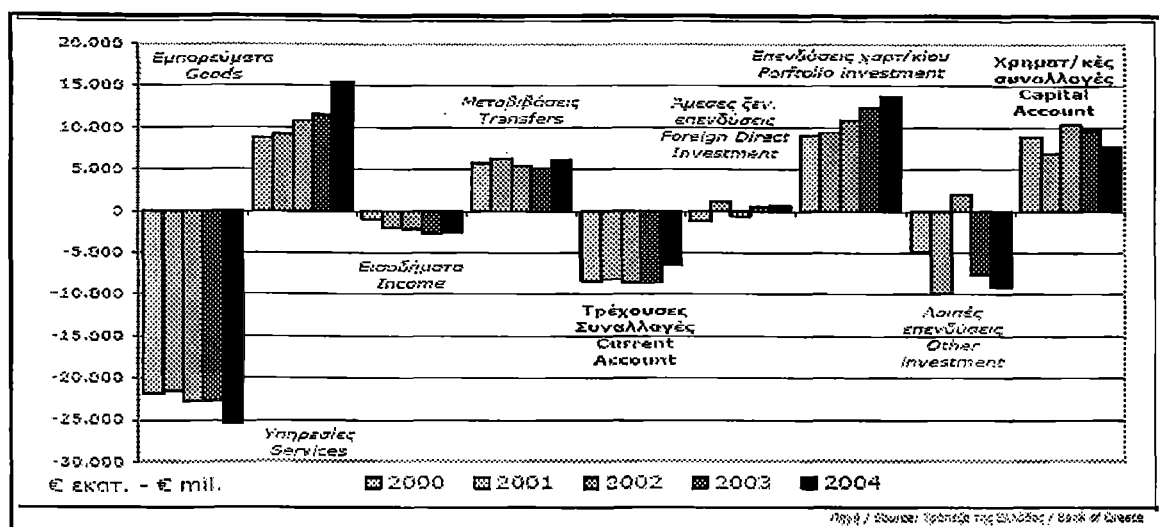
	2000	2001	2002	2003	2004
Λεγιστική τρεχουσών συναλλαγών – Current account					
Ισοζύγιο εμπορευμάτων – Goods balance	-21.927,5	-21.610,9	-22.708,7	-22.643,5	-25.435,7
Εμπορικό ισοζύγιο χωρίς κούσιμα – Non-oil goods balance	-18.540,8	-18.614,3	-19.203,7	-18.607,7	-20.960,8
Εμπορικό ισοζύγιο κοινοτήτων – Oil goods balance	-2.986,7	-2.996,6	-3.505,0	-4.035,8	-4.475,0
Εξαγωγές – Exports	11.098,6	11.545,4	10.433,6	11.113,6	12.653,3
ΕΕ-15 – EU-15 (%)	47,3%	42,0%	43,5%	46,7%	47,8%
Βαλκόνια – Balkans (%)	17,7%	18,4%	16,6%	16,4%	17,0%
Κίνα & ΝΑ Ασία – China and SE Asia (%)	1,5%	1,9%	2,1%	1,6%	2,0%
Λοιπές – Other (%)	33,5%	37,70%	37,80%	35,30%	33,20%
Εισαγωγές – Imports	33.026,1	33.156,3	33.142,3	33.757,1	38.089,0
ΕΕ-15 – EU-15 (%)	61,0%	54,5%	52,2%	54,5%	53,7%
Βαλκόνια – Balkans (%)	2,8%	3,6%	2,7%	2,7%	3,1%
Κίνα & ΝΑ Ασία – China and SE Asia (%)	4,0%	5,2%	5,0%	4,7%	5,1%
Λοιπές – Other (%)	32,2%	36,7%	40,1%	38,1%	38,1%
Ισοζύγιο υπηρεσιών – Service balance	8.711,0	9.150,0	10.755,3	11.506,4	15.467,0
Ταξιδιωτικό – Travel	10.061,2	10.579,9	10.204,7	9.495,3	10.347,3
Μεταφορές – Transport	4.548,9	4.650,8	2.548,7	2.136,0	2.310,4
Λοιπές – Other	8.640,6	9.113,3	8.523,4	9.569,8	13.307,8
Ισοζύγιο εισοδημάτων – Income balance	-955,1	-1.981,3	-2.073,4	-2.597,4	-2.457,5
Αμοιβές και μισθοί – Salaries and wages	631,0	606,3	509,6	337,2	280,0
Τόκοι, μερίσματα, κέρδη – Interest, dividends, profits	2.408,3	1.494,0	1.116,9	1.231,9	1.406,5
Ισοζύγιο μεταβιβάσεων – Transfers balance	5.799,3	6.272,9	5.455,4	5.088,1	6.051,1
Γεν. κυβέρνηση (μεταβιβάσεις από ΕΕ) – Gen. government (EU transfers)	5.331,8	5.922,7	5.458,0	5.375,0	6.544,2
Λοιπές (μετανάστες, μεβόματα κλπ.) – Other (immigrant remittances etc.)	2.795,2	3.024,2	2.343,4	2.442,4	2.430,1
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών – Current account balance	-8.372,4	-8.169,3	-8.571,3	-8.646,3	-6.411,0
Ετήσιες ποσοτικές μεταβολές – Annual rates of change (%)					
Εξαγωγές – Exports	38,2%	4,0%	-9,6%	6,5%	13,9%
Εισαγωγές – Imports	32,5%	0,4%	0,0%	1,9%	12,8%
Άμεσες ξένες επενδύσεις (εισροή) – Foreign direct investment (inflow)	-	47,7%	-97,0%	397,2%	85,8%
ως % του ΑΕΠ – As a % of GDP					
Εξαγωγές – Exports	9,1%	8,8%	7,4%	7,2%	7,7%
Εισαγωγές – Imports	27,1%	25,2%	23,4%	22,0%	23,0%
Έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου – Trade deficit	18,0%	16,5%	16,0%	14,8%	15,4%
Έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών – Current account deficit	6,9%	6,2%	6,1%	5,6%	3,9%
Πλεόνασμα χρημ./κών συναλλαγών – Capital account surplus	7,3%	5,3%	7,3%	6,3%	4,7%
† Προσωρινά στοιχεία / Provisional data.					

Πηγή / Source: Τράπεζα της Ελλάδος / Bank of Greece

Πηγή: ICAP 2006

Επιπλέον το έλλειμμα του ισοζυγίου ενισχύεται κυρίως από τις πληρωμές για εισαγωγές εμπορευμάτων ενώ περιορίζεται από τις εισπράξεις για παροχή υπηρεσιών (κυρίως μεταφορές και τουρισμός).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5 : Ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών (Εκατ. €)

Πηγή: ICAP 2006

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 : Συναλλαγματικές Ισοτιμίες, Διεθνείς Τιμές Εμπορευμάτων και Ανταγωνιστικότητα

	2000	2001	2002	2003	2004
Συναλλαγματικές ισοτιμίες ευρώ (δίκτες και διμερείς) Euro exchange rates (effective exchange rate index and bilateral)					
Δείκτης ισοτ. ευρώ* - Euro effective exch. rate index* (1990=100)	56,2 (-6,2%)	55,8 (-0,7%)	56,4 (1,1%)	58 (2,8%)	58,5 (0,9%)
Δολάρια ΗΠΑ / ευρώ (διμερές) - US dollars / euro (bilateral)	0,9240 (-13,3%)	0,8956 (-3,1%)	0,9448 (5,5%)	1,1310 (19,7%)	1,2433 (9,9%)
Γιέν Ιαπωνίας / ευρώ (διμερές) - Japanese yen / euro (bilateral)	99,50 (-18,0%)	108,74 (9,3%)	118,05 (8,6%)	130,97 (10,9%)	134,40 (2,6%)
Λίρα Αγγλίας / ευρώ (διμερές) - Great Britain pound / euro (bilateral)	0,60900 (-7,6%)	0,62191 (2,1%)	0,62874 (1,1%)	0,69193 (10,1%)	0,67858 (-1,9%)
Διεθνείς τιμές εμπορευμάτων, σε ευρώ (έτος βάσης 2000) World commodity price indices, in euro (base year 2000)					
Σύνολο* - Total*	100,0 (17,1%)	98,8 (-1,2%)	94,6 (-4,3%)	84,6 (-10,6%)	91,3 (7,9%)
Τρόφιμα - Food	100,0 (14,0%)	105,5 (5,5%)	101,2 (-4,1%)	89,5 (-11,6%)	93,1 (4,0%)
Μέταλλα - Metals	100,0 (29,2%)	93,1 (-6,9%)	85,8 (-7,8%)	80,2 (-6,5%)	99,6 (24,2%)
Πετρέλαιο (Brent Μεγ. Βρετανίας) - Oil (UK Brent)	100,0 (83,1%)	88,9 (-11,1%)	86,4 (-2,8%)	83,2 (-3,7%)	100,6 (20,9%)
Ανταγωνιστικότητα: Πραγματικές ισοτιμίες (σε ΕΕ-25, έτος βάσης 1999) Competitiveness: Real effective exchange rates (against EU-25, base year 1999)					
Βάσει Εναρμονισμένου ΔΤΚ/ΔΤΚ - Based on Harmonised CPI/CPI	96,2 (-3,8%)	96,6 (0,4%)	98,4 (1,9%)	101,4 (3,0%)	102,3 (0,9%)
Βάσει Αποπληθωριστή ΑΕΠ - Based on GDP deflator	97,2 (-2,8%)	97,5 (0,3%)	98,9 (1,4%)	101,7 (2,8%)	103,1 (1,4%)
Βάσει μοναδιαίου κόστους εργασίας - Based on unit labour cost :					
Στο σύνολο της οικονομίας - In the whole economy	95,2 (-4,8%)	92,1 (-3,3%)	95,0 (3,1%)	95,2 (0,2%)	98,5 (3,5%)
Στη μεταποίηση - In manufacturing	95,4 (-4,6%)	93,2 (-2,3%)	93,6 (0,4%)	93,2 (-0,4%)	97,6 (4,7%)

* Στοιχισμένος με βάση τα ετήσια εμπορεύματα της Ελλάδας. Η σταθμισμένη ισοτιμία είναι η τιμή ενός αντικροσσικού καλαθιού ξένων νομισμάτων, καθένα από το οποίο σταθμίζεται με βάση το αποδοτικό του στα ετήσια εμπορεύματα της χώρας. Ο δείκτης αυτός δεν ορίζεται να συγχέεται με τη σταθμισμένη συνολοκοσμική ισοτιμία του ευρώ, η οποία υπολογίζεται με βάση τα ετήσια εμπορεύματα της ζώνης του ευρώ ως σύνολο.
Trade weighted for Greece. A currency's nominal effective exchange rate is a weighted average of that currency's exchange rate vis-à-vis a representative basket of currencies. The weights are chosen on the basis of trade shares. This index should not be confused with the effective exchange rate of the euro, which is calculated on the basis of the trade shares of the euro area as a whole.

* Χωρίς καύσιμα και πρόχειρα μέταλλα / excluding fuel and precious metals.

* Βάσει της συναλλαγματικής ισοτιμίας, σταθμισμένης με το ετήσιο εμπορεύματα ή τον δείκτη τιμών ή κόστους μιας χώρας σε σχέση με τους κόστους ανταγωνιστές της στις διεθνείς αγορές. Ισοδυναμεί με την ανεπάρκεια σταθμισμένης ισοτιμίας, αποπληθωρισμένης με κάποιο δείκτη τιμών ή κόστους. Οι δείκτες που παρουσιάζονται εδώ είναι βασισμένοι σε αποπληθωριστές που έγιναν με βάση τον εναρμονισμένο ΔΤΚ, τον αποπληθωριστή του ΑΕΠ και το μοναδιαίο κόστος εργασίας για το σύνολο της οικονομίας και για τη μεταποίηση.
Nominal effective exchange rates base, competitiveness also depends on costs and price trends, so the real effective exchange rate (REER) aims to assess a country's price or cost competitiveness relative to its principal competitors in international markets. It corresponds to the NEER, deflated by some price/cost deflator. The indicators presented here are based on deflations using the harmonised CPI, the GDP deflator, and the unit labour cost for the whole economy and for manufacturing only.

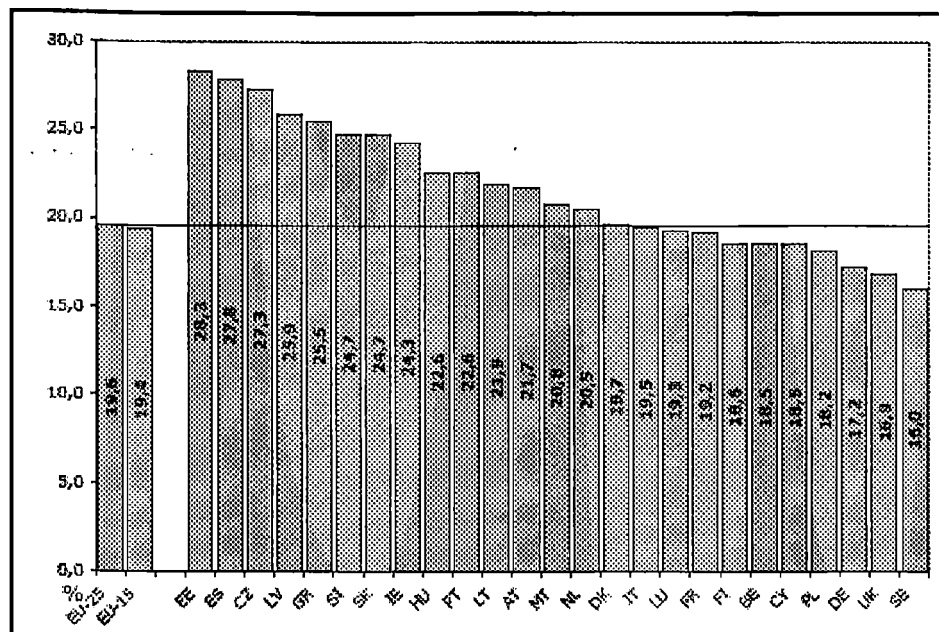
Πηγή / Source: Τρόφιμα της Ελλάδας και Ευρωπαϊκό Εμπορικό Σύνταγμα Bank of Greece and European Commission

Πηγή: ICAP 2006

Οι συνολικές επενδύσεις της οικονομίας μας αντιστοιχούν στο 25,5% του ΑΕΠ, ποσοστό ιδιαίτερα ικανοποιητικό που δείχνει θετικά σημάδια οικονομικής ανάπτυξης

και ξεπερνά το μέσο όρο της Ε.Ε.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6 : Συνολικές επενδύσεις (% του ΑΕΠ)

Πηγή: ICAP 2006

2.2 Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας – IMD (International Institute for Management Development – ετήσια έκθεση 2006)

2.2.1 Μεθοδολογία

Χρησιμοποιούνται τέσσερις βασικοί παράγοντες για να προσεγγιστεί η ανταγωνιστικότητα των χωρών:

- 1) οικονομική αποδοτικότητα,
- 2) κυβερνητική αποτελεσματικότητα,
- 3) επιχειρηματική αποτελεσματικότητα, και,
- 4) υποδομές.

Καθένας από αυτούς τους τέσσερις παράγοντες διαιρείται σε πέντε υπο-παράγοντες, καθένας από τους οποίους δίνει έμφαση σε διαφορετικές «όψεις» της ανταγωνιστικότητας. Όλοι μαζί οι υπο-παράγοντες είναι συνολικά είκοσι (20).

Η Παγκόσμια. Επετηρίδα Ανταγωνιστικότητας χρησιμοποιεί διαφορετικούς τύπους δεδομένων για να μετρήσει τα ποσοτικά και τα ποιοτικά θέματα. Οι στατιστικοί δείκτες αποκτούνται από διεθνείς, εθνικούς και περιφερειακούς

οργανισμούς, ή/και ιδιωτικούς φορείς και από το μοναδικό δίκτυο των 57 συνεργαζόμενων φορέων του IMD διεθνώς¹.

Η αξιολόγηση γίνεται βάσει των στοιχείων που έχουν προκύψει από τις μακροοικονομικές εξελίξεις στις εξεταζόμενες χώρες, και, από τις εκτιμήσεις που έχουν εκφράσει ανώτερα στελέχη επιχειρήσεων και οργανισμών των χωρών που συμμετέχουν στην έρευνα του IMD. Αυτό γίνεται μέσω της συμπλήρωσης συγκεκριμένου ερωτηματολογίου για το σκοπό αυτό.

2.2.2 Αποτελέσματα

Η συνολική επίδοση της Ελλάδας, διαχρονικά, σύμφωνα με τους πίνακες και τα δεδομένα των εθνικών ανταγωνιστικών τάσεων του IMD, σημείωσε σημαντική βελτίωση μεταξύ των ετών 2006 και 2005 κατά οχτώ (8) θέσεις, με αποτέλεσμα το 2006 να κατατάσσεται στην 42η θέση μεταξύ των 61 χωρών και περιφερειών που συμπεριλαμβάνονται στην παγκόσμια επετηρίδα ανταγωνιστικότητας.

Σε επίπεδο πενταετίας (2002 - 2006) η χώρα απώλεσε έξι (6) θέσεις (από την 36η θέση το 2002 μετατοπίστηκε στην 42η θέση το 2006). Ειδικότερα, η συνολική επίδοση της ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας εισήλθε το 2002 σε μία έντονα πτωτική πορεία, όπου από την 36η θέση υποχώρησε στην 50η θέση το 2005 (μόνο στην τετραετία 2002 - 2005 απώλεσε 14 θέσεις ανταγωνιστικότητας), για ν' ανακάμψει το 2006 κερδίζοντας 8 θέσεις και μειώνοντας έτσι τις απώλειες σε 6 θέσεις.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6 : Διαχρονικής θέση της Ελλάδας ως προς τη συνολική θέση της στην Παγκόσμια Κατάταξη Ανταγωνιστικότητας

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
34	31	36	42	44	50	42

Πηγή: ΣΒΒΕ – IMD 2006

Η βελτίωση για το έτος 2006 που παρατηρείται στη συνολική απόδοση της Ελλάδας, συνδέεται άμεσα με τις βελτιώσεις που παρουσίασε η χώρα στην πλειοψηφία των ομάδων κριτηρίων αξιολόγησης. Ειδικότερα, από την επιμέρους μελέτη και ανάλυση των συγκεκριμένων κατηγοριών προκύπτει η βελτίωση της Ελλάδας σε σχέση με το 2005, στους τομείς:

¹ Για την Ελλάδα τα στοιχεία παρέχονται από το Τμήμα Τεκμηρίωσης και Μελετών του Συνδέσμου Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος (ΣΒΒΕ), το οποίο έχει συστήσει από το 2001 ερευνητική ομάδα η οποία συλλέγει, επεξεργάζεται και δημοσιεύει κάθε χρόνο τα στοιχεία για την Παγκόσμια Επετηρίδα Ανταγωνιστικότητας.

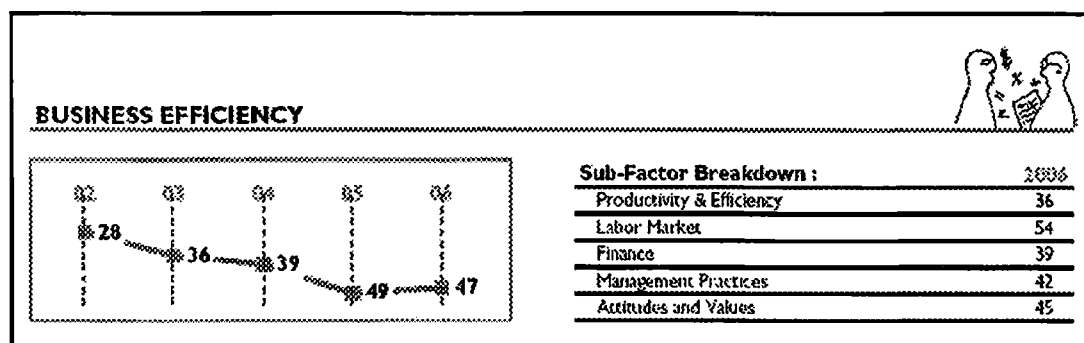
- της «Κυβερνητικής Αποτελεσματικότητας» (από την 52η θέση το 2005, στην 46η θέση το 2006),
- της «Επιχειρηματικής Αποτελεσματικότητας» (από την 49η θέση το 2005 στην 47η κατά το 2006), και,
- των «Υποδομών», όπου η θέση της Ελλάδας το διάστημα 2006 - 2005 σημείωσε βελτίωση κατά τέσσερις (4) θέσεις (από την 37η θέση στο 2005, στην 33η θέση το 2006)

Εξαίρεση αποτελεί η κατηγορία της «Οικονομικής Απόδοσης», όπου η Ελλάδα διατήρησε αμετάβλητη τη θέση της και παρέμεινε στην 49η θέση το 2006 όπως και το 2005 μεταξύ των 61 συγκρινόμενων οικονομιών.

Ειδικότερα όσον αφορά το κριτήριο της επιχειρηματικής ανταγωνιστικότητας, η Ελλάδα σημείωσε μικρή βελτίωση (2 θέσεις) κατά τη διάρκεια της περασμένης χρονιάς και κατατάσσεται πλέον στην 47η θέση σε σύνολο 61 χωρών. Το 2005 κατατάχθηκε στην 49η θέση, σημειώνοντας υποχώρηση κατά δέκα θέσεις σε σχέση με το 2004.

Συνολικά από το 2002 μέχρι σήμερα έχει υποχωρήσει κατά δεκαεννιά θέσεις σημειώνοντάς αρνητικό ρεκόρ στην παγκόσμια κατάταξη ανταγωνιστικότητας.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7: Διαχρονική εξέλιξη της θέσης της Ελλάδας με κριτήριο την "Επιχειρηματική Αποτελεσματικότητα"

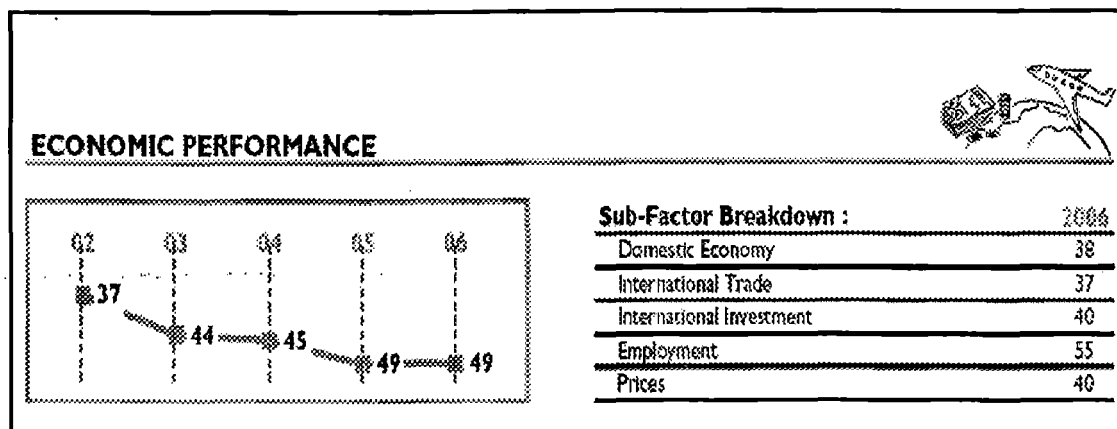

Πηγή: ΣΒΒΕ – IMD 2006

Η Οικονομική Απόδοση της χώρας παρέμεινε σταθερή τη διετία 2005 -2006 και κατατάσσεται στην κατηγορία της «Οικονομικής Απόδοσης» στην 49η θέση μεταξύ των 61 χωρών και περιφερειών.

Με την επίδοση αυτή η Ελλάδα όχι μόνο καθίσταται ουραγός (18η θέση) στην Ε.Ε. των 25, αλλά υπολείπεται ορισμένων από τις νέες χώρες - μέλη της Ε.Ε., όπως η Τσεχία, η Εσθονία, αλλά και η Σλοβενία. Στο σύνολο των 21 χωρών η Ελλάδα ξεπερνά την Ιταλία, την Πολωνία και τη Σλοβακία που κατέχουν τις θέσεις 19-21 αντίστοιχα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8 : Διαχρονική εξέλιξη της θέσης της Ελλάδας με κριτήριο την
 “Οικονομική Απόδοση”

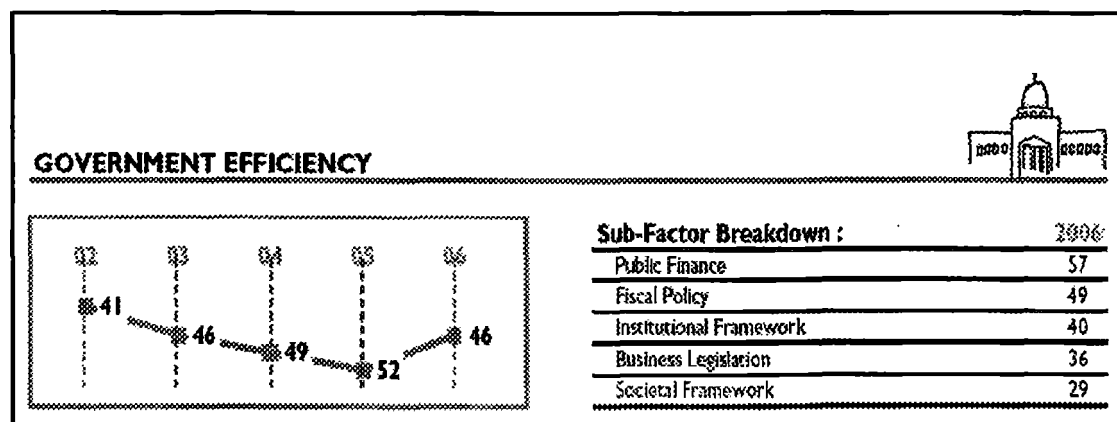
Πηγή: ΣΒΒΕ – IMD 2006

Η Ελλάδα σημείωσε στην κατηγορία «Κυβερνητική Αποτελεσματικότητα» τη μεγαλύτερη βελτίωση από τα τέσσερα κριτήρια σε σχέση με το 2005 «κερδίζοντας» έξι (6) θέσεις στην παγκόσμια κατάταξη, με αποτέλεσμα να κατατάσσεται στην κατηγορία αυτή στην 46η θέση μεταξύ των 61 χωρών και περιφερειών.

Συνολικά από το 2002 μέχρι σήμερα έχει υποχωρήσει κατά πέντε θέσεις, ενώ αντίστοιχα η Ιταλία έχει σημειώσει αρνητικό ρεκόρ στην παγκόσμια κατάταξη ανταγωνιστικότητας έχοντας υποχωρήσει κατά 17 θέσεις.

Στο Γράφημα 3 που ακολουθεί, αποτυπώνεται η διαχρονική θέση της Ελλάδας στην Παγκόσμια Έκθεση Ανταγωνιστικότητας όσον αφορά την Κυβερνητική της Ικανότητα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9 : Διαχρονική εξέλιξη της θέσης της Ελλάδας με κριτήριο την
 “Κυβερνητική Αποτελεσματικότητα”

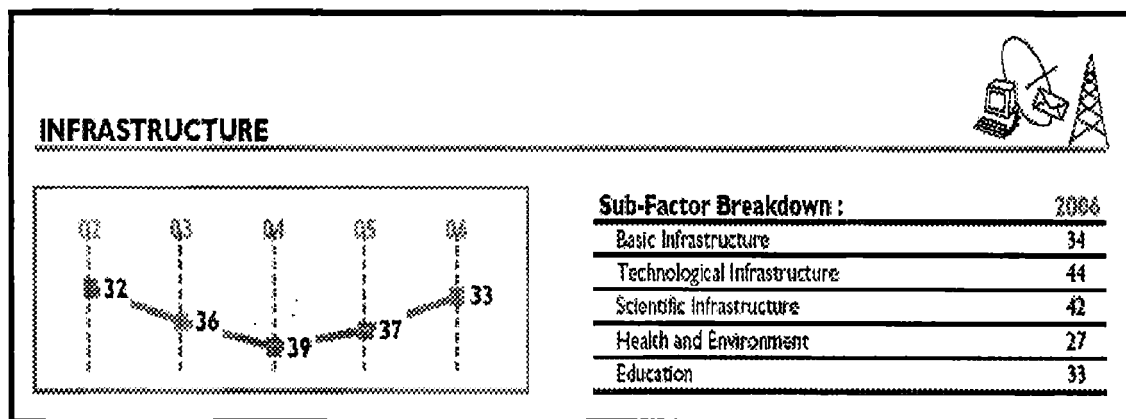
Πηγή: ΣΒΒΕ – IMD 2006

Η Ελλάδα σημείωσε βελτίωση της ανταγωνιστικής της θέσης το 2006, κερδίζοντας συνολικά τέσσερις θέσεις, γεγονός που την κατατάσσει πλέον στην 33η θέση στην παγκόσμια κατάταξη, σε σύνολο 61 χωρών.

Το 2005 η Ελλάδα κατατάχθηκε στην 37η θέση, κερδίζοντας, σε σχέση με το 2004 δύο θέσεις. Συνολικά από το 2002 μέχρι σήμερα έχει υποχωρήσει μόλις 1 θέση, ενώ η Ρωσία υποχωρώντας κατά 16 θέσεις την ίδια χρονική περίοδο κατέχει το αρνητικό ρεκόρ στην παγκόσμια ανταγωνιστικότητα.

Στο Γράφημα 4 που ακολουθεί αποτυπώνεται η διαχρονική θέση της Ελλάδας στην Παγκόσμια Επετηρίδα Ανταγωνιστικότητας όσον αφορά την κατηγορία των Υποδομών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10 : Διαχρονική εξέλιξη της θέσης της Ελλάδας με κριτήριο τις “Υποδομές”

Πηγή: ΣΒΒΕ – IMD 2006

Μέσα στα πλαίσια της Ε.Ε.² η Ελλάδα βελτιώνει το 2006 κατά μια θέση την παρουσία της στην κατάταξη των 21 χωρών της Ε.Ε. σε σχέση με το 2005 και από τη 18η θέση το 2005 βρίσκεται το 2006 στην 17η θέση. Αντίθετα, η θέση της Ελλάδας παρουσιάζεται αμετάβλητη μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. για τα έτη 2004 και 2005. Στο σύνολο των 21 χωρών της ΕΕ, η Ελλάδα ξεπερνά και για τα τρία χρόνια τη Σλοβενία, την Ιταλία και την Πολωνία, οι οποίες κατακτούν τις θέσεις 19-21 αντίστοιχα.

Από την άλλη μεριά συγκρίνοντας την Ελλάδα με τη χώρα που συγκεντρώνει τη μεγαλύτερη βαθμολογία μεταξύ των χωρών της ΕΕ, διαπιστώνουμε ότι η «απόσταση», σε όρους ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας από τον πρώτο της κατάταξης είναι μειωμένη το 2006 σε σχέση το 2005. Η χώρα μας βελτιώνει τη θέση

² Στην έρευνα για την παγκόσμια έκθεση για την ανταγωνιστικότητα του IMD συμμετέχουν 21 από τις 25 χώρες της ΕΕ. Οι χώρες της ΕΕ οι οποίες δεν συμμετέχουν στην έρευνα είναι: η Κύπρος, η Λετονία, η Λιθουανία και η Μάλτα.

της σε σχέση με τον ηγέτη της σχετικής κατάταξης, παρά το γεγονός ότι η «βαθμολογία» του είναι κατά 4% αυξημένη το 2006 σε σχέση με το 2005.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7 : Συγκριτική αξιολόγηση της Ελλάδας με τη χώρα που συγκεντρώνει τη μεγαλύτερη βαθμολογία στο περιβάλλον των 25 χωρών της ΕΕ

Έτος	Θέση της Ελλάδας	Leader της κατάταξης	«Απόσταση» από τον Leader
2006	54,149/100	Δανία -86,031/100	31,882
2005	50,332/100	Φινλανδία -82,627/100	32,295
2004	56,346/100	Δανία -84,378/100	28,032

Πηγή: IMD, WCY 2004-2006, Επεξεργασία στοιχείων Τμήμα Τεκμηρίωσης & Μελετών, Σ.Β.Β.Ε.

2.2.3 Δυνατά – αδύναμα σημεία της Ελλάδας και διαπιστώσεις

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτουν κάποια δυνατά και κάποια αδύναμα σημεία στην ελληνική ανταγωνιστικότητα τα οποία συνοψίζονται στα εξής:

A) Δυνατά σημεία της Ελλάδας:

A.1) Οικονομική Απόδοση

-Τουριστική δραστηριότητα και σχετικές «απολαβές» (κύκλος εργασιών από τον τουρισμό ως ποσοστό του Α.Ε.Π.): Θέση της Ελλάδας 8

- Εξαγωγές εμπορικών υπηρεσιών (ως ποσοστό του Α.Ε.Π.): Θέση της Ελλάδας 9

A.2) Κυβερνητική Ικανότητα

-Κυβερνητική κρατική βοήθεια (σε ιδιωτικές και δημόσιες επιχειρήσεις ως ποσοστό του Α.Ε.Π.): Θέση της Ελλάδας 7

-Εξωτερικό χρέος της κεντρικής κυβέρνησης (ως ποσοστό του Α.Ε.Π.): Θέση της Ελλάδας 13

A.3) Επιχειρηματική Αποτελεσματικότητα

-Αμοιβή των στελεχών της ανώτατης διοίκησης: Θέση της Ελλάδας 26

-Καινοτομικές πρωτοβουλίες των στελεχών της ανώτατης διοίκησης (Έρευνα): Θέση της Ελλάδας 28, και,

-Η διαρροή ανθρωπίνου δυναμικού με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης &

κατάρτισης δεν εμποδίζει την ανταγωνιστικότητα της επιχείρησης (Έρευνα):

Θέση της Ελλάδας 28.

A.4) Υποδομές

-Αναλογία μαθητών και εκπαιδευτικού προσωπικού (δευτεροβάθμια εκπαίδευση): Θέση της Ελλάδας 2

-Αναλογία μαθητών και εκπαιδευτικού προσωπικού (πρωτοβάθμια εκπαίδευση): Θέση της Ελλάδας 9

B) Αδύνατα σημεία της Ελλάδας:

B.1) Οικονομική Απόδοση

- Εξαγωγές προϊόντων / αγαθών (ως ποσοστό του Α.Ε.Π.): θέση της Ελλάδας

60

-Εξαγωγές προϊόντων / αγαθών (σε δις. δολ. ΗΠΑ): θέση της Ελλάδας 55

B.2) Κυβερνητική Ικανότητα

-Δυσκολία έναρξης επιχειρηματικής δραστηριοποίησης: θέση της Ελλάδας 56

-Γραφειοκρατία (η οποία δεν επιτρέπει την εύκολη ανάπτυξη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών): θέση της Ελλάδας 54

B.3) Επιχειρηματική Αποτελεσματικότητα

-Εκπαίδευση των εργαζομένων (δεν είναι υψηλής προτεραιότητας για τις επιχειρήσεις): θέση της Ελλάδας 58

-Χαμηλό επίπεδο προσέλκυσης εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού από το εξωτερικό: θέση της Ελλάδας 56

B.4) Υποδομές

-Η Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες των επιχειρήσεων (Έρευνα): θέση της Ελλάδας 54

-Χαμηλή συνολική δαπάνη για την Εκπαίδευση: θέση της Ελλάδας 51

Η ανοδική πορεία και βελτίωση που παρατηρείται στη συνολική απόδοση της Ελλάδας, συνδέεται άμεσα με τις μεγάλες βελτιώσεις που παρουσίασε η χώρα στην πλειοψηφία των ομάδων κριτηρίων αξιολόγησης. Η Ελλάδα φαίνεται να ανακάμπτει μετά την πτώση κατά 6 θέσεις που σημείωσε το 2005. Η αύξηση της ανταγωνιστικότητας της χώρας μας κατά 8 θέσεις το 2006, μπορεί να αποδοθεί στην παρουσία συστήματος παροχής αναπτυξιακών κινήτρων ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, κάτι το οποίο έλλειπε κατά την προηγούμενη αξιολόγηση³. Σε σύγκριση με την ταχύτερα αναπτυσσόμενη οικονομία του κόσμου, την Κίνα, η Ελλάδα παρουσιάζει μικρότερη άνοδο. Ενώ οι ρυθμοί ανάπτυξης - μεγέθυνσης της οικονομίας της Κίνας αγγίζουν ή/και ξεπερνούν το 10% ετησίως, της Ελλάδας κινούνται μεταξύ 3 και 4%. Η Κίνα βελτιώνει τη θέση της κατά 12, ενώ η Ελλάδα κατά 8. Βέβαια πρέπει να τονιστεί εδώ ότι η Κίνα είναι ο μεγαλύτερος προορισμός ξένων άμεσων επενδύσεων, ενώ η χώρα μας μάλλον δεν αποτελεί καν αξιόλογο προορισμό.

³ IMD – ετήσια έκθεση 2006

3 Μελέτη του αγροτικού πληθυσμού της Ελλάδος (μειούμενος) και του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδος (γηράσκων)

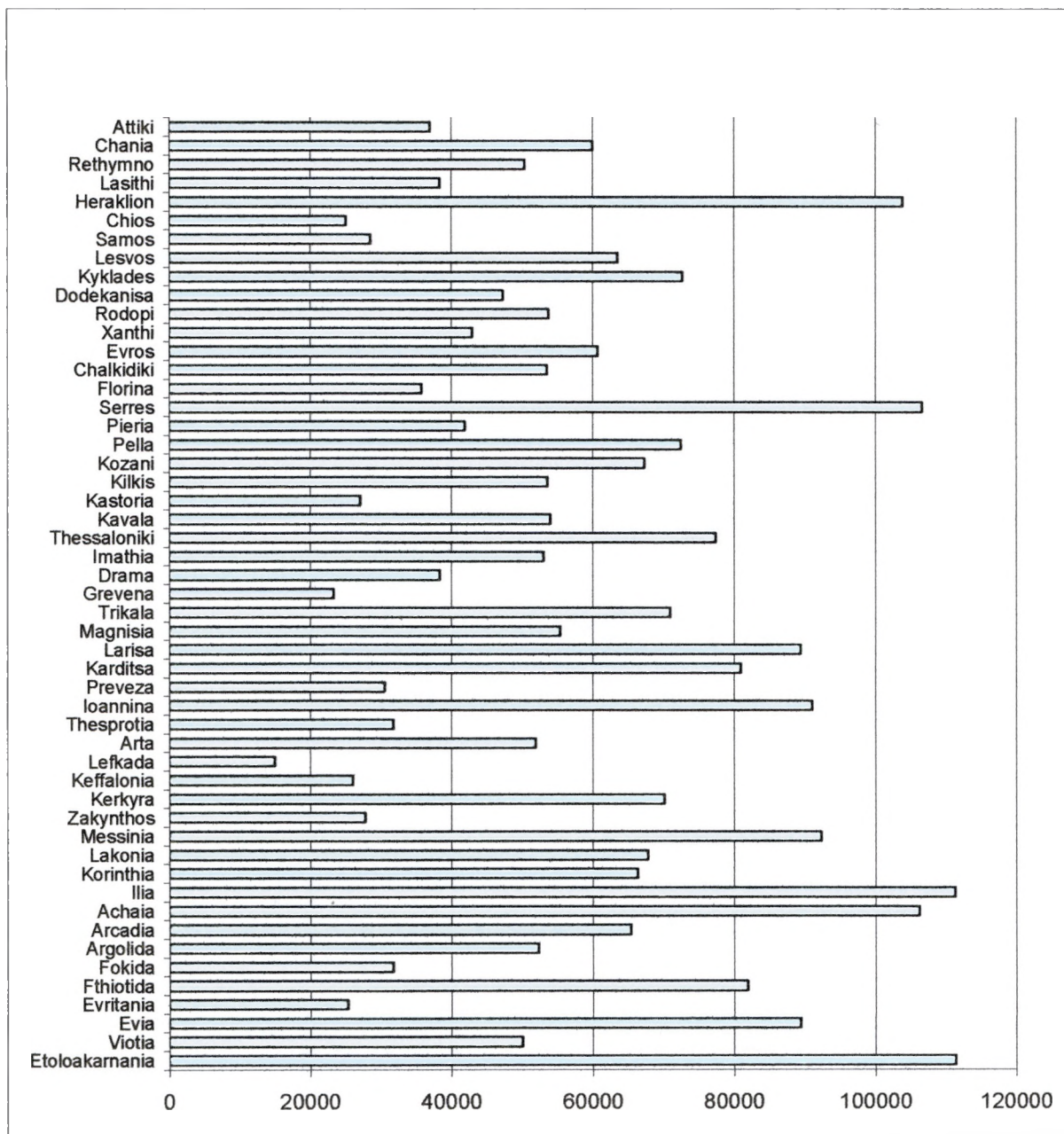
Στο παρών κεφάλαιο επιχειρείται με τη χρήση σύγχρονων προγραμμάτων και εφαρμογών ηλεκτρονικού υπολογιστή, η προσέγγιση του αγροτικού πληθυσμού και της μελλοντικής του εξέλιξης σύμφωνα και με το συνολικό πληθυσμό της χώρας.

3.1 Παρουσίαση του αγροτικού πληθυσμού της Ελλάδος και των μεταβολών του με τη χρήση γεωγραφικού συστήματος πληροφοριών (GIS), για το διάστημα 1971 – 2001⁴

Το πρώτο διάγραμμα (11) παρουσιάζει τον αγροτικό πληθυσμό κάθε νομού για το έτος 2001. Όπως παρατηρούμε τους περισσότερους αγρότες φαίνεται να έχουν οι νομοί Σερρών, Ηρακλείου, Αιτωλοακαρνανίας, Αχαΐας και Αρκαδίας.

⁴ Τα στοιχεία του αγροτικού πληθυσμού προέρχονται από την ΕΣΥΕ - απογραφές 1971, 1981, 1991, 2001. Στο παράρτημα της παρούσας εργασίας παρατίθενται και άλλοι συμπληρωματικοί χάρτες καθώς και η μεθοδολογία με την οποία όλοι οι χάρτες δημιουργήθηκαν (βήμα προς βήμα η χρήση του Arcview και του Excel).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11 : Αγροτικός πληθυσμός 2001

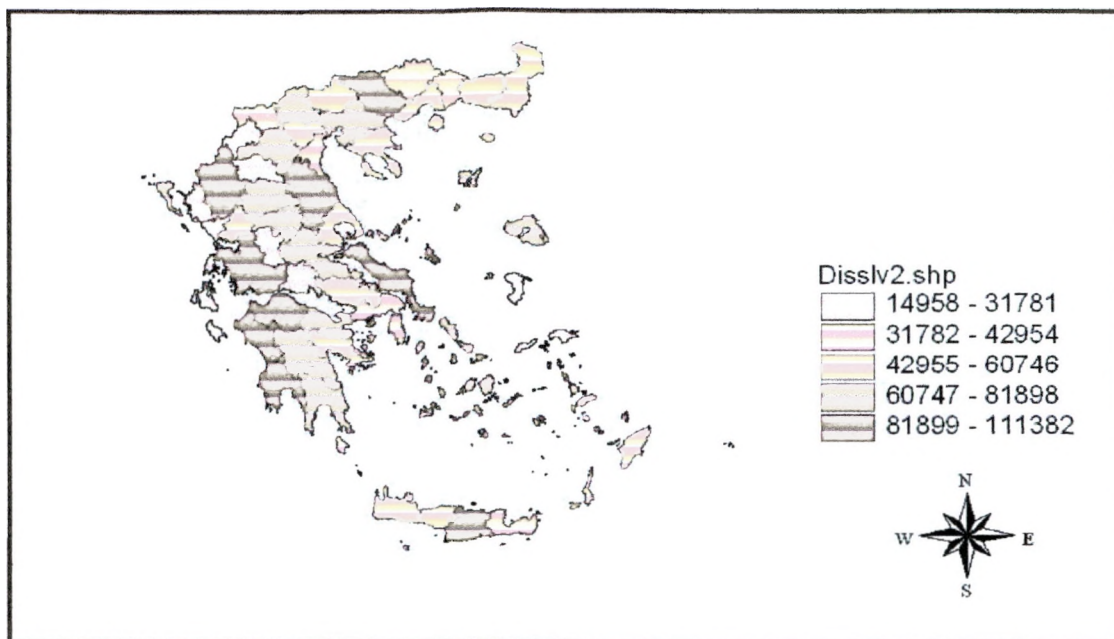
Τα παραπάνω συμπεράσματα διαφαίνονται στον επόμενο χάρτη όπου οι πιο σκούροι κόκκινοι νομοί έχουν τους περισσότερους αγρότες, ενώ οι πιο ανοιχτοί τους λιγότερους.

2019年10月10日

2019年10月10日

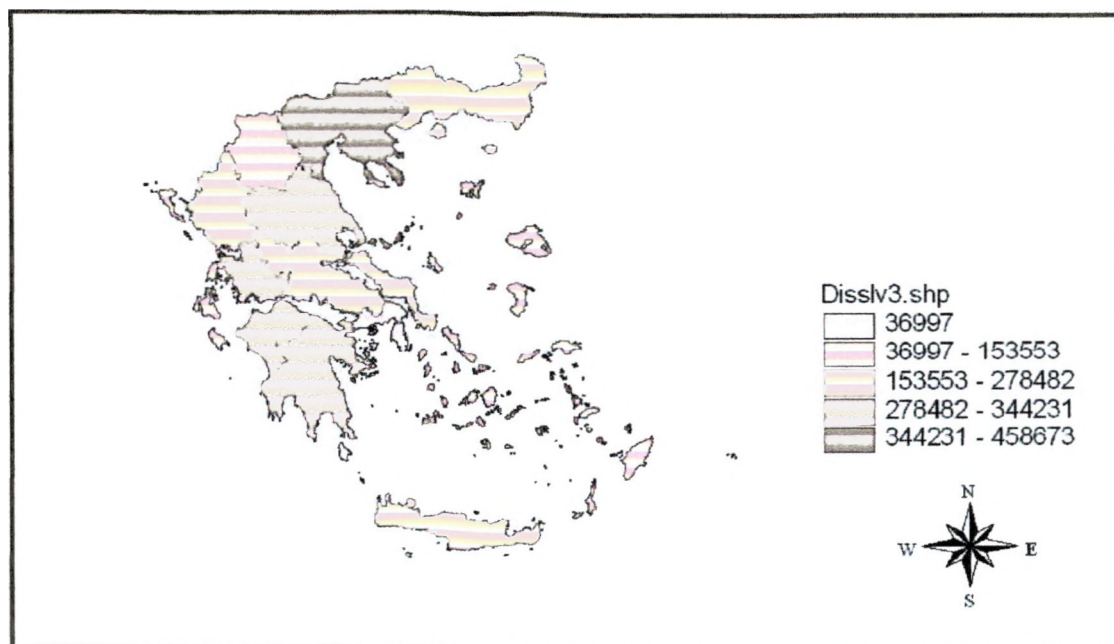
2019年10月10日

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12 : Πληθυσμός νομών (2001)

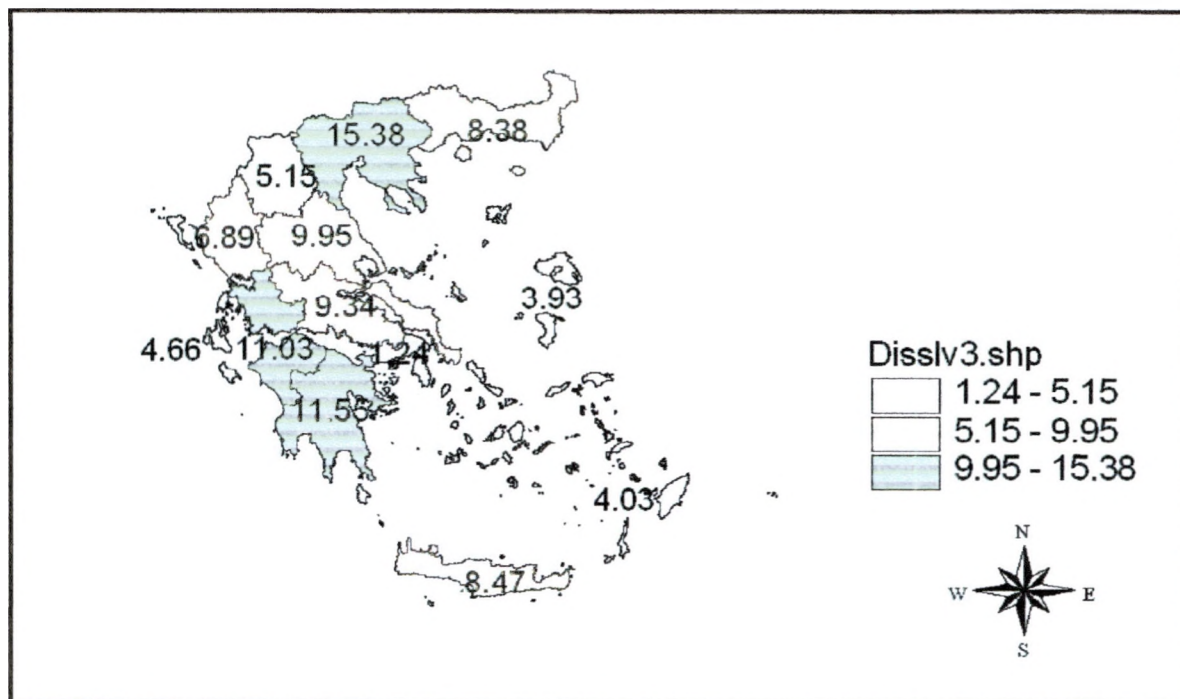
Σε επίπεδο περιφέρειας το μεγαλύτερο μέρος του αγροτικού πληθυσμού διαμένει στην περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας (σκούρο κόκκινο), ενώ η περιφέρεια με τους λιγότερους αγρότες είναι η περιφέρεια Αττικής.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 13 : Πληθυσμός περιφερειών (2001)

Στον επόμενο χάρτη παρουσιάζεται η συμμετοχή του αγροτικού πληθυσμού κάθε περιφέρειας στο συνολικό αγροτικό πληθυσμό για το 2001. Έτσι για παράδειγμα στην περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας κατοικεί το 15,38% του αγροτικού πληθυσμού της Ελλάδος, ενώ στην περιφέρεια Αττικής μόλις το 1,24%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 14 : Αγροτικός Πληθυσμός ως ποσοστό του συνόλου

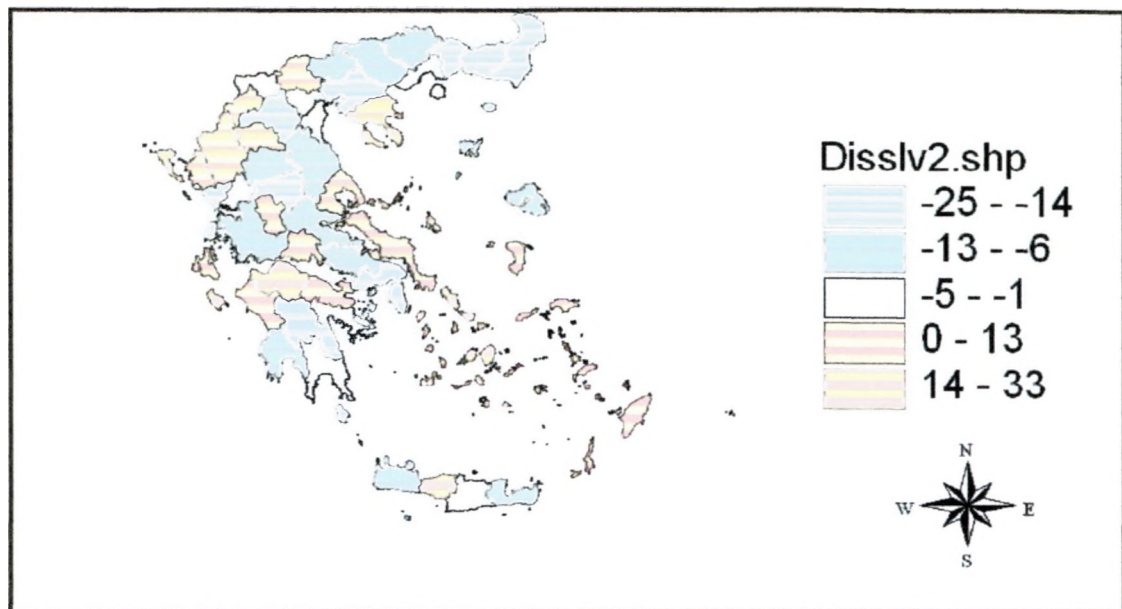
Ο παρακάτω χάρτης είναι πιο σημαντικός για την παρούσα ανάλυση καθώς απεικονίζει τη συνολική ποσοστιαία μεταβολή του αγροτικού πληθυσμού σε κάθε νομό της χώρας. Έτσι για την εξεταζόμενη περίοδο (1971-2001) την μεγαλύτερη αύξηση αγροτικού πληθυσμού εμφανίζουν οι νομοί (σκούρο κόκκινο χρώμα) Κεφαλονιάς, Κέρκυρας, Κυκλάδων, Χαλκιδικής, Ρεθύμνου και Αχαΐας. Αντίθετα τη μεγαλύτερη μείωση του αγροτικού πληθυσμού παρατηρούμε (σκούρο πράσινο) κατά σειρά τάξης μεγέθους στους νομούς: Αττικής, Πρέβεζας, Αρκαδίας, Ξάνθης, Καρδίτσας, Κοζάνης, Έβρου, Ροδόπης, Λευκάδας, και Θεσσαλονίκης.

1. The first part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $f(x)$ defined by the equation $f(x) = \int_0^x f(t) dt$. It is shown that $f(x)$ is a constant function, and its value is determined by the initial condition $f(0) = 1$.

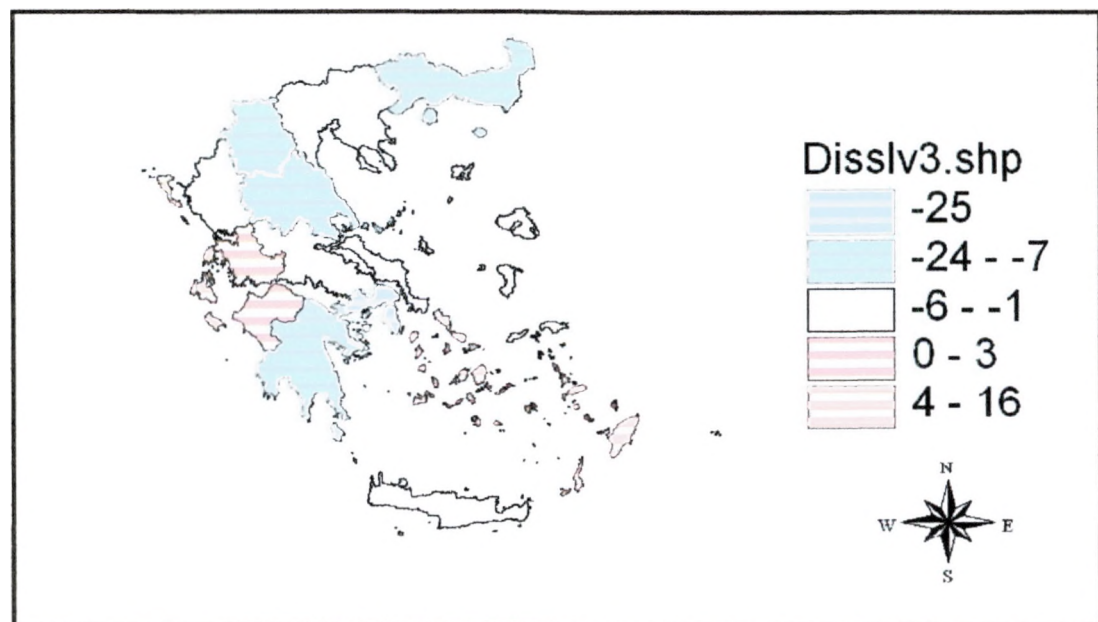
2. The second part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $f(x)$ defined by the equation $f(x) = \int_0^x f(t) dt$. It is shown that $f(x)$ is a constant function, and its value is determined by the initial condition $f(0) = 1$.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 15 : Μεταβολή αγροτικού πληθυσμού - περιφέρειες (1971-2001)

Η εικόνα της μείωσης του αγροτικού πληθυσμού απεικονίζεται και στη συνολική ποσοστιαία μεταβολή του αγροτικού πληθυσμού στις περιφέρειες της χώρας. Έτσι για την εξεταζόμενη περίοδο (1971-2001) την μεγαλύτερη αύξηση αγροτικού πληθυσμού εμφανίζει (σκούρο κόκκινο χρώμα) η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου και η περιφέρεια Ιονίων Νήσων. Αντίθετα τη μεγαλύτερη μείωση του αγροτικού πληθυσμού παρατηρούμε (σκούρο πράσινο) όπως ήταν αναμενόμενο (λόγω της έντονης αστικοποίησης στην περιοχή) η περιφέρεια Αττικής.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 16 : Μεταβολή αγροτικού πληθυσμού - περιφέρειες (1971-2001)

Το συμπέρασμα της παραπάνω ανάλυσης είναι ότι ο αγροτικός πληθυσμός μειώθηκε δραστικά τις τελευταίες δεκαετίες στη χώρα μας και λίγες είναι οι περιπτώσεις νομών και περιφερειών που σημείωσαν αύξηση. Οι επιπτώσεις της μείωσης της εργατικής δύναμης που έχει στη διάθεσή του ο αγροτικός τομέας, ίσως θα μπορούσαν να αντισταθμιστούν αν η απομένουσα εργατική δύναμη είναι ικανή να διατηρήσει το ύψος της παραγόμενης ποιότητας και ποσότητας προϊόντων (με υψηλότερη παραγωγικότητα ανά μονάδα). Η υψηλότερη αυτή παραγωγικότητα των εργατικών αγροτικών χεριών θα μπορούσε ενδεχομένως να επιτευχθεί, με δεδομένη την αριθμητική τους μείωση, αν π.χ. αυξάνονταν το ποσοστό των νέων ανθρώπων στο εργατικό δυναμικό. Στην επόμενη παράγραφο κρίνεται σκόπιμη η μελέτη των χαρακτηριστικών του πληθυσμού της χώρας και των μεταβολών του για τα τελευταία χρόνια.

3.2 Γηράσκων συνολικός πληθυσμός⁵

Τα δεδομένα που αφορούν στο σύνολο της χώρας παρατίθενται στον πίνακα 8 και παρουσιάζονται διαγραμματικά ανά έτος μέσω τριών πυραμίδων (διαγράμματα 17, 18 και 19).

ΠΙΝΑΚΑΣ 8 : Στοιχεία συνολικού πληθυσμού και δείκτες

ΕΛΛΑΔΑ	1981	1991	2001
Π(0-14)	2.307.297	1.974.867	1.666.888
Π(15-64)	6.192.751	6.880.681	7.423.889
Π(65+)	1.238.088	1.404.352	1.873.243
Π(Σύνολο)	9.738.136	10.259.900	10.964.020
Πληθυσμιακή Μεταβολή		5,34%	6,86%
Δείκτης Γήρανσης	53,66%	71,11%	112,38%
Δείκτης Εξάρτησης Παιδιών	37,26%	28,70%	22,45%
Δείκτης Εξάρτησης Ηλικιωμένων	19,99%	20,41%	25,23%

Παρατηρώντας την πληθυσμιακή μεταβολή της Ελλάδας διαπιστώνουμε ότι σημειώνεται μικρή αύξηση με ανερχόμενες τάσεις (από 5,34% σε 6,86%). Αυτή η μικρή αύξηση δεν είναι αποτέλεσμα αύξησης των γεννήσεων που παρουσιάζονται μειωμένες το 1991 και το 2001 σε σύγκριση με το 1981. Αντιθέτως απορρέει κυρίως από τη εισροή μεταναστών και για το λόγο αυτό βλέπουμε ξαφνική αύξηση σε γενιές ηλικιών 15 - 30 ετών που δεν δικαιολογείται από τις αντίστοιχες γενιές στην προηγούμενη κατά περίπτωση απογραφή.

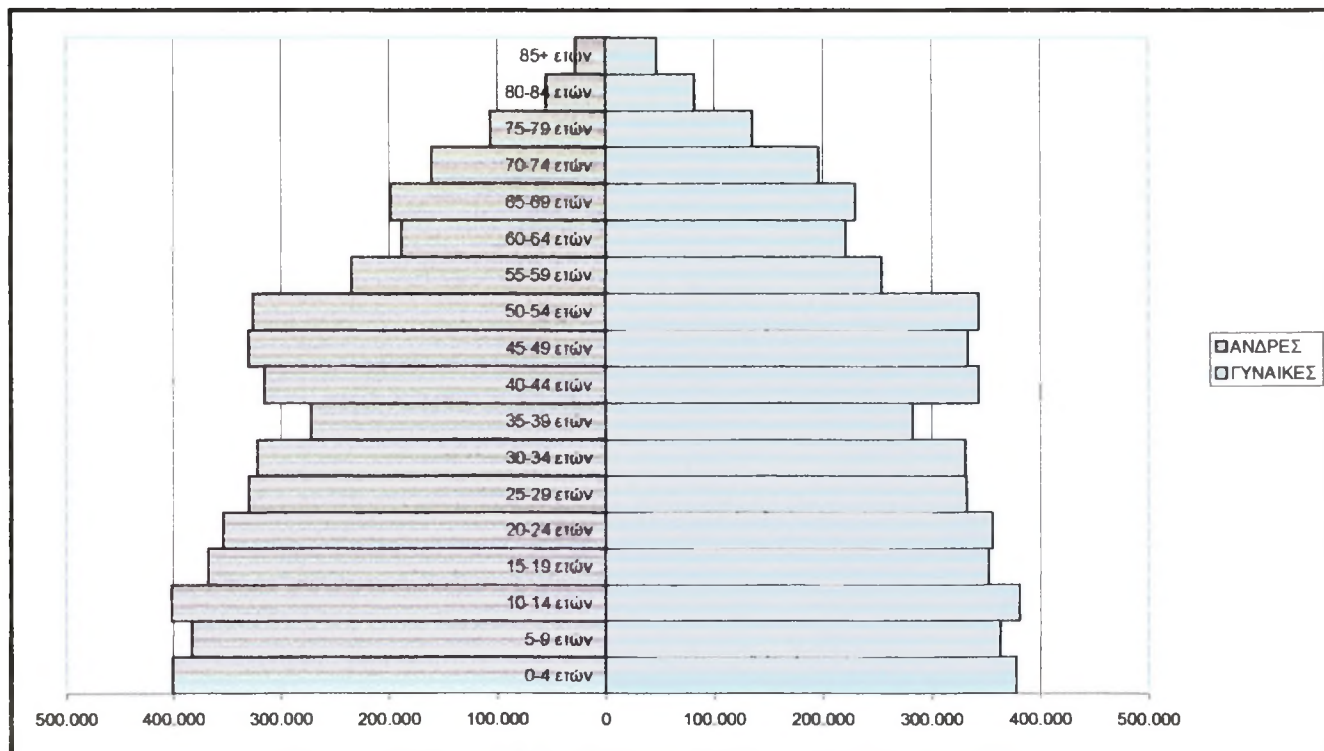
Παράλληλα προκύπτει έντονη μείωση του πληθυσμού των ηλικιών από 0 ως

⁵ Τα στοιχεία προέρχονται από τις τρεις πιο πρόσφατες απογραφές του πληθυσμού (1981, 1991, 2001) - ΕΣΥΕ

14 (φαινόμενο υπογεννητικότητας) και τις δύο δεκαετίες ενώ αντίθετα υπάρχει μεγάλη αύξηση στις μεγαλύτερες ηλικίες. Για το λόγο αυτό ο δείκτης γήρανσης που ουσιαστικά αντιπαραβάλλει τον αριθμό των ηλικιωμένων (65 και άνω) ως προς τον αντίστοιχο αριθμό των παιδιών (0-14) παρουσιάζεται ιδιαίτερα υψηλός και με συνεχόμενη αύξηση για τις δύο τελευταίες δεκαετίες της μελέτης με αποτέλεσμα ενώ το 1981 ο αριθμός των ηλικιωμένων ήταν μισός του αντίστοιχου αριθμού των παιδιών, προοδευτικά το 2001 οι ηλικιωμένοι είναι αισθητά περισσότεροι από τα παιδιά (φαινόμενο πληθυσμιακής γήρανσης).

Η συνεχής αύξηση των ηλικιωμένων που αποτελούν, μαζί με τα παιδιά, 'εξαρτημένη' ομάδα του πληθυσμού γιατί δεν συμμετέχει στην παραγωγική διαδικασία, έχει δυσμενείς επιπτώσεις στην παραγωγικότητα και την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Οι δείκτες εξάρτησης που υπολογίστηκαν χρησιμοποιούνται ως ποσοτική έκφραση της αντιστοιχίας των εξαρτημένων μελών του πληθυσμού ως προς τον αριθμό των ατόμων που βρίσκονται σε εργάσιμη ηλικία. Ο δείκτης εξάρτησης παιδιών φαίνεται ότι μειώνεται συνεχώς για τις δεκαετίες που μελετούμε και τούτο μάλλον είναι αποτέλεσμα της μεγάλης αριθμητικής μείωσης των παιδιών και της ταυτόχρονης μικρής αύξησης των ηλικιών της παραγωγικής ηλικίας. Αντίθετα ο δείκτης εξάρτησης ηλικιωμένων αυξάνεται συνεχώς γεγονός που καταδεικνύει ότι οι ηλικιωμένοι αυξάνονται με ρυθμούς ταχύτερους από εκείνους της παραγωγικής ηλικίας.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 17 : Πυραμίδα Ηλικιών της Ελλάδας (Απογράφη 1981)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων απογραφής 1981 (ΕΣΥΕ) με διάγραμμα του Microsoft excel

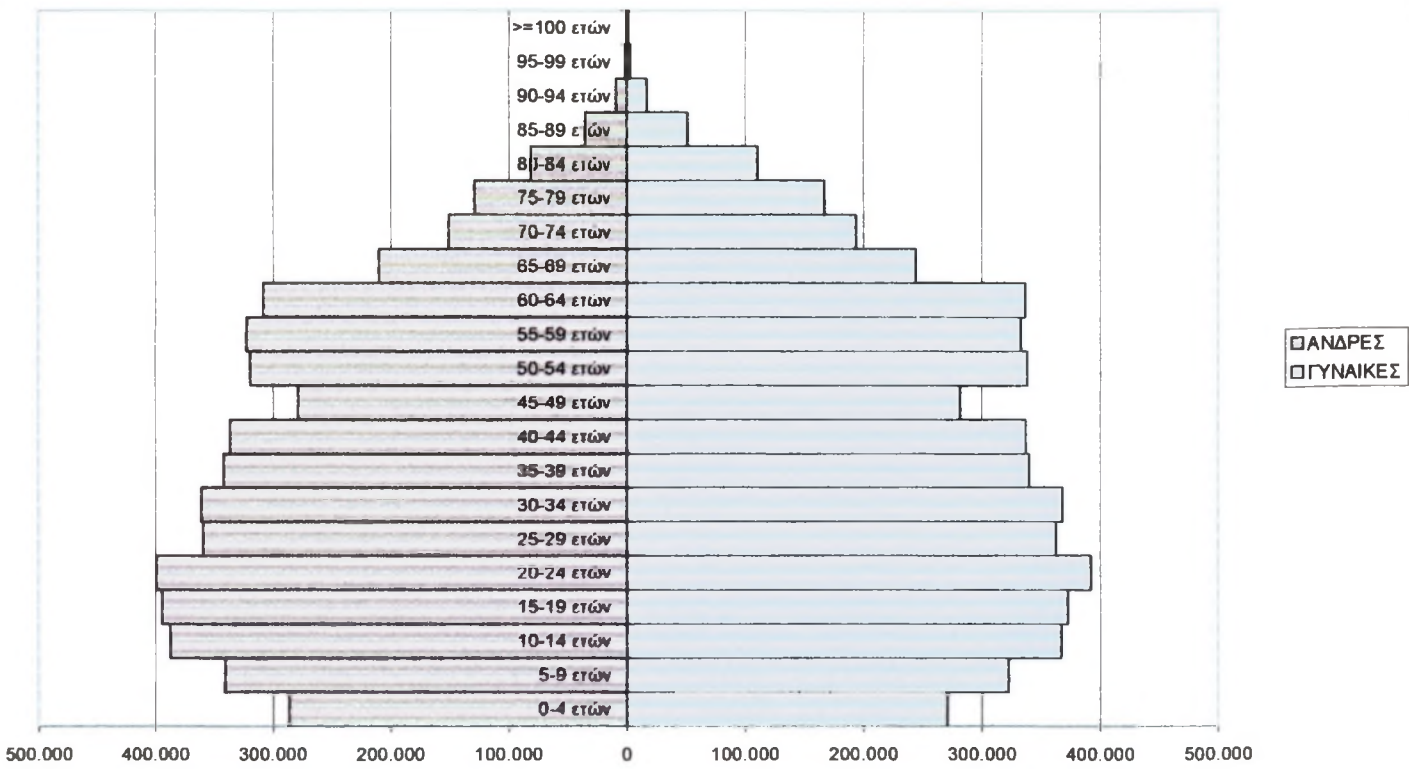
the first of these is the fact that the system is not a simple one, but a complex one, in which the various parts are interrelated and interdependent. The second is that the system is not a static one, but a dynamic one, in which the various parts are constantly changing and evolving. The third is that the system is not a closed one, but an open one, in which the various parts are constantly interacting with the environment. The fourth is that the system is not a linear one, but a non-linear one, in which the various parts are constantly interacting with each other in a non-linear fashion. The fifth is that the system is not a deterministic one, but a probabilistic one, in which the various parts are constantly interacting with each other in a probabilistic fashion.

The first of these is the fact that the system is not a simple one, but a complex one, in which the various parts are interrelated and interdependent. The second is that the system is not a static one, but a dynamic one, in which the various parts are constantly changing and evolving. The third is that the system is not a closed one, but an open one, in which the various parts are constantly interacting with the environment. The fourth is that the system is not a linear one, but a non-linear one, in which the various parts are constantly interacting with each other in a non-linear fashion. The fifth is that the system is not a deterministic one, but a probabilistic one, in which the various parts are constantly interacting with each other in a probabilistic fashion.

The first of these is the fact that the system is not a simple one, but a complex one, in which the various parts are interrelated and interdependent.

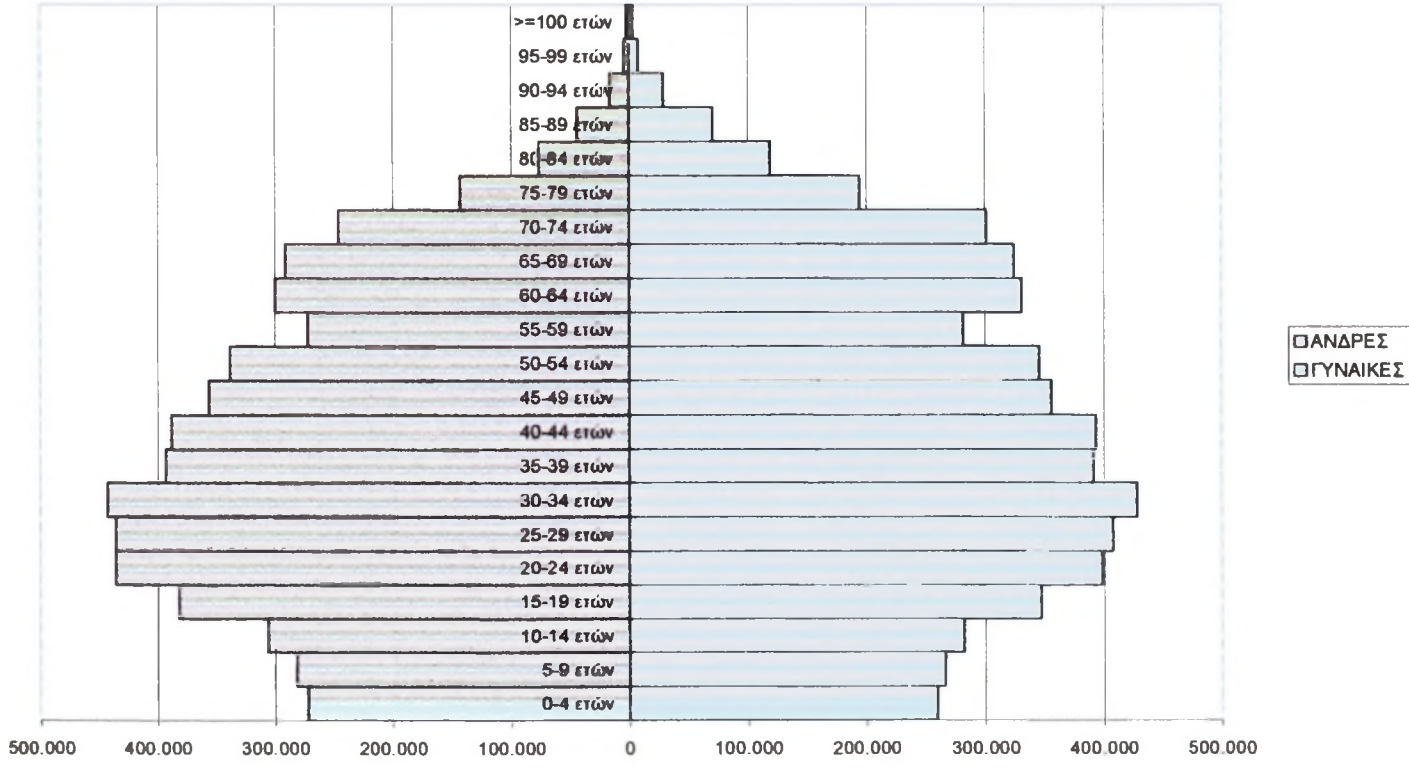
The second is that the system is not a static one, but a dynamic one, in which the various parts are constantly changing and evolving. The third is that the system is not a closed one, but an open one, in which the various parts are constantly interacting with the environment. The fourth is that the system is not a linear one, but a non-linear one, in which the various parts are constantly interacting with each other in a non-linear fashion. The fifth is that the system is not a deterministic one, but a probabilistic one, in which the various parts are constantly interacting with each other in a probabilistic fashion.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 18 : Πυραμίδα Ηλικιών της Ελλάδας (Απογράφη 1991)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων απογραφής 1991 (ΕΣΥΕ) με διάγραμμα του Microsoft excel

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 19 : Πυραμίδα Ηλικιών της Ελλάδας (Απογράφη 2001)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων απογραφής 2001 (ΕΣΥΕ) με διάγραμμα του Microsoft excel

THEORY OF THE EARTH AND ITS HISTORY

CHAPTER I

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

THE EARTH

Ο προοδευτικά γηράσκων πληθυσμός της Ελλάδος δείχνει τη σαφή αδυναμία της οικονομίας να έχει στη διάθεσή της παραγωγικό δυναμικό που είναι ικανό να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις του γεωργικού τομέα, δηλ. τις απαιτήσεις για ανθρώπους με μυική δύναμη που είναι ικανοί για χειρωνακτική εργασία σε δύσκολες περιβαλλοντικές συγκυρίες. Στην πραγματικότητα, η ηλικιακή διάρθρωση των αγροτών επιδεινώνεται συνεχώς, λαμβανομένου υπόψη ότι σχεδόν το 40% των απασχολούμενων στη γεωργία εμφανίζεται να είναι πάνω από 55 ετών (στοιχεία του 2000), ποσοστό δηλαδή που αποκλείεται να αναπληρωθεί από νέους αγρότες στο άμεσο μέλλον⁶. Τούτο σημαίνει πως μόνο με την εκμηχάνιση μπορεί να διατηρηθεί ή και να αυξηθεί η παραγωγική γεωργική δυναμικότητα της γηράσκουσας Ελλάδας ή να αναζητηθούν νέοι διέξοδοι στον γεωργικό τομέα, που θα γίνει προσπάθεια να επεκταθούν σε επόμενο κεφάλαιο και εφόσον αναλυθούν μερικά σημαντικά για την ανάλυση στοιχεία του γεωργικού τομέα της χώρας μας.

⁶ Kaldis & Galanopoulos 2002

4 Επισκόπηση του πρωτογενούς τομέα

Στο παρόν κεφάλαιο διερευνώνται τα χαρακτηριστικά που συνιστούν το βασικό οικονομικό περιβάλλον λειτουργίας του πρωτογενούς τομέα και των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Οι ελλείψεις και οι δυνατότητες είναι ικανές όταν μελετηθούν να μας δείξουν τα πλεονεκτήματα που πρέπει να ενισχυθούν και τα μειονεκτήματα που πρέπει να περιοριστούν προκειμένου να επεκταθεί η ανταγωνιστικότητα του ελληνικού αγροτικού τομέα.

4.1 Εισαγωγή – γενικά στοιχεία και σημασία του πρωτογενούς τομέα

Ο πρωτογενής τομέας στην Ελλάδα είναι σημαντικός παραγωγικός τομέας για την εθνική οικονομία, όχι μόνο λόγω της συμβολής του στους μακροοικονομικούς δείκτες, αλλά και ως βασικό στοιχείο για τη συντήρηση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής στις αγροτικές και απομακρυσμένες περιοχές, στις οποίες συμβάλλει τουλάχιστον με ποσοστό 50% επί του συνολικού τοπικού ΑΕΠ και της απασχόλησης.

Αν και η συμβολή της γεωργίας στους κύριους μακροοικονομικούς δείκτες της χώρας μειώνεται συνεχώς τις τελευταίες δεκαετίες, συνεχίζει να διαδραματίζει ένα ρόλο ζωτικής σημασίας για την ελληνική οικονομία, και αποτελεί κατά προσέγγιση το 25% όλων των εξαγωγών, πλαισιώνεται από το 16% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού και παράγει περίπου το 6-6,5% του ΑΕΠ. Αξίζει να αναφερθεί ότι, μέχρι τη δεκαετία του '70, η γεωργία ήταν ο μεγαλύτερος εσωτερικός παραγωγικός τομέας, αλλά σήμερα η συμβολή της στο ΑΕΠ είναι η χαμηλότερη μεταξύ όλων των σημαντικών τομέων δραστηριότητας, δηλαδή των υπηρεσιών χονδρικού και λιανικού εμπορίου (26-28%), των υπηρεσιών χρηματοδότησης και ακίνητης περιουσίας (20-22%), άλλων υπηρεσιών (20%), της βιομηχανία συμπεριλαμβανομένης της ενέργειας (13-15%) και των κατασκευών (8-10%)⁷.

Όσον αφορά στην απασχόληση, περίπου 676.000 άτομα απασχολήθηκαν στο συνολικό γεωργικό τομέα (συμπεριλαμβανομένης της γεωργίας, ζωικό κεφάλαιο, δασονομία και αλιεία) το 2003, δηλ. 16,6% της συνολικής απασχόλησης στην Ελλάδα.

Η σημασία του πρωτογενούς τομέα επεκτείνεται και στους άλλους τομείς, δηλ. στη βιομηχανία (μέσω της μεταποίησης αγροτικών προϊόντων) και στις υπηρεσίες (μέσω π.χ.

⁷ εθνική στατιστική υπηρεσία της Ελλάδος

συμβουλευτικών επιχειρήσεων, υπηρεσιών αγροτουρισμού κλπ). Η βιομηχανία επεξεργασίας - μεταποίησης των γεωργικών προϊόντων (τρόφιμα και ποτά) είναι ένα ζωτικής σημασίας συστατικό της ελληνικής οικονομίας που αντιπροσωπεύει περίπου το 27% της εθνικής βιομηχανικής παραγωγής και του συνολικού αριθμού εργοστασίων και περισσότερο από το 20% της απασχόλησης στη βιομηχανία⁸.

Η γεωργία στην Ελλάδα είναι κυρίως προσανατολισμένη στη φυτική παραγωγή καθώς η παραγωγή ζωικού κεφαλαίου υπολογίζεται σε λιγότερο από το ένα τρίτο (1/3) της συνολικής αξίας της γεωργικής παραγωγής (ο αντίστοιχος κοινοτικός μέσος είναι $\frac{1}{2}$ ⁹). Τα φρούτα, τα λαχανικά και το ελαιόλαδο είναι μεταξύ των σημαντικότερων συγκομιδών της ελληνικής γεωργίας, μαζί με το βαμβάκι, το σιτάρι και τον καπνό. Η σημασία του τομέα των φρούτων και λαχανικών για την εσωτερική γεωργική οικονομία καταδεικνύεται από το γεγονός ότι καταλαμβάνουν το 20% της καλλιεργούμενης έκτασης και περισσότερο από το ένα τρίτο των αρδευόμενων ελληνικών εκτάσεων. Από την άλλη μεριά, περίπου 130 εκατομμύρια ελιές αποτελούν το 75% των περιοχών της χώρας που καλύπτουν οι συστηματικές καλλιέργειες και 60% του αριθμού καλλιεργούμενων δέντρων¹⁰.

Ωστόσο, παρά τους μάλλον δυσμενείς φυσικούς πόρους (όπως αναφέρεται στην επόμενη παράγραφο), η χώρα είναι κατά 97-98% αυτάρκης στα γεωργικά προϊόντα & τρόφιμα¹¹.

4.2 Δυνατότητες - περιορισμοί και χρήση των πόρων

4.2.1 Δυνατότητες και περιορισμοί των πόρων εδάφους

Η έκταση της Ελλάδας είναι γενικά λοφώδης και ορεινή, με το επίπεδο έδαφος να περιορίζεται γενικά σε πολλές μικρές παράκτιες πεδιάδες. Με εξαίρεση δύο περιοχές, δηλαδή την κεντρική Μακεδονία και την Θεσσαλία όπου υπάρχουν μεγάλες πεδιάδες, η έκταση στις υπόλοιπες περιοχές είναι ημιορεινή και ορεινή. Στην πραγματικότητα, ογδόντα τοις εκατό της χώρας (105.000 τετραγωνικά χλμ) είναι απόκρημνες εκτάσεις, από τις οποίες 36% είναι έδαφος με πολύ απότομες κλίσεις (περισσότερο από 30%) και οι υπόλοιπες 44% με κλίση μεταξύ 8-30%.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, περίπου 45% του ελληνικού εδάφους (60.000 τετραγωνικά χλμ) είναι εδάφη χωρίς σημαντικούς περιορισμούς. Αυτό είναι ένα

⁸ Galanopoulos 2003

⁹ Eurostat

¹⁰ Εθνική στατιστική υπηρεσία

¹¹ European Commission, 2001

ποσοστό αρκετά υψηλότερο από τον παγκόσμιο μέσο όρο και υψηλότερο του ευρωπαϊκού. Εντούτοις, ο κίνδυνος διάβρωσης του εδάφους απειλεί τα δύο τρίτα της χώρας (86.000 τετραγωνικά χλμ), αναλογία που είναι σχεδόν τρεις φορές υψηλότερη από τον αντίστοιχο ευρωπαϊκό μέσο. Αφ' ετέρου, η το νάτριο και το αλάτι δεν αποτελούν σημαντική απειλή για τα ελληνικά εδάφη (απειλούνται μόνο το 2% και το 1% των εδαφών αντίστοιχα)¹².

Εντούτοις, σύμφωνα με τον εθνικό χάρτη πιθανού κινδύνου ερήμωσης, μόνο το 15,2% της χώρας συμπεριλαμβάνεται στις περιοχές χαμηλού κινδύνου, οι οποίες δεν αντιμετωπίζουν κανέναν άμεσο κίνδυνο της ερήμωσης. Σχεδόν το 50% αντιμετωπίζει τα μικρής κλίμακας προβλήματα λόγω της διάβρωσης εδάφους (μέσος κίνδυνος), ενώ το 35% των εδαφών αναφέρονται ως περιοχές υψηλού κινδύνου (1,6% λόγω της αλάτωσης των αποθεμάτων του υδροφόρου ορίζοντα και 33,3% λόγω της διάβρωσης εδάφους). Οι κρισιμότερες περιοχές είναι η ανατολική Πελοπόννησο, η Στερεά Ελλάδα και η Θεσσαλία, οι κεντρικές και νότιες περιοχές της Μακεδονίας καθώς και η Κρήτη και τα νησιά του Αιγαίου.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 20 : Χάρτης δυνητικού κινδύνου ερημοποίησης της Ελλάδας

Πηγή: Εθνική επιτροπή κατά της ερημοποίησης

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει καμία έρημος, ενώ τα εδάφη που βρέχονται από τη θάλασσα είναι 33.000 τετραγωνικά χλμ με τους υπάρχοντες 381 υγρότοπους να

¹² Food and Agricultural Organization (FAO)

1. Вопросы к тексту:

1. Как вы считаете, что такое искусство? Искусство – это творчество, которое выражает чувства и мысли человека. Оно может быть в различных формах: живопись, музыка, литература и т.д.

2. Почему искусство важно для общества? Искусство помогает людям лучше понять себя и других, оно развивает эстетический вкус и способствует культурному развитию общества.

3. Какие функции выполняет искусство? Искусство выполняет несколько функций: познавательную, воспитательную, эстетическую и коммуникативную. Оно помогает людям узнать о мире, воспитывает их нравственные качества, удовлетворяет их эстетические потребности и способствует общению.

4. Как искусство влияет на жизнь человека? Искусство влияет на жизнь человека, развивая его творческие способности, расширяя его кругозор и обогащая его духовную жизнь. Оно помогает человеку найти себя и свое место в мире.

2. Творческое задание:

Вам предлагается написать эссе на тему: «Искусство и жизнь». В эссе необходимо раскрыть, как искусство влияет на жизнь человека, какие функции оно выполняет и почему оно важно для общества. Эссе должно быть объемом 10-12 предложений.

3. Вопросы к эссе:

1. Как вы считаете, что такое искусство? Искусство – это творчество, которое выражает чувства и мысли человека. Оно может быть в различных формах: живопись, музыка, литература и т.д.

2. Почему искусство важно для общества? Искусство помогает людям лучше понять себя и других, оно развивает эстетический вкус и способствует культурному развитию общества.

3. Какие функции выполняет искусство? Искусство выполняет несколько функций: познавательную, воспитательную, эстетическую и коммуникативную. Оно помогает людям узнать о мире, воспитывает их нравственные качества, удовлетворяет их эстетические потребности и способствует общению.

4. Как искусство влияет на жизнь человека? Искусство влияет на жизнь человека, развивая его творческие способности, расширяя его кругозор и обогащая его духовную жизнь. Оно помогает человеку найти себя и свое место в мире.

4. Вопросы к эссе:

1. Как вы считаете, что такое искусство? Искусство – это творчество, которое выражает чувства и мысли человека. Оно может быть в различных формах: живопись, музыка, литература и т.д.

2. Почему искусство важно для общества? Искусство помогает людям лучше понять себя и других, оно развивает эстетический вкус и способствует культурному развитию общества.

3. Какие функции выполняет искусство? Искусство выполняет несколько функций: познавательную, воспитательную, эстетическую и коммуникативную. Оно помогает людям узнать о мире, воспитывает их нравственные качества, удовлетворяет их эстетические потребности и способствует общению.

4. Как искусство влияет на жизнь человека? Искусство влияет на жизнь человека, развивая его творческие способности, расширяя его кругозор и обогащая его духовную жизнь. Оно помогает человеку найти себя и свое место в мире.

καταλαμβάνουν μόνο 2.012 τετραγωνικά χλμ. Τέλος, ο κίνδυνος ερημοποίησης (25%) είναι πολύ κοντά στον ευρωπαϊκό μέσο όρο (29%), αλλά αρκετά χαμηλότερος από αυτός άλλων μεσογειακών χωρών, και του παγκόσμιου μέσου όρου (56%).

Η υποβάθμιση – αποσάθρωση του εδάφους είναι ένας άλλος σοβαρός κίνδυνος που αντιμετωπίζουν τα εδάφη της χώρας μας. Καμία περιοχή της Ελλάδας δεν είναι απαλλαγμένη εντελώς από τα προβλήματα υποβάθμισης (ούτε καν από τους ελαφριούς κινδύνους υποβάθμισης), αλλά ευτυχώς ένα μικρό ποσοστό μόνο (1%) βρίσκεται αντιμέτωπο με τους πολύ σοβαρούς κινδύνους. Το συντριπτικό ποσοστό των εδαφών της χώρας αντιμετωπίζει μέτριους (52%) και σοβαρούς κινδύνους (47%), ενώ στις περιοχές με προβλήματα υπάρχει εξαιρετικά μεγάλη πυκνότητα πληθυσμού (αρκετά υψηλότερη του παγκόσμιου μέσου)¹³.

Οι κύριοι τύποι υποβάθμισης του εδάφους στην Ελλάδα είναι η διάβρωση και η χημική αποσύνθεση του χώματος. Η αποδάσωση κυρίως από πυρκαγιές και οι γεωργικές δραστηριότητες θεωρούνται οι βασικές αιτίες υποβάθμισης, με τις τελευταίες μάλιστα να είναι αρμόδιες για σοβαρή υποβάθμιση σε περίπου 3.000 τετραγωνικά χλμ. Η γεωργία προκαλεί προβλήματα σοβαρής εδαφικής υποβάθμισης κυρίως σε τοπικό επίπεδο, όπως π.χ. στην περιοχή της Θεσσαλίας, όπου η εντατική καλλιέργεια του βαμβακιού έχει οδηγήσει σε σοβαρά προβλήματα που σχετίζονται με την εδαφολογική διάβρωση, την υποβάθμιση και την κατάχρηση των υδάτινων πόρων.

Τέλος, εκτός από την έλλειψη του κατάλληλου για αγροτική καλλιέργεια εδάφους, στην Ελλάδα η κατάσταση επιδεινώνεται από την έλλειψη εθνικού κτηματολογίου καθώς και ρυθμιστικού πλαισίου χρήσης γης, που έχουν οδηγήσει σε μια υπέρμετρη αύξηση της αξίας του εδάφους – και μάλιστα όχι ακολουθώντας την παραγωγική αξία του – και καθίστανται τροχοπέδη στην επέκταση των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και την αγροτική ανάπτυξη¹⁴.

4.2.2 Περιορισμοί των υδάτινων πόρων

Το κλίμα στην Ελλάδα είναι γενικά εύκρατο και ήπιο, με χειμώνες με υγρασία και καλοκαίρια ζεστά και ξηρά. Γενικά, οι κλιματικές συνθήκες είναι κατάλληλες για τη γεωργική δραστηριότητα και ευνοούν ακόμα και τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις χαμηλού επενδυμένου κεφαλαίου. Εντούτοις, οι ανεπαρκείς υδάτινοι πόροι, που συνδυάζονται με το ξηρό κλίμα θέτουν ένα σοβαρό πρόβλημα για την γεωργία της χώρας. Λίγοι ποταμοί υπάρχουν στην Ελλάδα (κυρίως στο βόρειο μέρος) και οι περισσότεροι από αυτούς

¹³ 79 κάτοικοι/τετραγωνικό χλμ στις περιοχές με πολύ σοβαρούς κινδύνους, 94 κάτοικοι/τετραγωνικό χλμ στις περιοχές μέτριας υποβάθμισης και 45 κάτοικοι/τετραγωνικό χλμ στις περιοχές σοβαρού κινδύνου υποβάθμισης

¹⁴ Louloudis και Theopoulos 2001

στεγνώνουν το καλοκαίρι. Το μικρό μέγεθος και ο εποχιακός χαρακτήρας των περισσότερων ποταμών είναι ο πιο βασικός λόγος για τον οποίο στην Ελλάδα η άρδευση είναι περιορισμένη¹⁵.

Οι φυσικοί υδάτινοι πόροι διακρίνονται στους εσωτερικούς υδάτινους πόρους (ατμοσφαιρική πτώση, π.χ. βροχόπτωση, χιονόπτωση) που αποτελούν περίπου το 78% των φυσικών πόρων και τους εξωτερικούς που αποτελούν το 22% αυτών. Η μέση ατμοσφαιρική πτώση στην Ελλάδα είναι το συνήθης μέτριο για τα παγκόσμια επίπεδα ποσοστό που παρουσιάζουν οι μεσογειακές χώρες. Στην περίοδο 1961-1990 ήταν 652 χιλ. ή 86,08 τετραγωνικά χλμ το χρόνο (από αυτό σχεδόν το μισό χάνεται στην εξάτμιση). Υπολογίζεται ότι τα τελευταία πενήντα χρόνια η ατμοσφαιρική πτώση στο μεγαλύτερο μέρος της χώρας έχει μειωθεί κατά τουλάχιστον 30%.

Οι συνολικοί ανανεώσιμοι πόροι είναι ένα σημαντικό πρόβλημα, δεδομένου ότι μόνο 74,25 τετραγωνικά χλμ το χρόνο παράγονται, η συντριπτική πλειοψηφία των οποίων είναι επιφανειακά νερά (55,5 τετραγωνικά χλμ το χρόνο), ενώ τα υπόγεια νερά είναι πολύ λιγότερα (10,3 τετραγωνικά χλμ το χρόνο). Το συνολικό παραγόμενο νερό ετησίως αντιστοιχεί σε 6.998 κυβικά μέτρα, αλλά το ποσοστό εξάρτησης είναι χαμηλό (22%), δεδομένου ότι οι ετήσιοι εκμεταλλεύσιμοι υδάτινοι πόροι είναι 29 κυβικά μέτρα, ενώ πρέπει να τονιστεί ότι δεν εφαρμόζεται η αφαλάτωση ή σύστημα επαναχρησιμοποίησης των αποβλήτων νερών. Τέλος, τα σημαντικότερα (αν και μη σοβαρά) προβλήματα ποιότητας νερού αναφέρονται στον ευτροφισμό των λιμνών και στην αλάτωση των υπόγειων νερών¹⁶.

4.2.3 Χρήση γης και νερού

Η Ελλάδα έχει συνολική έκταση 13,2 εκατομμύρια εκτάρια από τα οποία οι αγροτικές περιοχές καταλαμβάνουν περίπου 3,9 εκατομμύρια εκτάρια, οι βοσκότοποι 5,2 εκατομμύρια εκτάρια, ενώ 0,5 εκατομμύρια εκτάρια μπαίνουν σε καθεστώς αγρανάπαυσης κάθε έτος. Το 56% του καλλιεργήσιμου εδάφους βρίσκεται σε πεδινές περιοχές, ενώ το υπόλοιπο είναι σε ορεινές και ημιορεινές περιοχές. Το καλλιεργήσιμο έδαφος στην χώρα μας υπολογίζεται σε 6,5 εκατομμύρια εκτάρια, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι μόνο το 56% των εδαφικών πόρων χρησιμοποιείται¹⁷. Ακόμα, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το 78% της αγροτικής γης και το 70% των συνολικών εκμεταλλεύσεων βρίσκονται σε λιγότερο ευνοημένες περιοχές¹⁸.

¹⁵ Tsiourtis 2002

¹⁶ WWF 2003

¹⁷ FAO

¹⁸ Pezaros 2004

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 21 : Γεωγραφική κατανομή του αγροτικού εδάφους (2002)

Πηγή: Galanopoulos et all, 2003 - ΕΣΥΕ

Η γεωγραφική κατανομή του γεωργικού εδάφους σε ολόκληρη την Ελλάδα το 2002, δείχνει ότι στη Μακεδονία βρίσκεται το 28% του καλλιεργημένου εδάφους, στην Πελοπόννησο το 16%, στο υπόλοιπο της κεντρικής Ελλάδας και της Εύβοιας το 15 και στη Θεσσαλία το 14%.

Παράλληλα, το νερό που χρησιμοποιείται στη χώρα αντιστοιχεί σε 7,76 κυβικά χλμ ανά έτος, 81% του οποίου χρησιμοποιείται στις γεωργικές δραστηριότητες (6,25 κυβικά χλμ/έτος). Οι λοιποί υδάτινοι πόροι χρησιμοποιούνται για οικιακή χρήση (16%) και ελάχιστοι για βιομηχανική χρήση (3%)¹⁹.

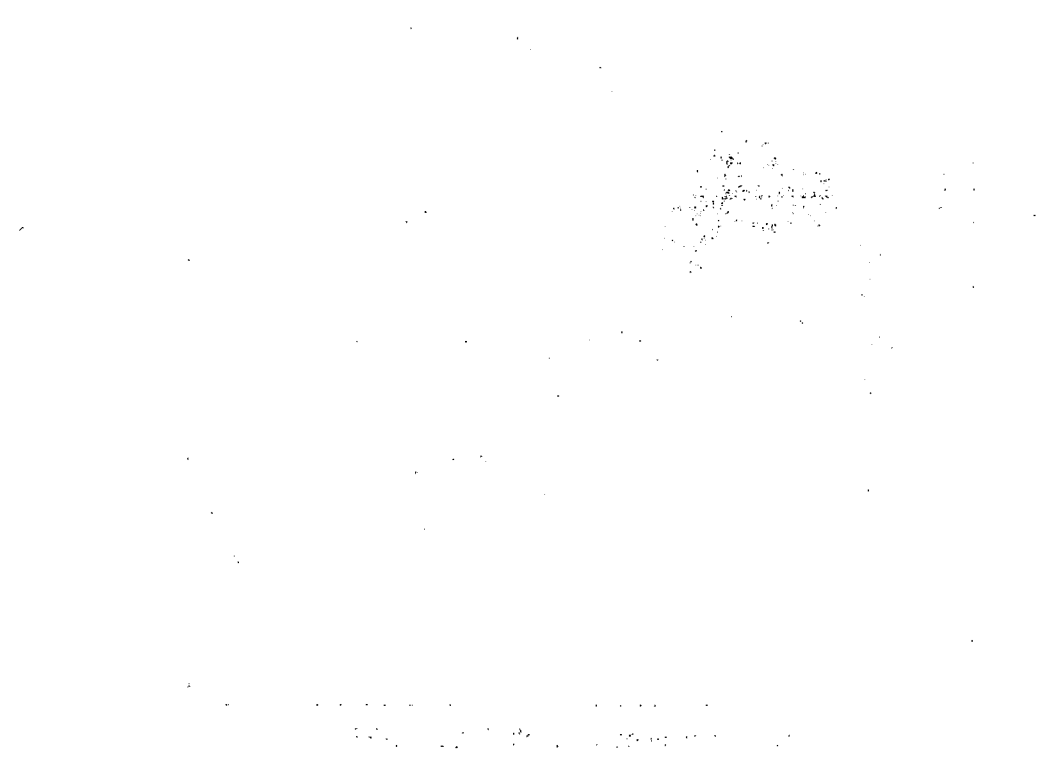
Τις τελευταίες δύο δεκαετίες σημειώθηκε σημαντική αύξηση στα αρδευόμενα εδάφη και είναι ενδεικτικό ότι ενώ το 1961 οι αρδευόμενες εκτάσεις αντιπροσώπευαν μόνο το 13% της καλλιεργήσιμης γεωργικής γης, στις μέρες μας υπερβαίνει το 40%. Αυτή η αύξηση οφείλεται μάλλον στην εισαγωγή της συστηματικής άρδευσης έως και στις εκτενείς καλλιέργειες, όπως το βαμβάκι και ο αραβόσιτος²⁰.

Αυτό εντούτοις, δεν έγινε δίχως κόστος. Σε μία προσπάθεια να αυξηθεί η γεωργική παραγωγικότητα, τα προβλήματα έλλειψης νερού κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού αντιμετωπίστηκαν με την προσπάθεια να αυξηθεί η διαθεσιμότητα ύδατος

¹⁹ Στοιχεία από FAO Aquastat

²⁰ Pezaros 2004

...the
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..

μέσω της εκμετάλλευσης μεγάλης κλίμακας των υπόγειων νερών και την βελτίωση των υποδομών αποθήκευσης νερού, καθώς και των μηχανισμών εκτροπής των ποταμών. Μόνο πρόσφατα συνειδητοποιήθηκε ότι αυτή η προσέγγιση έχει υψηλά περιβαλλοντικά κόστη και δεν προσδίδει βιώσιμες λύσεις²¹.

Αναγνωρίζοντας ότι η διαχείριση των υδάτινων πόρων είναι μια υψηλή προτεραιότητα για τη χώρα (δεδομένου ότι οι απαιτήσεις δεν μπορούν συχνά να καλυφθούν από τους τοπικούς υδάτινους πόρους) οι ελληνικές αρχές προσπαθούν σήμερα να βελτιώσουν τη διαχείριση των υδάτινων πόρων, σύμφωνα με τους κανονισμούς της Ε.Ε. Έχουν δρομολογηθεί πολλά προγράμματα δράσης προκειμένου να ελεγχθεί η ποιότητα των υδάτων διαμέσου της ανάπτυξης ενός εθνικού δικτύου για τα επιφανειακά, υπόγεια και τα παράκτια ύδατα. Επιπλέον, το Υπουργείο γεωργίας προσπαθεί να εξασφαλίσει τη λογική διαχείριση και την βιωσιμότητα των φυσικών πόρων στη γεωργία²². Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, η στάγδην άρδευση υιοθετείται βαθμιαία στην ελληνική γεωργία. Σήμερα σε ορισμένες περιοχές, όπως η Θεσσαλία, αρδεύει περίπου το 50% των καλλιεργημένων εκτάσεων βαμβακιού. Εντούτοις, λόγω των υψηλών δαπανών εγκατάστασης και της σχετικά σύντομης διάρκειας ζωής του, το σύστημα αυτό εισάγεται κυρίως σε περιοχές με πολύ μεγάλα προβλήματα έλλειψης ύδατος και δικτύων. Συνολικά, στη χώρα η συνηθέστερα χρησιμοποιημένη μέθοδος άρδευσης είναι η τεχνητή βροχή (53%), ακολουθεί η επιφανειακή άρδευση (25%) και σε λίγο χαμηλότερο ποσοστό η στάγδην άρδευση (22%)²³.

4.3 Καθεστώς και συνθήκες λειτουργίας των ελληνικών αγροτικών εκμεταλλεύσεων

Στην παράγραφο αυτή δίδονται πολλά στοιχεία που συνδέονται με το οικονομικό περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργούν οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Το μέγεθος τους, οι εισροές, οι εκροές, οι τιμές και τα εισοδήματά τους είναι στοιχεία που σχετίζονται άμεσα με την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών αγροτικών εκμεταλλεύσεων.

4.3.1 Μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης

Ο αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα είναι περίπου 820.000,

²¹ WWF 2003

²² Π.χ. Η κοινή υπουργική απόφαση "όροι και μέτρα για την προστασία των υδάτων από τη ρύπανση αζώτου που προκαλείται από τη γεωργία" προσπαθεί να μειώσει την εντατική χρήση των λιπασμάτων και των φυτοφαρμάκων που οδήγησε στην μείωση της ποιότητας των υδάτινων πόρων σε ορισμένες περιοχές της χώρας (κυρίως στη Θεσσαλία).

²³ ΕΣΥΕ

ενώ το μέσο μέγεθος είναι αρκετά μικρό, περίπου τέσσερις φορές μικρότερο από τον μέσο όρο της Ε.Ε. των 15.

Πράγματι, από τον αριθμό αυτό προκύπτει ένα πολύ μικρό μέσο μέγεθος 4-5 εκταρίων ανά εκμετάλλευση, έναντι για παράδειγμα των 10 εκταρίων στην Ιταλία και Πορτογαλία, των 15-20 εκταρίων στην Ισπανία, Ολλανδία και Αυστρία, των 40 εκταρίων στη Δανία και των 70 εκταρίων στο Ηνωμένο Βασίλειο. Εάν προσθέσουμε ότι κάθε εκμετάλλευση αποτελείται, κατά μέσον όρο, από 6-7 διασκορπισμένα αγροτεμάχια, είναι προφανές ότι η βιωσιμότητα της Ελληνικής γεωργίας σε καθαρά ανταγωνιστικές συνθήκες είναι σοβαρά αμφισβητήσιμη. Ωστόσο, αν χρησιμοποιηθούν τα στοιχεία του Δικτύου Λογιστικών Δεδομένων Εκμεταλλεύσεων (γνωστότερου ως RICA, από τα αρχικά του στην γαλλική), προκύπτει ότι σχεδόν το ήμισυ του αριθμού των εκμεταλλεύσεων είναι κατά μέσο όρο μικρότερες των 2 εκταρίων. Αυτές οι μικρές εκμεταλλεύσεις θα πρέπει να θεωρηθούν αγροτεμάχια μάλλον παρά πραγματικές εκμεταλλεύσεις εμπορικού χαρακτήρα, τα οποία χρησιμοποιούνται για την απόκτηση συμπληρωματικού ίσως εισοδήματος των πρώην επαγγελματιών αγροτών. Πράγματι, από διάφορες έρευνες έχει προκύψει ότι, εξαιτίας της εξόδου των αγροτών σε αστικές περιοχές, η γεωργία άρχισε να γίνεται η πιο «δημοφιλής» δεύτερη απασχόληση σχεδόν όλων των επαγγελματιών κατηγοριών εκτός γεωργίας. Η τάση αυτή επιταχύνθηκε στην δεκαετία του '90 και ο αριθμός αυτών που απόλαμβάνουν συμπληρωματικού εισοδήματος από την ενασχόλησή τους με την γεωργία έχει αυξηθεί²⁴.

Βεβαίως, λαμβάνοντας υπόψη και τους περιορισμούς που τίθενται από την ίδια την γεω-φυσική κατάσταση της χώρας, μόνιμη φιλοδοξία της εγχώριας πολιτικής υπήρξε η αύξηση του μέσου μεγέθους των εκμεταλλεύσεων, με στόχο την αύξηση των αποδόσεων όλων των συντελεστών παραγωγής. Ωστόσο, η αγροτική κοινότητα προέβαλε ένα είδος «αντίστασης» σ' αυτή την πολιτική, που οφείλετο σε μία σειρά οικονομικο-κοινωνικών, ιστορικών και πολιτιστικών παραγόντων. Για παράδειγμα, υπάρχει μία ενστικτώδης τάση των Ελλήνων αγροτών να κρατούν την ιδιοκτησία της γης τους όσο ζουν και να αποφεύγουν την διαδοχή τους από νεότερα μέλη της οικογένειας. Άλλοι επίσης παραδοσιακοί κανόνες κληρονομιάς που επικρατούν στην ύπαιθρο χώρα, καταλήγουν σε παρόμοιες τάσεις²⁵.

Από την άλλη μεριά όμως και παρά τις προηγούμενες παρατηρήσεις, σημειώνεται ότι ο συνολικός αριθμός των εκμεταλλεύσεων έχει μειωθεί από 1 εκατομ. το 1981 σε 820.000 το 2000. Αυτό υποδεικνύει ότι, στην πραγματικότητα, λαμβάνει όντως χώρα συγκέντρωση και επέκταση, αργά μεν αλλά σταθερά. Σημειώνεται

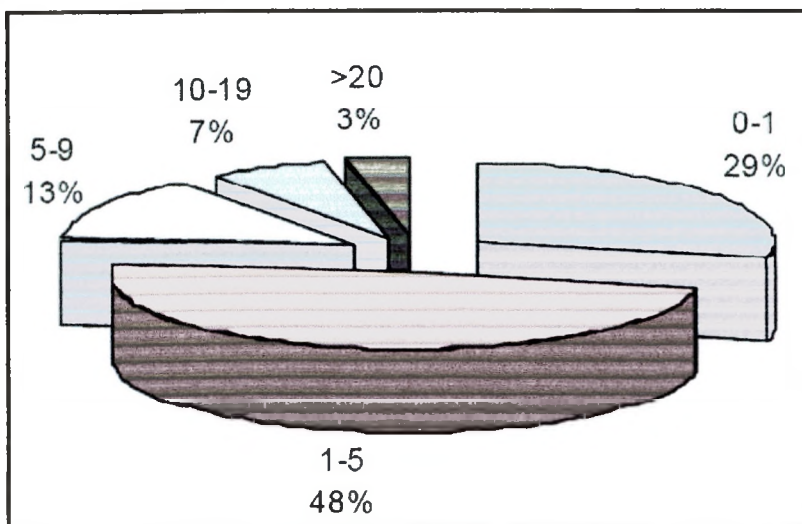
²⁴ Pezaros 2004

²⁵ Pezaros 2004

χαρακτηριστικά ότι, μέσα στην τελευταία εικοσαετία, ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων άνω των 10 εκταρίων έχει αυξηθεί από 6% στο 10% του συνόλου (Πίνακας παράρτημα)²⁶.

Περισσότερο από το 25% των αγροκτημάτων έχουν μέσο μέγεθος μικρότερο των 0,9 εκταρίων αντιπροσωπεύοντας μόλις το 3% του συνολικά καλλιεργήσιμου εδάφους, ενώ άλλο ένα 33,5% των αγροκτημάτων έχει μέγεθος μεταξύ 1-2,9 εκταρίων που αντιπροσωπεύουν το 14% του εδάφους. Ως εκ τούτου, μόνο τα απομένοντα 340.000 αγροκτήματα (δηλ. 41,5% του συνόλου των εκμεταλλεύσεων που καλύπτουν το 83% του καλλιεργήσιμου εδάφους) θεωρούνται οικονομικά αποδοτικά²⁷.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 22 : Αριθμός εκμεταλλεύσεων σύμφωνα με το μέγεθός τους (εκτάρια) (μ.ο. 1999 - 2001)

Πηγή: ΕΣΥΕ

Στο σχήμα φαίνεται ότι το 77% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων έχουν μέγεθος κάτω από 5 εκτάρια, ενώ λιγότερο από 3% των εκμεταλλεύσεων (περίπου 28,000) έχουν μέγεθος από 20 εκτάρια και άνω. Εντούτοις, πρέπει να τονιστεί ότι τις τελευταίες δεκαετίες ο αριθμός των μεγάλων αγροκτημάτων έχει αυξηθεί εις βάρος των μικρότερων. Σε σχέση με το 1981, το 2001 σημειώνεται μείωση 23,6% του συνολικού αριθμού γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Τα αγροκτήματα με μέγεθος λιγότερο του 1 εκταρίου μειώνονται κατά 7%, εκείνα με μέγεθος 1-5 εκταρίων σημειώνουν μείωση κατά 40%, και τα αγροκτήματα των 5-9 εκταρίων κατά 38%. Αφ' ετέρου, ο αριθμός μεγαλύτερων

²⁶ Eurostat

²⁷ Μαραβέγκας και λοιποί 2003

1. The first part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $f(x)$ defined by the equation $f(x) = \int_0^x f(t) dt$. It is shown that $f(x)$ is a constant function, and its value is determined by the initial condition $f(0)$. The second part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $g(x)$ defined by the equation $g(x) = \int_0^x g(t) dt$. It is shown that $g(x)$ is a constant function, and its value is determined by the initial condition $g(0)$. The third part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $h(x)$ defined by the equation $h(x) = \int_0^x h(t) dt$. It is shown that $h(x)$ is a constant function, and its value is determined by the initial condition $h(0)$.

2. The first part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $f(x)$ defined by the equation $f(x) = \int_0^x f(t) dt$. It is shown that $f(x)$ is a constant function, and its value is determined by the initial condition $f(0)$.

The second part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $g(x)$ defined by the equation $g(x) = \int_0^x g(t) dt$. It is shown that $g(x)$ is a constant function, and its value is determined by the initial condition $g(0)$. The third part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $h(x)$ defined by the equation $h(x) = \int_0^x h(t) dt$. It is shown that $h(x)$ is a constant function, and its value is determined by the initial condition $h(0)$. The fourth part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $k(x)$ defined by the equation $k(x) = \int_0^x k(t) dt$. It is shown that $k(x)$ is a constant function, and its value is determined by the initial condition $k(0)$. The fifth part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $l(x)$ defined by the equation $l(x) = \int_0^x l(t) dt$. It is shown that $l(x)$ is a constant function, and its value is determined by the initial condition $l(0)$.

The sixth part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $m(x)$ defined by the equation $m(x) = \int_0^x m(t) dt$. It is shown that $m(x)$ is a constant function, and its value is determined by the initial condition $m(0)$. The seventh part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $n(x)$ defined by the equation $n(x) = \int_0^x n(t) dt$. It is shown that $n(x)$ is a constant function, and its value is determined by the initial condition $n(0)$. The eighth part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $o(x)$ defined by the equation $o(x) = \int_0^x o(t) dt$. It is shown that $o(x)$ is a constant function, and its value is determined by the initial condition $o(0)$. The ninth part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $p(x)$ defined by the equation $p(x) = \int_0^x p(t) dt$. It is shown that $p(x)$ is a constant function, and its value is determined by the initial condition $p(0)$.

The tenth part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $q(x)$ defined by the equation $q(x) = \int_0^x q(t) dt$. It is shown that $q(x)$ is a constant function, and its value is determined by the initial condition $q(0)$.

αγροκτημάτων έχει αυξηθεί εντυπωσιακά, δηλ. καλλιεργεί με ένα μέγεθος 10-19 εκταρίων κατά 11% και εκείνοι με ένα μέγεθος περισσότερων από 20 εκταρίων κατά 51% (NSSG).

Όσον αφορά τη συνεταιριστική οργάνωση των αγροτών, πρέπει να σημειωθεί ότι υπάρχουν περίπου 7.200 συνεταιρισμοί που λειτουργούν στην Ελλάδα, με 114 συνεταιριστικές ενώσεις και 19 κεντρικότερες ενώσεις αυτών. Το συνδικαλιστικό κίνημα περιλαμβάνει 6.500 γεωργικούς συνδυασμούς, 80 συλλόγους και 2 συνομοσπονδίες²⁸. Γενικά, το συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα δεν θεωρείται επιτυχημένο, αφού από τη φτωχή διαχείριση, τα οικονομικά σκάνδαλα και τα μεγάλα χρέη, οι περισσότεροι συνεταιρισμοί αντιμετωπίζουν σοβαρότατα οικονομικά προβλήματα και συνεπώς η δυναμική τους στην προώθηση της αγροτικής παραγωγής έχει μειωθεί δραματικά²⁹.

Τα σημαντικότερα γεωργικά προϊόντα από τη σκοπιά της καλλιεργούμενης έκτασης είναι το σιτάρι, οι ελιές, και το βαμβάκι. Το σκληρό σιτάρι αποτελεί κατά προσέγγιση το 17% της συνολικά καλλιεργούμενης έκτασης, ενώ όλα τα δημητριακά το 32%, τα ελαιόδεντρα το 20%, το βαμβάκι το 11%, τα φρούτα το 9%, και τα λαχανικά το 3,5%. Από την σκοπιά της παραγωγής, οι επικρατέστερες συγκομιδές είναι το σιτάρι, τα ζαχαρότευτλα, οι ελιές, το βαμβάκι και τα φρούτα και λαχανικά³⁰. Εάν αυτά τα ποσοστά διερευνηθούν περαιτέρω, προκύπτει ότι το 50-55% των δημητριακών, το 60-65% των ελαιόδεντρων, το 70% των αιγοπροβάτων και το 40-50% των βοοειδών καλλιεργούνται ή ανατρέφονται σε ημιορεινές ή ορεινές περιοχές³¹.

Τα δημητριακά (κυρίως το σιτάρι και ο αραβόσιτος) αποτελούν το 9,8% της αξίας της γεωργικής παραγωγής, ενώ τα λαχανικά αντιπροσωπεύουν το 10% με τις σημαντικότερες συγκομιδές να είναι οι ντομάτες, οι πατάτες και το σπαράγγι. Οι ελιές αντιπροσωπεύουν το 18,4% και τα φρούτα λίγο πάνω από 20%, με τις σημαντικότερες συγκομιδές να είναι τα σταφύλια, τα ροδάκινα και τα νεκταρίνια, τα πορτοκάλια, τα μήλα και τα καρπούζια. Τέλος, το βαμβάκι αποτελεί το 8% και ο καπνός το 3,5% της συνολικής αξίας της αγροτικής παραγωγής.

4.3.2 Ενδιάμεση κατανάλωση

Το αγροτικό μοντέλο που εφαρμόζεται στην Ελλάδα διαφέρει σημαντικά από το αντίστοιχο ευρωπαϊκό, υπό την έννοια ότι είναι λιγότερο εντατικό ως προς τη χρήση των εισροών. Η αξία των ενδιάμεσων εισροών στη γεωργία αποτελεί κατά προσέγγιση το

²⁸ Υπουργείο γεωργίας

²⁹ Galanopoulos και άλλοι 2003

³⁰ FAO

³¹ Pezaros 2004

25% της ακαθάριστης αξίας της παραγωγής του τομέα, ενώ ο αντίστοιχος μέσος όρος της ΕΕ - 15 είναι υψηλότερος από 40% (πίνακας παράρτημα). Οι ζωοτροφές αποτελούν περίπου το 40% όλων των χρησιμοποιούμενων εισροών, και ακολουθεί η κατανάλωση ενέργειας με ποσοστό 20%. Αυτός ο αριθμός είναι περίπου τρεις φορές μεγαλύτερος από το μέσο όρο της ΕΕ και προδίδει την ύπαρξη αυξημένου κόστους παραγωγής³².

Η κατανάλωση λιπασμάτων αντιπροσωπεύει το 8% των ενδιάμεσων εισροών της γεωργίας, όμως πρέπει να αναφερθεί, ότι κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας υπάρχει μια εμφανής τάση μείωσης κατανάλωσης λιπασμάτων έναντι των προηγούμενων δεκαετιών. Εντούτοις, η χρήση των λιπασμάτων είναι υπερβολική στις πεδινές περιοχές με τις εντατικές καλλιέργειες και ίσως λιγότερο από επαρκής στις ημιορεινές και ορεινές περιοχές³³.

Οι σπόροι και τα δενδρύλλια αποτελούν το 8% της ενδιάμεσης ανάλωσης εισροών και τα γεωργικά φάρμακα και τα προϊόντα φυτοπροστασίας αντιπροσωπεύουν ένα άλλο 6-7% (με μια μέση χρήση περίπου 2,5 κλ ανά εκτάριο). Τα γεωργικά εργαλεία και οι προμήθειες αντιπροσωπεύουν το 4% των συνολικών εισροών, η συντήρηση και οι επισκευές το 3%, οι κτηνιατρικές εισροές 2-3% και οι λοιπές εισροές 4-5%³⁴.

Σε εθνικό επίπεδο, το 2002 χρησιμοποιήθηκαν περίπου 400.000 μέγα τόνοι λιπασμάτων (δηλ. περισσότερα από 11 τόνοι ανά εκτάριο), έπειτα από σταθερή πτώση της χρήσης λιπασμάτων στο διάστημα 1998 - 2002 (περίπου 70.000 τόνοι συνολική πτώση και 16.000 ετήσια πτώση). Τα μυκητοκτόνα και τα μικροβιοκτόνα που χρησιμοποιούνται είναι περίπου 4.800 μέγα τόνοι συνολικά (ή 140 κιλά/εκτάριο) και η κατανάλωση ζιζανιοκτόνων είναι 2.650 μέγα τόνοι (ή 76,5 κιλά/εκτάριο), παρόμοια με αυτή των εντομοκτόνων (76,2 κιλά/εκτάριο).

4.3.3 Μηχανήματα και εξοπλισμός

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο τμήμα ότι η κατανάλωση ενέργειας είναι ένα σημαντικό στοιχείο του γεωργικού κόστους παραγωγής. Αυτό οφείλεται στην σημαντική αύξηση στον αριθμό γεωργικών μηχανημάτων τα τελευταία 20 χρόνια και ιδιαίτερα στους γεωργικούς ελκυστήρες (τρακτέρ). Ο αριθμός τους έχει αυξηθεί κατά 25% και υπολογίζονται σήμερα σε σχεδόν 0,7 τρακτέρ ανά εκτάριο. Υπάρχουν περίπου 250.000 τρακτέρ σε χρήση, 5.500 θεριστικές μηχανές (ή 0,01 ανά εκτάριο) και 13.900 αρμεκτικές μηχανές (0,04 ανά εκτάριο), 10.000 απλές τσουγκράνες σανού (0,03 ανά εκτάριο), 3.200 θεριστικές μηχανές βαμβακιού (0,03 ανά εκτάριο) - που διπλασιάστηκαν από το 1985 - 110.000 αντλίες πετρελαίου (0,30 ανά εκτάριο), 67.000 αντλίες βενζίνης (0,19 ανά

³² Galanopoulos και άλλοι 2003

³³ Galanopoulos και άλλοι 2003

³⁴ Pezaros 2004

εκτάριο), 145.000 ηλεκτρικές αντλίες (0,40 ανά εκτάριο) - που έχει αυξηθεί εις βάρος των αντλιών βενζίνης - 181.000 ψεκαστήρες (0,51 ανά εκτάριο), 63.000 μηχανές σποράς (0,18 ανά εκτάριο) και 120.000 εγκαταστάσεις τεχνητής βροχής (0,32 ανά εκτάριο) - σε αντιδιαστολή με μόνο 20.000 το 1985 και 50.000 το 1990³⁵.

4.3.4 Χαρακτηριστικά αγοράς εισροών της γεωργίας

Η αγορά των εισροών της ελληνικής γεωργίας είναι μεγάλου μεγέθους, και ανέρχεται σε περίπου 440 εκατομμύρια €. Το 2003 περισσότερα από 110 εκατομμύρια € ξοδεύτηκαν μόνο για τα φυτοφάρμακα (32 εκατομμύρια € στην παραγωγή βαμβακιού, 19 στα λαχανικά, 18 στους αμπελώνες, 16 στους σπρωρώνες, 14 στις ελιές, και 12 στα δημητριακά).

Ως εκ τούτου, ο τομέας που παρέχει τις εισροές στη γεωργία έχει καθοριστικό ρόλο στη σχετική αλυσίδα ανεφοδιασμού της γεωργίας. Η αγορά ελέγχεται από 50 μεγάλες και μικρές εταιρίες, που προμηθεύουν κυρίως το πολλαπλασιαστικό υλικό, τα φυτοφάρμακα, τα λιπάσματα και τις ζωοτροφές, αλλά εξουσιάζεται από ελάχιστες εταιρίες σε κάθε κατηγορία.

Πιο συγκεκριμένα, η αγορά λιπασμάτων έχει ιδιαίτερα ολιγοπωλιακή διάρθρωση, δεδομένου ότι μια εταιρία (η V.F.L.) κρατά ένα μερίδιο αγοράς που αγγίζει το 78%, και ακολουθείται από μία άλλη (Sulphur Hellas SA) που ελέγχει το 8% της αγοράς. Η αγορά φυτοφαρμάκων είναι λιγότερο ολιγοπωλιακή, δεδομένου ότι οι δύο σημαντικές εταιρίες, δηλαδή η Bayer και η Sygenta κρατούν από κοινού ένα μερίδιο 39% (22 και 17% αντίστοιχα). Ομοίως στην αγορά ζωοτροφών, οι Μύλοι Σόγιας έχουν ένα 16% και η Δημητριακή μερίδιο 14% της αγοράς.

Η ολιγοπωλιακή δομή της αγοράς γεωργικών εισροών σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ο κύριος όγκος των γεωργικών εισροών (δηλ. μηχανήματα, λιπάσματα, σπόροι κ.λπ.) εισάγεται, μπορεί να εξηγήσει ως ένα βαθμό τις υψηλές τιμές που καταβάλλονται για τις περισσότερες από τις γεωργικές εισροές στην Ελλάδα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι, στην περίοδο 1995-2002 οι δείκτες τιμών για τις ζωοτροφές αυξήθηκαν στην Ελλάδα κατά 16%, ενώ ο μέσος δείκτης της Ε.Ε. αυξήθηκε κατά μόνο 1%. Για τα λιπάσματα και τις εδαφολογικές βελτιώσεις η αντίστοιχη αλλαγή ήταν 30,6% και μόνο 5,9% στην Ε.Ε.³⁶

Στο λιανικό εμπόριο, ένας πολύ μεγάλος αριθμός ιδιωτικών (συνήθως μικρών) επιχειρήσεων, καλύπτει όλες τις αγροτικές περιοχές της χώρας, ενώ σημαντικό ρόλο σε αυτό το στάδιο παίζουν σαφώς και οι συνεταιριστικές ενώσεις. Οι συνεταιριστικές

³⁵ Pezaros 2004

³⁶ Galanopoulos 2003

ενώσεις, διεσπαρμένες σε όλη τη χώρα (υπάρχουν 114 γεωργικές συνεταιριστικές ενώσεις) και όρωντας ως μεσάζοντες, συλλέγουν τις γεωργικές εισροές από τις εγχώριες βιομηχανίες, τους εισαγωγείς ή τους χονδρεμπόρους και τις διανέμουν στα μέλη τους. Πράγματι πρόσφατα (στο τέλος του 2004), ο Πανελλήνιος Σύλλογος των Γεωργικών Συνεταιριστικών Ενώσεων (ΠΑΣΕΓΕΣ) προέβη στο σχηματισμό μιας εταιρίας που στοχεύει να αναλάβει όλες τις προμήθειες για τους αγρότες, προχωρώντας σε όλες τις απαραίτητες διαπραγματεύσεις με τις σημαντικές βιομηχανίες παραγωγής. Αυτή η κίνηση θα μπορούσε να αλλάξει σημαντικά τη διαπραγματευτική δύναμη μέσα στην αλυσίδα ανεφοδιασμού και πιθανότατα θα μειώσει τις δαπάνες για τους αγρότες που ήδη επιβαρύνονται με πολύ υψηλό κόστος παραγωγής³⁷.

Με βάση τα στοιχεία FADN (1999/2000), ένα χαρακτηριστικό ελληνικό αγρόκτημα ξοδεύει για τα λιπάσματα 900€, για τους σπόρους 700€, για την προστασία εγκαταστάσεων και τα φυτοφάρμακα 700€ και για τα καύσιμα 760€. Ένα αγρόκτημα ελιών ξοδεύει για τα λιπάσματα 450€, για τους σπόρους 170€, για την προστασία εγκαταστάσεων και τα φυτοφάρμακα 250€ και για τα καύσιμα 350€, ενώ για ένα αγρόκτημα φρούτων οι αντίστοιχοι αριθμοί είναι 450€, 250€, 450€ και 350€. Ένα φυτικό αγρόκτημα (συμπεριλαμβανομένων των θερμοκηπίων) εκθέτει τις αρκετά υψηλότερες δαπάνες, έτσι ώστε οι δαπάνες λιπασμάτων είναι 1350€, δαπάνες σπόρου είναι 1850€, η προστασία εγκαταστάσεων και οι δαπάνες φυτοφαρμάκων είναι 1700€ και οι δαπάνες καυσίμων είναι 1000€.

Όσον αφορά την επενδυτική δραστηριότητα στη γεωργία, πρέπει να σημειωθεί ότι μεγάλο μέρος (5-6%) των Ακαθάριστων Επενδύσεων Παγίου Κεφαλαίου της χώρας απορροφάται από την γεωργία, ποσοστό διπλάσιο αυτού της ΕΕ-15 (περίπου 3%)³⁸. Ωστόσο, ο γεωργικός τομέας στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από μείωση των επενδύσεων έπειτα από το 1980. Η μακροπρόθεσμη τάση της ιδιωτικής επένδυσης φθίνει με ετήσιο ποσοστό 2,5-3%. Όσον αφορά στη δημόσια επένδυση, ο όγκος των κεφαλαίων (ειδικά στη δεκαετία 1980-90) κατευθύνθηκε προς τις εγκαταστάσεις άρδευσης, προκειμένου να περιοριστεί ένα από τα σημαντικότερα δομικά προβλήματα του τομέα, που ήταν η χαμηλή αναλογία του αρδευόμενου ως προς το συνολικό καλλιεργήσιμο έδαφος³⁹. Εντούτοις, τα τελευταία χρόνια, μέσα από το τρίτο κοινοτικό πλαίσιο στήριξης (ΚΠΣ), διάφοροι αγρότες, συνεταιρισμοί, παραγωγικές επιχειρήσεις και βιομηχανίες, έχουν προωθήσει επιχειρησιακά σχέδια προκειμένου να ανανεώσουν τον εξοπλισμό και τα μηχανήματά τους.

³⁷ Δικτυακό τόπος: www.paseges.gr

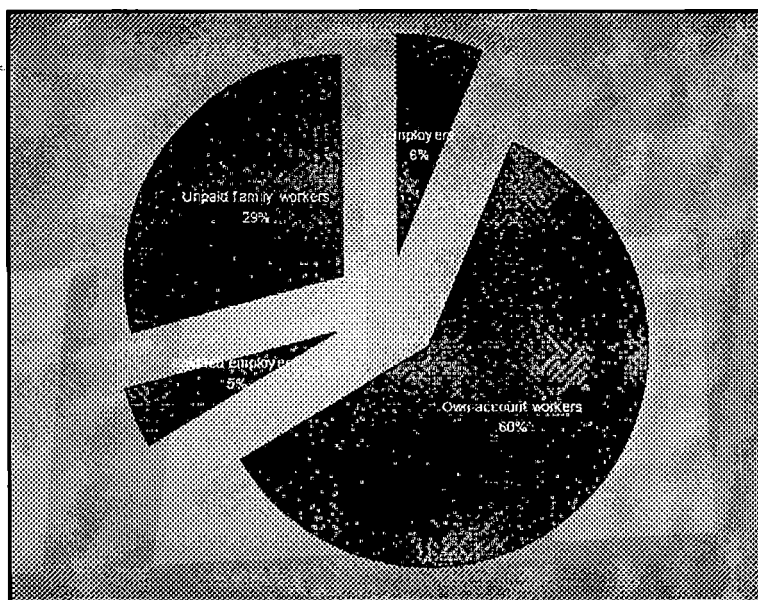
³⁸ Pezaros 2004

³⁹ Kaldis & Galanopoulos 2002

4.3.5 Απασχόληση στον γεωργικό τομέα

Η απασχόληση στη γεωργία έχει μία ασυνήθιστη δομή, διαφορετική από τους άλλους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας. Το υψηλότερο ποσοστό της απασχόλησης (60%) αποτελείται από τους ιδιοκτήτες της αγροτικής γης που διαχειρίζονται το αγρόκτημα μόνοι τους (own-account workers), άλλα 30% είναι απλήρωτα οικογενειακά μέλη, ενώ μόνο 4,6% είναι μισθοδοτημένοι υπάλληλοι. Αντίθετα, στο σύνολο της οικονομίας, οι μισθοδοτημένοι υπάλληλοι αντιπροσωπεύουν περίπου το 60% της συνολικής απασχόλησης και οι ιδιοκτήτες – εργαζόμενοι στην επιχείρηση αντιπροσωπεύουν λιγότερο από 25%. Επίσης, ένα άλλο χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί τη γεωργική απασχόληση από τους άλλους τομείς είναι το επίπεδο μισθών. Το μηνιαίο κόστος εργασίας στη γεωργία είναι 1.019 €, που αντιπροσωπεύει μόνο το 75% του εθνικού μέσου όρου (1.361 €). Η γυναικεία εργασία πληρώνεται λιγότερο από την ανδρική εργασία, και μάλιστα σημαντικά λιγότερο σε σύγκριση με τη μέση διαφορά σε όλους τους τομείς: στη γεωργία, οι γυναίκες αμοιβές αντιπροσωπεύουν 79,3% των ανδρικών αμοιβών, ενώ αποτελούν το 84,5% των ανδρικών στο σύνολο της οικονομίας⁴⁰.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 23 : Εργατικό δυναμικό και απασχόληση στη γεωργία (2003)

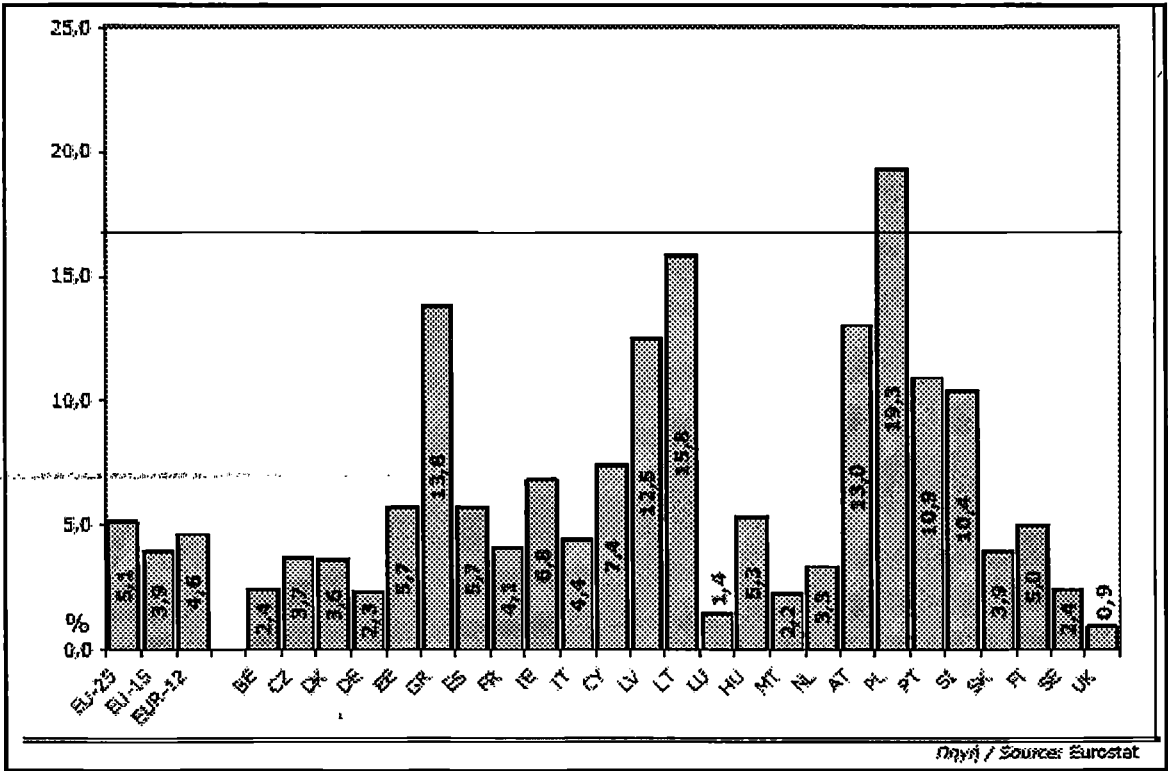
Πηγή: Galanopoulos et al, 2003 - Συλλογή στοιχείων από την έρευνα εργατικού δυναμικού της ΕΣΥΕ

Η γεωργική απασχόληση μειώθηκε σημαντικά, από το 35% της συνολικής απασχόλησης το 1980 σε 17% το 2000. Στην πραγματικότητα, η ηλικιακή διάρθρωση

⁴⁰ Galanopoulos et al 2003 - Συλλογή στοιχείων από την έρευνα εργατικού δυναμικού της ΕΣΥΕ

των αγροτών επιδεινώνεται συνεχώς, λαμβανομένου υπόψη ότι σχεδόν το 40% των απασχολούμενων στη γεωργία εμφανίζεται να είναι πάνω από 55 ετών (στοιχεία του 2000), ποσοστό δηλαδή που αποκλείεται να αναπληρωθεί από νέους αγρότες στο άμεσο μέλλον. Κατά συνέπεια κι εφόσον η γεωργική απασχόληση δεν είναι πια ελκυστική στους νέους, για φυσικούς και μόνο λόγους, η συμμετοχή της γεωργίας στο σύνολο της απασχόλησης πιθανότατα θα μειωθεί περαιτέρω στο άμεσο μέλλον⁴¹. Ειδικότερα, στο γεωργικό τομέα της Ελλάδας φαίνεται να εργάζονται πολλοί ηλικιωμένοι (αρκετά περισσότεροι από τον αντίστοιχο μέσο όρο της ΕΕ): 6,9% του εργατικού δυναμικού της γεωργίας είναι λιγότερο από 25 ετών, 31% είναι μεταξύ 25-44, 52,6% είναι μεταξύ 45-64 και 9,4% είναι πάνω από 65 ετών (στοιχεία του 2000)⁴². Ωστόσο, η παρούσα κατανομή του 16,6%⁴³, σε σύγκριση με το 4,3% στην ΕΕ, υποδεικνύει ότι ο τομέας συνεχίζει να παρέχει θέσεις απασχόλησης σε σημαντικό αριθμό ατόμων, σε μία χώρα όπου η ανεργία αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 24 : Απασχόληση στον πρωτογενή τομέα (% του συνόλου, 2004)

Πηγή: ICAP 2006

⁴¹ Pezaros 2004

⁴² Kaldis & Galanopoulos 2002

⁴³ Στοιχεία του 2003: περίπου 676.000 άτομα απασχολήθηκαν στο συνολικό γεωργικό τομέα (συμπεριλαμβανομένης της γεωργίας, ζωικό κεφάλαιο, δασονομία και αλιεία), δηλ. 16,6% της συνολικής απασχόλησης στην Ελλάδα.

4.3.6 Τιμές και σύγκριση δείκτη τιμών εισροών – εκροών

Ένα βασικό πρόβλημα της ελληνικής αγοράς αγροτικών προϊόντων φαίνεται να είναι η ύπαρξη μεγάλης ‘ψαλίδας τιμών’. Με τον όρο αυτό προσδιορίζεται η συμμετοχή των μεσαζόντων (που παρεμβάλλονται στην κίνηση των προϊόντων από τον παραγωγό στον καταναλωτή) στην τελική τιμή του προϊόντος. Οι μεσάζοντες στην Ελλάδα φαίνεται να απολαμβάνουν υψηλά κέρδη, εκμεταλλευόμενοι αφενός την μειωμένη διαπραγματευτική δύναμη των παραγωγών λόγω έλλειψης οργάνωσης τους σε αποδοτικούς συνεταιρισμούς, και αφετέρου της αδυναμίας των καταναλωτών να επιδράσουν στον μηχανισμό καθορισμού των τιμών λόγω της ανελαστικής καμπύλης ζήτησης (τα αγροτικά προϊόντα ανήκουν στην κατηγορία των βασικών-αναγκαίων προϊόντων). Επιπλέον, μέσα στα πλαίσια της απελευθέρωσης των αγορών το κράτος αδυνατεί να εξεύρει μηχανισμούς που θα αντικαταστήσουν τα προηγούμενα μέτρα στήριξης των τιμών παραγωγού και καθορισμού ανώτατων και κατώτατων τιμών πώλησης και αγοράς των αγροτικών προϊόντων. Την κατάσταση αυτή εκμεταλλεύονται προς όφελός τους οι μεσάζοντες στην ροή της αλυσίδας παραγωγού – καταναλωτή, αγοράζοντας ‘πολύ φτηνά’ από τους παραγωγούς και πωλώντας ‘πολύ ακριβά’ στους καταναλωτές τα αγροτικά προϊόντα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφοράς είναι οι αγορές των τροφίμων και των λαχανικών οι οποίες χαρακτηρίζονται από ασυμμετρία στη δομή τους γεγονός που προδίδει την ολιγοπωλιακή δομή τους. Η ολιγοπωλιακή αυτή δομή προσδίδει τη δυνατότητα στους μεσάζοντες να εκμεταλλευτούν το ρόλο τους στην αλυσίδα της αγοράς σε βάρος των παραγωγών. Πιο αναλυτικά, όταν πέφτουν οι τιμές στις καταναλωτικές αγορές, οι μεσάζοντες έχουν τη δύναμη να μειώσουν τις τιμές παραγωγού προκειμένου να διατηρηθούν υψηλά τα περιθώρια κέρδους τους στην αλυσίδα. Αντίθετα, όταν ανεβαίνουν οι τιμές στις καταναλωτικές αγορές, οι μεσάζοντες δεν επιτρέπουν την άμεση και ανάλογη αύξηση στις τιμές παραγωγού αυξάνοντας περαιτέρω τα περιθώρια κέρδους τους.⁴⁴

Τα περιθώρια κέρδους των μεσαζόντων της εμπορικής αλυσίδας είναι βέβαια υψηλά σε βάρος των παραγωγών και των καταναλωτών και στις αγορές κρεάτων – ζωικής παραγωγής. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα στην αγορά πρόβειου κρέατος (τονίζεται ότι η αγορά των προβατοειδών θεωρείται ιδιαίτερα αυτάρκης, εφόσον μόλις το 12% καλύπτεται από εισαγωγές και το υπόλοιπο από την εγχώρια παραγωγή)⁴⁵: για την περίοδο 1993-2005 τα εμπειρικά αποτελέσματα μελετών υποδηλώνουν ότι μεταξύ των δεικτών τιμών παραγωγού και χονδρικής εγχώρια παραγόμενων κρεάτων υπάρχει

⁴⁴ Ρεζίτη και Παναγόπουλος, 2006

⁴⁵ Υπουργείο αγροτικής ανάπτυξης και τροφίμων

μια υπερμεγέθης αντίδραση των τιμών χονδρικής εγχώριου κρέατος, εφόσον μια αύξηση του δείκτη τιμών παραγωγού κατά 1% θα αυξήσει τον δείκτη τιμών χονδρικής εγχώριων κατά 1,45%. Επιπλέον, μμεγάλη είναι η αντίδραση του δείκτη τιμών καταναλωτή από μια αιφνίδια μεταβολή του δείκτη τιμών χονδρικής, καθώς μία αύξηση της τιμής χονδρικής κατά 1% θα επιφέρει αύξηση στην τιμή του καταναλωτή κατά 1,40%. Ωστόσο, ο δείκτης τιμών καταναλωτή με τον δείκτη τιμών χονδρικής εισαγόμενου κρέατος εμφανίζουν πλήρη μετακύληση τιμών (perfect price transmission)⁴⁶.

Ειδικότερα, οι τιμές παραγωγού (σε πραγματικούς όρους) έχουν μειωθεί αρκετά κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας (πίνακας 12). Το 2001, οι τιμές παραγωγού φυτικού και ζωικού κεφαλαίου υποχώρησαν περίπου κατά 10% σε σύγκριση με το 1995, αλλά το 2002, οι τιμές φυτικού κεφαλαίου αυξήθηκαν περίπου κατά 5% ενώ οι τιμές παραγωγής ζωικού κεφαλαίου συνέχισαν να μειώνονται. Γενικά, κατά τη διάρκεια της περιόδου 1999-2002, οι τιμές παραγωγής φυτών αυξήθηκαν κατά 6,5%, ενώ οι τιμές παραγωγής ζωικού κεφαλαίου ήταν σχετικά σταθερές (-0,1%). Στην ίδια περίοδο, ο γενικός δείκτης αυξήθηκε κατά 5% αλλά ήταν ακόμα σχεδόν 6% κάτω από συγκρινόμενος με το 1995⁴⁷.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9 : Δείκτες τιμών παραγωγού (χωρίς ΦΠΑ) (1995=100)

	1999	2000	2001	2002
Φυτική παραγωγή	90.6	90.6	92.5	96.5
Ζωική παραγωγή	83.6	88.5	90.7	83.5
Σύνολο	89.6	90.6	92.9	94.1

Πηγή: Eurostat

Μια ένδειξη της αποδοτικότητας και της ελκυστικότητας του γεωργικού τομέα προκύπτει από τη σύγκριση της εξέλιξης των τιμών των εισροών και των εκροών της αγροτικής παραγωγής. Όπως παρατηρούμε, οι τιμές των εισροών έχουν αυξηθεί σημαντικά, σηματοδοτώντας ένα αυξανόμενο κόστος παραγωγής για τον Έλληνα αγρότη. Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1996-2001 υπάρχει μια μέση ετήσια αύξηση του δείκτη τιμών εκροών κατά 2% (περίπου 15% συνολικά), καθώς όλοι οι υποδείκτες της κατηγορίας (αναλώσιμα, πάγια ενεργητικά κλπ) παρουσιάζουν αυξητική τάση. Ακόμα, οι πληρωμές για τα γεωργικά δάνεια έχουν μειωθεί σημαντικά (σχεδόν κατά το ήμισυ) συγκρινόμενες με το 1995, λόγω του μειωμένου ποσοστού πληθωρισμού και της επακόλουθης μείωσης των επιτοκίων.

⁴⁶ Ρεζήτης και Μεντεσιόδη, 2006

⁴⁷ EE- Dga 2003

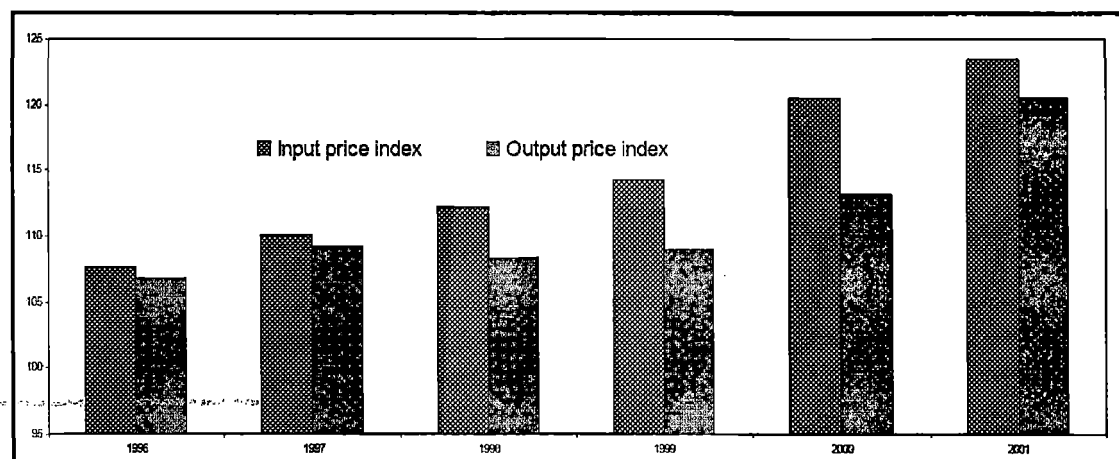
ΠΙΝΑΚΑΣ 10 : Μέσοι δείκτες τιμών των εισροών της αγροτικής παραγωγής, 1996-2001 (1995=100)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Overall input price index	107,6	110,0	112,2	114,3	120,5	123,4
Consumables index	107,7	110,0	111,0	113,1	120,1	122,6
Grains, seeds	108,6	111,8	114,5	117,6	122,2	126,9
Fertilisers	103,2	110,3	113,0	111,7	112,3	124,9
Fuel, lubricants	112,5	112,9	107,0	111,8	140,7	137,7
Pesticides, medical	108,2	111,8	118,8	124,1	124,5	126,6
Feedingstuffs	107,0	107,5	109,1	110,9	113,8	116,1
Veterinary services	105,0	111,3	111,3	111,3	111,1	113,5
Equipment R&M*	110,4	114,9	122,9	122,3	124,4	128,2
Buildings R&M*	105,7	111,4	117,6	120,3	124,4	129,1
Capital formation index	107,1	110,3	117,5	119,7	122,4	127,0
Agric. Machinery	-	109,7	117,0	118,6	120,8	125,5
Agric. Buildings	106,1	111,6	118,0	122,6	125,5	129,1
Interest payments	103,8	93,3	91,2	78,0	62,4	48,85

*Repair and maintenance

Πηγή: Galanopoulos et al, 2003 – ΕΣΥΕ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 25 : Εξέλιξη των δεικτών τιμών εισροών και εκροών της γεωργίας (1996-2003)

Πηγή: Galanopoulos et al, 2003 – ΕΣΥΕ

Από την άλλη μεριά οι τιμές των εκροών της αγροτικής παραγωγής δεν ακολουθούν τις αυξήσεις των εισροών πράγμα το οποίο σημαίνει καθαρή αύξηση του κόστους παραγωγής σε βάρος του κέρδους και των αγροτικών εισοδημάτων. Η αύξηση των εκροών για την περίοδο 1996-2001 είναι αρκετά χαμηλότερη εκείνης των εισροών (6,5% έναντι 15%). Ειδικότερα, οι τιμές της φυτικής παραγωγής παρουσιάζουν κατά μέσο όρο μικρή αύξηση, καθώς υπάρχουν προϊόντα και με πτώση (όπως το ελαιόλαδο

οι βρώσιμες ελιές και τα βιομηχανικά φυτά), ενώ οι τιμές παραγωγής του ζωικού κεφαλαίου φαίνεται να παρουσιάζουν πιο ομοιόμορφη αύξηση. Ο γενικός δείκτης τιμών της αγροτικής παραγωγής είναι για κάθε έτος σε κατώτερο επίπεδο από το δείκτη τιμών εισροών. Μόνο τα λαχανικά, τα φρούτα και τα εσπεριδοειδή από τα προϊόντα της φυτικής παραγωγής και το γάλα, τα αυγά και τα άλλα ζωικά προϊόντα από τα προϊόντα ζωικής παραγωγής παρουσιάζουν δείκτη τιμών παραγωγής υψηλότερο από τον αντίστοιχο δείκτη τιμών εισροών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11 : Μέσοι δείκτες τιμών των εκροών της αγροτικής παραγωγής(χωρίς επιδοτήσεις), 1996-2001 (1995=100)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Overall output index	106.8	109.2	108.3	108.9	113.1	120.5
Crops	110.1	112.0	109.3	110.0	113.2	120.0
Cereals, rice	100.9	101.4	102.0	102.6	106.0	113.6
Vegetables	106.2	124.7	125.7	132.5	141.9	150.1
Fruits	110.2	139.1	139.2	116.9	121.7	124.8
Citrus	106.8	89.9	93.3	105.2	106.6	139.8
Nuts	100.0	103.7	112.8	110.9	117.3	120.9
Wine	104.8	105.2	109.9	115.1	119.4	120.0
Olive	132.6	107.9	89.9	102.8	97.3	98.2
Industrial plants	105.2	103.8	99.8	93.0	99.0	90.5
Pulses	105.7	105,3	108,1	107,9	112,4	112,8
Flowers	94.8	99,5	105,3	101,8	102,5	108,2
Animal products	99.3	102.8	106.3	106.3	113.1	121.6
Meat	107.3	110.5	110.3	108.5	116.4	128.3
Milk	86.6	89.6	97.2	99.4	105.0	109.0
Eggs	112.8	122.8	131.0	133.0	135.3	134.5
Other animal prod.	107.2	111.2	114.7	114.2	125.0	145.2

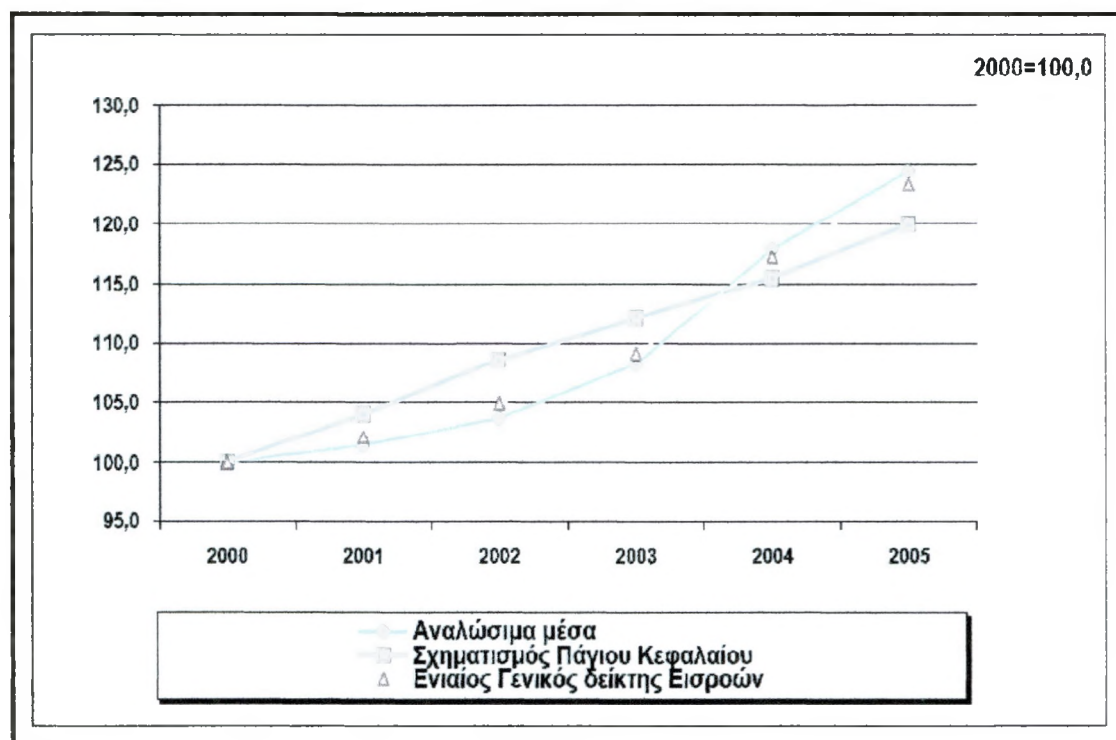
Πηγή: Galanopoulos et all 2003 – ΕΣΥΕ

Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι το διάστημα 1995 – 2000 (έτος βάσης 1995) είχαμε συνεχώς αυξανόμενες τιμές εισροών και σταθερές ή ελαφρά αυξανόμενες τιμές εκροών. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη των τιμών εισροών και εκροών κατά τη μετέπειτα περίοδο 2000 – 2005 (με σταθμισμένους δείκτες τιμών ανάλογα με την χρήση των εισροών και την παραγωγή των εκροών και έτος βάσης το 2000, πίνακες παράρτημα). Στην περίοδο αυτή οι δείκτες τιμών εκροών παρουσιάζονται λίγο υψηλότεροι από τους αντίστοιχους των εισροών (ενδεικτικά αναφέρεται για το 2005, δείκτης τιμών εισροών 123,3 και δείκτης τιμών εκροών 125,0) καταδεικνύοντας μία οριακά θετική βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος περιορίζοντας έτσι τις σοβαρότατες απώλειες που προαναφέρθηκαν για την προηγούμενη περίοδο (1995 - 2000).

Ειδικότερα, όσων αφορά το δείκτη τιμών εισροών για την περίοδο 2000 – 2005

παρατηρούμε ότι ενώ τα αναλώσιμα μέσα (σπόροι, ζωοτροφές, φάρμακα, λιπάσματα, ενέργεια, συντήρηση εξοπλισμού κλπ), παρουσίασαν αυξήσεις τιμών υψηλότερες από το σχηματισμό παγίου κεφαλαίου (γεωργικά μηχανήματα, εξοπλισμός και κτίρια) για το διάστημα 2000 – 2003, στη συνέχεια στο διάστημα 2003 – 2005 έχουμε αυξήσεις μεγαλύτερες στα αναλώσιμα συγκριτικά με το πάγιο κεφάλαιο. Αυτό βέβαια οφείλεται στις δυσανάλογες αυξήσεις που παρουσιάζουν τα αναλώσιμα μετά το 2003 που είναι μάλλον απόρροια του έντονα ολιγοπωλιακού χαρακτήρα που παρουσιάζει η αγορά τους (όπως προαναφέρθηκε).

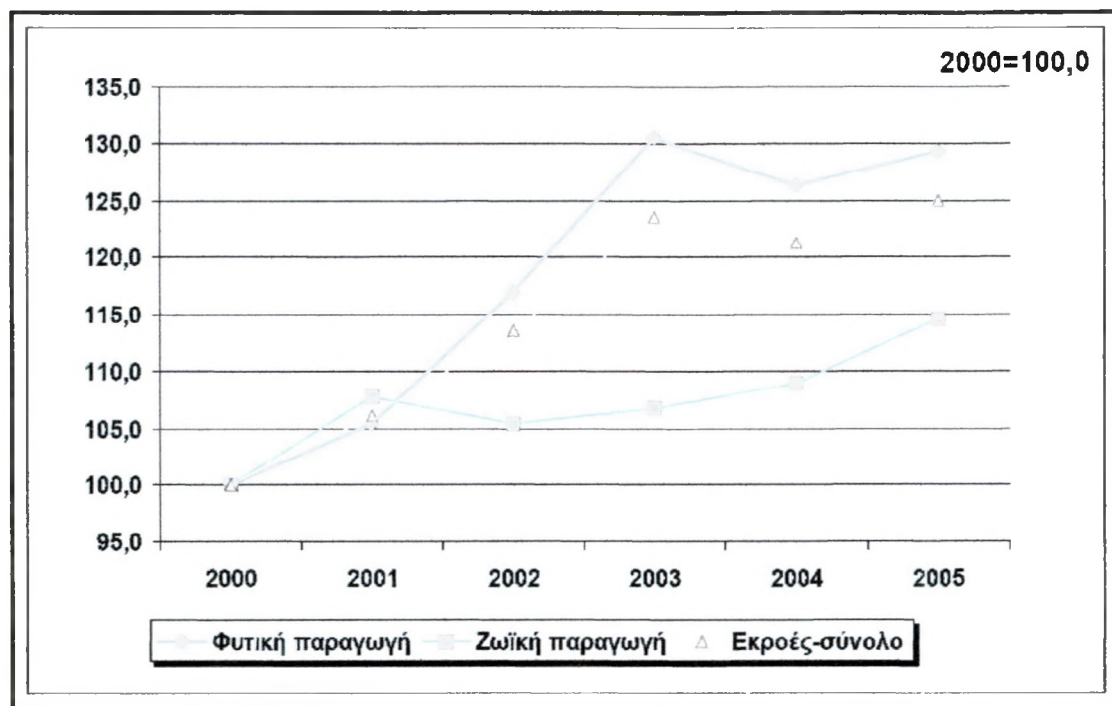
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 26 : Μέσοι ετήσιοι δείκτες τιμών εισροών στη Γεωργία - κτηνοτροφία

Πηγή: ΕΣΥΕ

Όσον αφορά τους δείκτες τιμών των εκροών για το διάστημα 2000 – 2005 παρατηρούμε ότι ο δείκτης τιμών της ζωικής παραγωγής κυμαίνεται σε αρκετά χαμηλότερα επίπεδα από τον αντίστοιχο της φυτικής από το 2002 και έπειτα, ενώ μάλιστα σημείωσε μικρή πτώση το διάστημα 2001 – 2002, οφειλόμενη στην πτώση της τιμής όλων των κρεάτων. Η φυτική παραγωγή απολαμβάνει σημαντικά υψηλότερες τιμές μετά το 2002, εντούτοις παρουσίασε μεγάλη πτώση το 2004 κυρίως λόγω της μεγάλης πτώσης της τιμής των φρούτων, λαχανικών και δημητριακών (πίνακας παράρτημα).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 27 : Μέσοι ετήσιοι δείκτες τιμών εκροών γεωργικών προϊόντων (χωρίς επιδοτήσεις)

Πηγή: ΕΣΥΕ

4.3.7 Αγροτικό εισόδημα

Η ελληνική γεωργία στηρίζεται σε μεγάλο ποσοστό στις επιχορηγήσεις της Ε.Ε. (περίπου 40% του γεωργικού εισοδήματος αποτελείται από τις άμεσες ή έμμεσες πληρωμές), ως εκ τούτου η μείωσή τους κατά τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας άσκησε σημαντική επίδραση στα εισοδήματα των Ελλήνων αγροτών. Στην περίοδο 1998-2003, το συνολικό γεωργικό εισόδημα σε τρέχουσες τιμές αυξήθηκε με ετήσιο ρυθμό σχεδόν 2% (δηλ. κάτω από το ποσοστό του πληθωρισμού), αλλά συγχρόνως οι εργαζόμενοι στη γεωργία μειώνονταν κατά 2,2% το χρόνο (πίνακας 9). Συνεπώς, το γεωργικό κατά κεφαλή εισόδημα στην Ελλάδα έχει αυξηθεί κατά 4,7%, ενώ αποτελεί περίπου το 74-77% του μέσου όρου της Ε.Ε.- 15.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12 : Αγροτικό εισόδημα και εργαζόμενοι στη γεωργία

	Αγροτικό εισόδημα ανά απασχολούμενο (εκατ. €)	Απασχολούμενοι στη γεωργία (χιλιάδες)	Συνολικό αγροτικό εισόδημα (€)
1998	7.621,9	599,5	13.598,48
1999	8.025,3	594,4	14.908,87
2000	8.113,6	577,3	15.727,36
2001	8.346,6	551,5	12.303,78
2002	8.146,2	546,4	13.033,27
2003	8.368,5	532,1	14.406,28

Πηγή: Οικονομικοί λογαριασμοί γεωργίας, Υπουργείο γεωργίας

1. Introduction (10%)

2. Background (20%)

3. Methodology (20%)

4. Results (20%)

5. Discussion (20%)

6. Conclusion (10%)

7. References (10%)

8. Appendix (10%)

9. Summary (10%)

10. Final Remarks (10%)

11. Overall Evaluation (10%)

12. Final Remarks (10%)

13. Overall Evaluation (10%)

14. Final Remarks (10%)

15. Overall Evaluation (10%)

16. Final Remarks (10%)

17. Overall Evaluation (10%)

18. Final Remarks (10%)

19. Overall Evaluation (10%)

20. Final Remarks (10%)

21. Overall Evaluation (10%)

22. Final Remarks (10%)

23. Overall Evaluation (10%)

24. Final Remarks (10%)

25. Overall Evaluation (10%)

26. Final Remarks (10%)

27. Overall Evaluation (10%)

28. Final Remarks (10%)

29. Overall Evaluation (10%)

30. Final Remarks (10%)

Ωστόσο, ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύγκριση του αγροτικού εισοδήματος με άλλες εισοδηματικές κατηγορίες της ελληνικής οικονομίας. Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 10, το 2002 υπήρξαν 351.470 γεωργοί (δηλ. 7,25% των εργαζομένων) και παρουσίασαν συνολικό εισόδημα 2.186.717.540 € (δηλ. 3,6% του συνολικού εισοδήματος των εργαζομένων) και μέσο κατά κεφαλή εισόδημα 6.222 €, ποσό που αντιστοιχεί μόλις στο 50% του μέσου κατά κεφαλή εισοδήματος όλων των εργαζομένων της ελληνικής οικονομίας (12.426 €). Εντούτοις, το 2003 (πίνακας 11) το μέσο κατά κεφαλή αγροτικό εισόδημα πλησιάζει πιο κοντά στο συνολικό μέσο (66,6%) σημειώνοντας άνοδο στα 8.709 € (αύξηση περίπου 40%) την στιγμή που άλλες εισοδηματικές κατηγορίες σημείωσαν πτώση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13 : Αγροτικό εισόδημα και άλλες εισοδηματικές κατηγορίες της Ελλάδας (2002)

2002	Αριθμός ατόμων ανά κατηγορία	Συνολικό εισόδημα ανά κατηγορία	Εισόδημα κατά κεφαλή ανά κατηγορία
Εισοδηματίες	665.923	3.980.646.904	5.978
Εμποροβιομήχανοι	756.251	10.957.934.725	14.490
Γεωργοί	351.470	2.186.717.540	6.222
Μισθωτοί	1.862.517	26.995.331.730	14.494
Επαγγελματίες	163.559	4.541.012.572	27.764
Συνταξιούχοι	1.046.084	11.550.029.552	11.041
Σύνολο	4.845.804	60.211.673.023	12.426
Γεωργ. προς σύνολο (%)	7,253079159	3,631716958	50,07138181

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 14 : Αγροτικό εισόδημα και άλλες εισοδηματικές κατηγορίες της Ελλάδας (2003)

2003	Αριθμός ατόμων ανά κατηγορία	Συνολικό εισόδημα ανά κατηγορία	Εισόδημα κατά κεφαλή ανά κατηγορία
Εισοδηματίες	531.684	3.210.078.066	6.038
Εμποροβιομήχανοι	668.341	12.065.401.002	18.053
Γεωργοί	370.055	3.222.836.371	8.709
Μισθωτοί	1.873.502	26.206.128.697	13.988
Επαγγελματίες	272.680	6.781.824.683	24.871
Συνταξιούχοι	1.318.668	14.346.083.568	10.879
Σύνολο	5.034.930	65.832.352.387	13.075
Γεωργ. προς σύνολο (%)	7,349754614	4,895520598	66,60794618

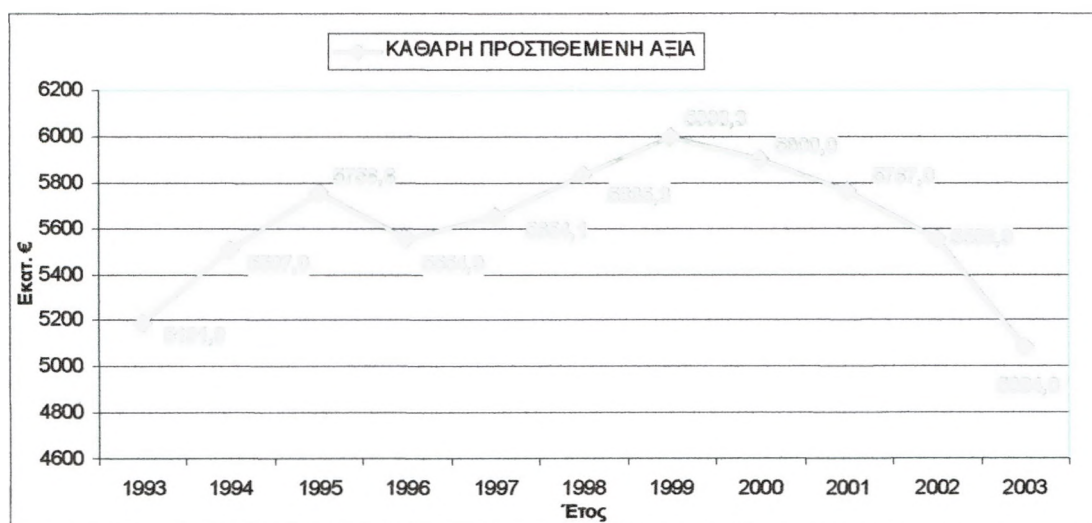
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

Φυσικά οι διάφορες καλλιέργειες προσδίδουν και διαφορετικά εισοδήματα. Έτσι, ενώ ο μέσος όρος για όλους τους τύπους καλλιεργειών είναι 5.699 ανά εργαζόμενο της οικογένειας, οι ελαιώνες προσφέρουν εισόδημα 5.075 €, τα φρούτα και οι πολυτείες

καλλιέργειες 5.596 €, ενώ τα κηπευτικά προσδίδουν 7.558 €, υπερβαίνοντας το γεωργικό μέσο όρο. Είναι ενδεικτικό ότι κανένα άλλο φυτικό προϊόν δεν υπερβαίνει το εισόδημα που προσδίδουν τα κηπευτικά. Τα αγροκτήματα ζωικού κεφαλαίου παρουσιάζουν εν γένει υψηλότερες αποδόσεις (π.χ. χοίροι και πουλερικά 9.036 €, αγελαδινό γάλα 6.920 και μικτή φυτική και κτηνοτροφική παραγωγή 6.489 €)⁴⁸.

Στην προσπάθεια να προσεγγίσουμε το αγροτικό εισόδημα για την περίοδο 1993 – 2003 κατασκευάστηκε το διάγραμμα 28, όπου από την αξία παραγωγής αφαιρούνται η συνολική ενδιάμεση ανάλωση και η ανάλωση του παγίου κεφαλαίου και έτσι προκύπτει η καθαρή προστιθέμενη αξία (σε σταθερές τιμές 1993). Όπως παρατηρούμε, η καθαρή προστιθέμενη αξία παρουσιάζει μια άνοδο έως το 1999 (με παροδική πτώση το 1995) για να σημειώσει έπειτα συνεχόμενη πτώση έως το 2003. Πιο συγκεκριμένα το διάστημα 1993 – 1999 η καθαρή προστιθέμενη αξία ανήλθε σε σταθερές τιμές κατά 15,53% ενώ στη συνέχεια έως το 2003 κατήλθε σε ποσοστό 15,24%. Συνολικά για την περίοδο αυτή η καθαρή προστιθέμενη αξία σημειώνει καθαρή πτώση (-2%).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 28 : Αγροτικό εισόδημα: Καθαρή προστιθέμενη αξία = Αξία παραγωγής - φόροι + επιδοτήσεις - ενδιάμεση ανάλωση - ανάλωση παγίου κεφαλαίου (σε σταθερές τιμές 1993)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ – Οικονομικοί λογαριασμοί γεωργίας

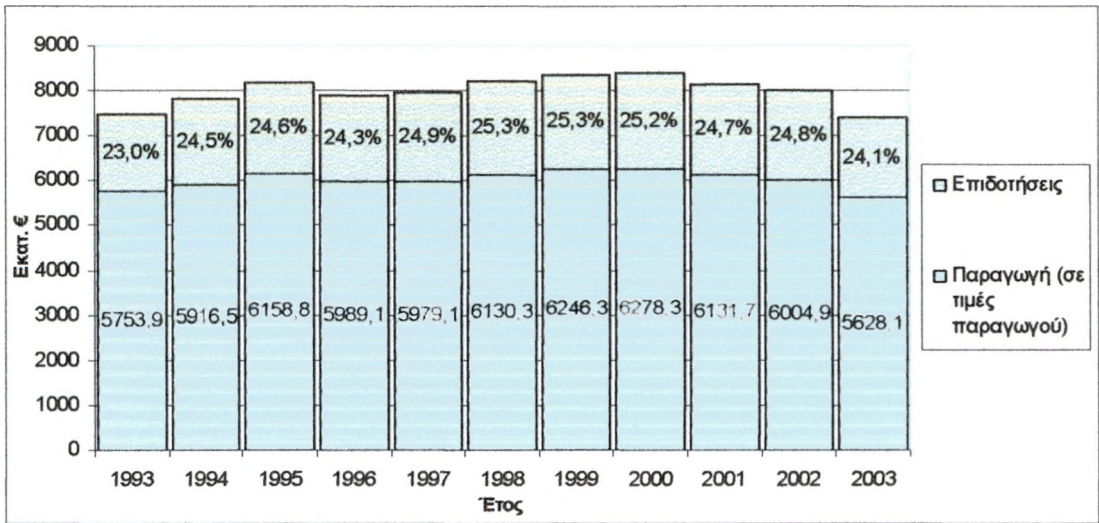
4.3.8 Επιδοτήσεις και η νέα ΚΑΠ

Όπως προαναφέρθηκε, μεγάλο μέρος του αγροτικού εισοδήματος καλύπτεται από τις επιδοτήσεις. Στο διάγραμμα 29 φαίνεται το ύψος της αξίας της αγροτικής παραγωγής (σε τιμές παραγωγού) μαζί με τις επιδοτήσεις, δηλ. παρουσιάζονται τα

⁴⁸ ΕΕ- Dga 2003

συνολικά έσοδα των παραγωγών. Όπως παρατηρούμε οι επιδοτήσεις της παραγωγής καλύπτουν πολύ σημαντικό μέρος των εσόδων των παραγωγών (23% έως 25,3%) για το διάστημα που μελετούμε, ενώ τα μεγαλύτερα έσοδα σε σταθερές τιμές (1993) για τους Έλληνες παραγωγούς παρουσιάζονται το 2000. Τα έτη μετά το 2000 παρατηρούμε μείωση της παραγωγής και ταυτόχρονη υποχώρηση των επιδοτήσεων, γεγονός που είναι απολύτως λογικό αν αναλογιστεί κανείς ότι η ΚΑΠ επιδοτούσε μέχρι το 2004 τα γεωργικά προϊόντα ανάλογα με το ύψος της παραγόμενης ποσότητας κάτι που όπως θα δούμε παρακάτω άλλαξε μετά την 01/01/2005.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 29 : Αξία παραγωγής συν επιδοτήσεις (σε σταθερές τιμές 1993)

Πηγή: επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ – Οικονομικοί λογαριασμοί γεωργίας

Η κοινή αγροτική πολιτική αναθεωρημένη το 2003-2004 και ισχύουσα από 01/01/2005 στηρίζεται κυρίως σε δύο κατηγορίες μέτρων – πυλώνες. Ο πυλώνας Ι περιλαμβάνει τα μέτρα που στοχεύουν στην στήριξη της ετήσιας γεωργικής παραγωγής⁴⁹, ενώ ο πυλώνας ΙΙ περιλαμβάνει τα μέτρα που σχετίζονται με τους παραγωγικούς συντελεστές, δηλ. τη γεωργική γη, την αγροτική εργασία και το επενδυμένο στον τομέα κεφάλαιο⁵⁰ και στοχεύει στην αγροτική ανάπτυξη των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών της Ε.Ε. Τέλος υπάρχει και μία τρίτη σειρά μέτρων που δεν αφορούν τους παραπάνω τομείς, αλλά οριακά άπτονται και άλλων πολιτικών όπως η δημόσια υγεία, η ασφάλεια τροφίμων ή η εξωτερική πολιτική⁵¹.

⁴⁹ όπως εισαγωγικοί δασμοί και εξαγωγικές επιδοτήσεις, ενισχύσεις στην παραγωγή, δημόσια αποθεματοποίηση ή ακόμα και περιοριστικά μέτρα στην αύξηση της παραγωγής (κατώφλια και ποσοστώσεις).

⁵⁰ μέτρα όπως τα κίνητρα υπέρ των νέων αγροτών και πρόωγη συνταξιοδότηση (εργασία), τις επενδύσεις στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις (κεφάλαιο), τα εγγυοβεβλητικά μέτρα, τα μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος και τα κίνητρα για εκτατικοποίηση (γη).

⁵¹ Κτηνιατρική νομοθεσία, φυτοπροστασία, σήμανση τροφίμων, συμφωνίες με τρίτες χώρες κλπ

Πιο συγκεκριμένα, η αναθεωρημένη ΚΑΠ στηρίζει τα εξής αγροτικά προϊόντα: σιτηρά, ελαιούχα, πρωτεϊνούχα, όσπρια, ρύζι, τεύτλα, οπωροκηπευτικά, σπόρους για σπορά, αμπελοοινικά, βαμβάκι, ελαιόλαδο, καπνό, αποξηραμένες ζωτροφές, βόειο και αιγοπρόβειο κρέας και γάλα. Για τα προϊόντα αυτά προβλέπονται τα εξής: οι περισσότερες ενισχύσεις του παρελθόντος ενοποιούνται (σύμφωνα με την αρχή της Ενιαίας Αποδεδειγμένης Ενίσχυσης). Η ενίσχυση αυτή θα χορηγείται κατ' έτος ασχέτως είδους και ύψους παραγωγής και θα ισούται με το μέσο ποσό των επιδοτήσεων που εισέπραξε κάθε δικαιούχος κατά την τριετία 2000-2002. Έτσι, κάθε αγρότης θα εισπράξει συγκεκριμένη επιδότηση (ίδια με εκείνη των ετών 2000-2002) ασχέτως αν αποφασίσει να αλλάξει καλλιέργεια ή ακόμα και να μην καλλιεργήσει τίποτα⁵². Προϋπόθεση για την εισπράξη της Ενιαίας Αποδεδειγμένης Ενίσχυσης θα είναι ο σεβασμός των κοινοτικών οδηγιών σχετικά με τη δημόσια υγεία, την υγεία των φυτών και των ζώων και την προστασία του περιβάλλοντος (αρχή της Πολλαπλής Συμμόρφωσης). Οι ενισχύσεις μειώθηκαν κατά 3% το 2005, 4% το 2006 και 5% μειώνονται από το 2007 και μετέπειτα, ενώ προβλέπεται να δημιουργηθεί ένα σύστημα παροχής γεωργικών συμβουλών προς τους αγρότες. Γενικά στη νέα ΚΑΠ αυξάνονται οι πόροι υπέρ της αγροτικής ανάπτυξης (πυλώνας II) και μειώνονται οι πόροι υπέρ της στήριξης της παραγωγής (πυλώνας I).

Η άμεση επίπτωση που αναμένεται από τη λειτουργία του καθεστώτος της αποδεδειγμένης ενίσχυσης που ισχύει στη νέα ΚΑΠ είναι ότι η επιλογή της καλλιέργειας σε κάθε εκμετάλλευση θα ρυθμίζεται από τις δυνάμεις της αγοράς (προσφορά, ζήτηση, κόστος και όφελος) και όχι από τις κοινοτικές επιδοτήσεις όπως συνέβαινε μέχρι το 2004. Οι μη ανταγωνιστικές οικογενειακού χαρακτήρα αγροτικές εκμεταλλεύσεις που αποτελούν το 1/3 των ελληνικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων θα εξαφανιστούν στα πλαίσια του ανταγωνισμού, ενώ αντίθετα το 1/3 των πολύ δυναμικότερων και ανταγωνιστικότερων εκμεταλλεύσεων του κλάδου θα βελτιώσει περισσότερο την παραγωγή του και επομένως την ανταγωνιστικότητά του. Το ενδιάμεσο 1/3 των υφιστάμενων εκμεταλλεύσεων αντιμετωπίζει ήδη προβλήματα και επιβιώνει με δυσκολίες. Οι αγρότες της κατηγορίας αυτής θα πρέπει είτε να δραστηριοποιηθούν προς τα ερεθίσματα της αγοράς, είτε να αποχωρήσουν προς όφελος πάντοτε των δυναμικών παραγωγών που θα επεκτείνουν τις εκμεταλλεύσεις τους⁵³.

⁵² Έτσι, π.χ. ένας παραγωγός στην Άρτα το 2001 εισέπραξε 0,1€/κιλό από την πώληση της παραγωγής στον έμπορο, και 2,28€/κιλό από επιδότηση. Το κόστος παραγωγής του ήταν 1€/κιλό και άρα το κέρδος του ήταν 1,38€/κιλό. Το 2006 ο αγρότης αυτός θα εισπράξει αποδεδειγμένη ενίσχυση 2,28€/κιλό άσχετα από το τι και αν θα παράγει.

⁵³ Μπουρδάρης 2005

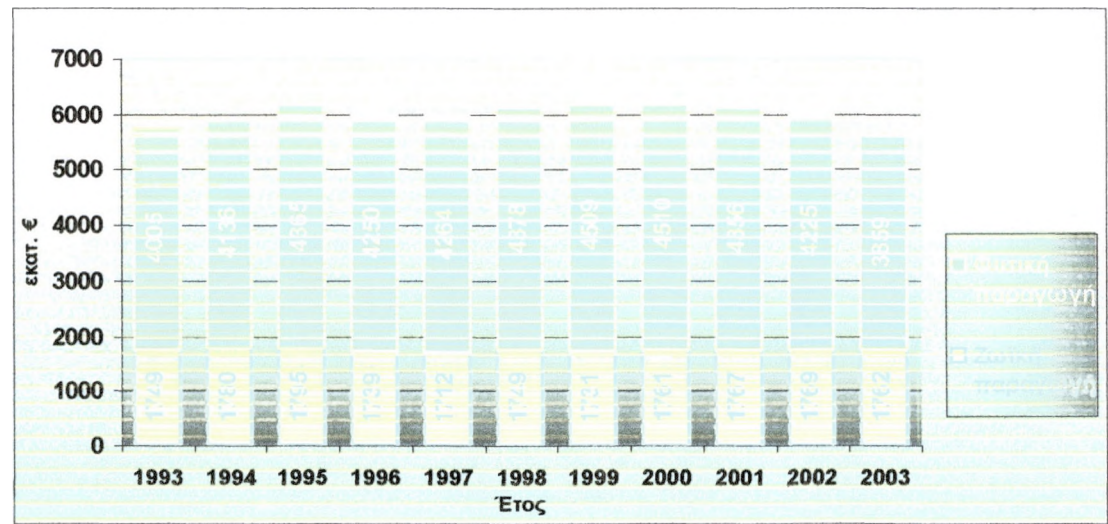
4.4 Αξία της γεωργικής παραγωγής – μελέτη εγχώριας προσφοράς και ζήτησης αγροτικών προϊόντων

Η αξία της γεωργικής παραγωγής, όταν αυτή μελετηθεί σε σταθερούς όρους, δείχνει την ουσιαστική μεταβολή του παραγόμενου προϊόντος όχι μόνο με βάση το κριτήριο της ποσότητας, αλλά και άλλων κριτηρίων που υπεισέρχονται στην διαμόρφωση της τιμής ενός προϊόντος (ποιότητα, έλλειψη υποκατάστατων ή συμπληρωματικών αγαθών, δηλ. παράγοντες που επηρεάζουν και τη ζήτηση).

Η πραγματική αξία της γεωργικής παραγωγής για το διάστημα 1993 - 2003 παρουσιάζεται στο διάγραμμα 30 (σταθερές τιμές 1993). Όπως παρατηρούμε, η ζωική παραγωγή έχει σταθερές τάσεις για αυτήν την περίοδο – μικρές αυξομειώσεις γύρω από το μέσο όρο 1755,85 εκατ. € – με ελαφρώς αυξητική πορεία τα τελευταία χρόνια, ενώ η πραγματική αξία της φυτικής παραγωγής φαίνεται να έχει αυξητική τάση μέχρι το 2000 (1993 - 2000 αύξηση 12,61%) και υποχωρεί στη συνέχεια μέχρι το 2003 (2000 – 2003 μείωση 14,46%).

Όσων αφορά το σύνολο της γεωργικής παραγωγής, παρατηρούμε ότι ακολουθεί τη διακύμανση της φυτικής παραγωγής. Πιο συγκεκριμένα, αυξάνεται στο διάστημα 1993 – 2000 κατά 9,1%, για να μειωθεί στη συνέχεια μέχρι το 2003 κατά 10,35%. Συνολικά από το 1993 έως το 2003 η φυτική παραγωγή υποχώρησε κατά 3,65%, η ζωική παραγωγή σημείωσε αύξηση κατά 0,74%, περιορίζοντας τη μείωση της συνολικής γεωργικής παραγωγής σε 2,19%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 30 : Αξία γεωργικής παραγωγής (σε σταθερές τιμές 1993)

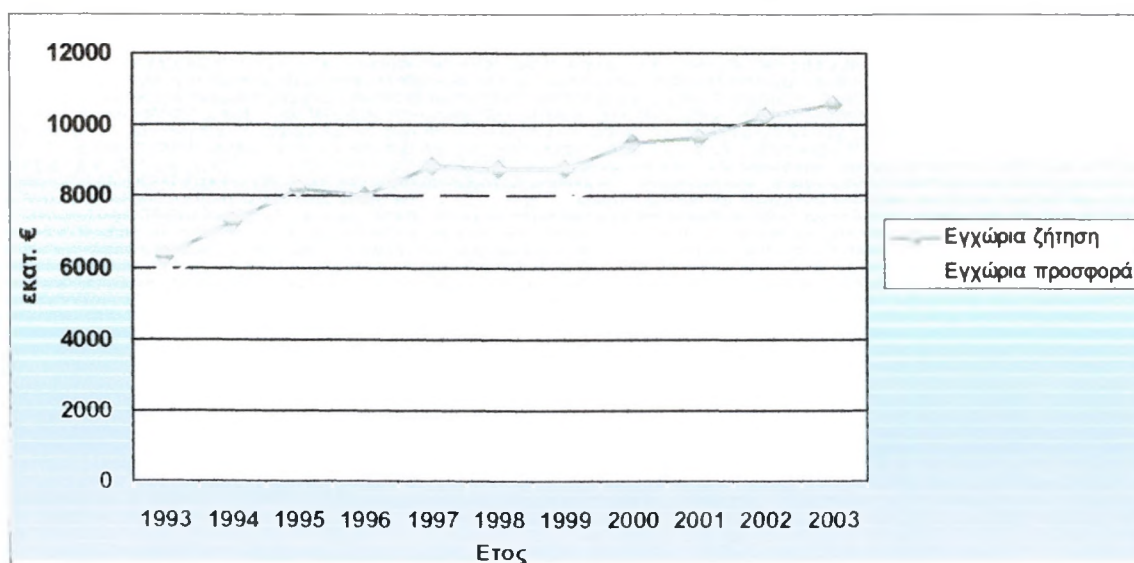

Πηγή: επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ – Οικονομικοί λογαριασμοί γεωργίας

Εάν από την αξία της γεωργικής παραγωγής σε τρέχουσες τιμές αφαιρεθούν οι εξαγωγές και προστεθούν οι εισαγωγές, τότε προκύπτει η φαινόμενη κατανάλωση και κατ' επέκταση η εγχώρια ζήτηση. Η μελέτη της εγχώριας ζήτησης σε συνδυασμό με την εγχώρια προσφορά κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να αποτυπωθεί η εικόνα της αγοράς αγροτικών προϊόντων στην Ελλάδα.

Στο διάγραμμα 31 βλέπουμε τις καμπύλες εγχώριας ζήτησης και προσφοράς αγροτικών προϊόντων της χώρας μας για το διάστημα 1993 – 2003. Στα πρώτα έτη παρατηρείται μια γειννίαση στις καμπύλες με την καμπύλη ζήτησης να κινείται λίγο υψηλότερα από την καμπύλη προσφοράς. Αντίθετα, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια αύξηση της ζήτησης που δεν ακολουθείται από αντίστοιχη αύξηση της προσφοράς και έτσι έχουμε διεύρυνση της διαφοράς προσφοράς – ζήτησης υπέρ της δεύτερης. Μάλιστα είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι το 2001 ενώ η ζήτηση αυξάνεται (+6,25%), η προσφορά μειώνεται (-1,9%). Η αυξημένη αυτή ζήτηση σε σύγκριση με την προσφορά που παρουσιάζεται στο διάγραμμα ικανοποιείται, όπως είναι φυσικό, από τις εισαγωγές ξένων αγροτικών προϊόντων μέσα στα πλαίσια του ισχύοντος συστήματος της διεθνοποίησης που ακολουθεί η χώρα μας στα πλαίσια των κανονισμών της Ε.Ε. που την ωθούν όλο και περισσότερο προς το άνοιγμα των αγορών και το ελεύθερο εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 31 : Προσφορά και ζήτηση συνόλου αγροτικών προϊόντων

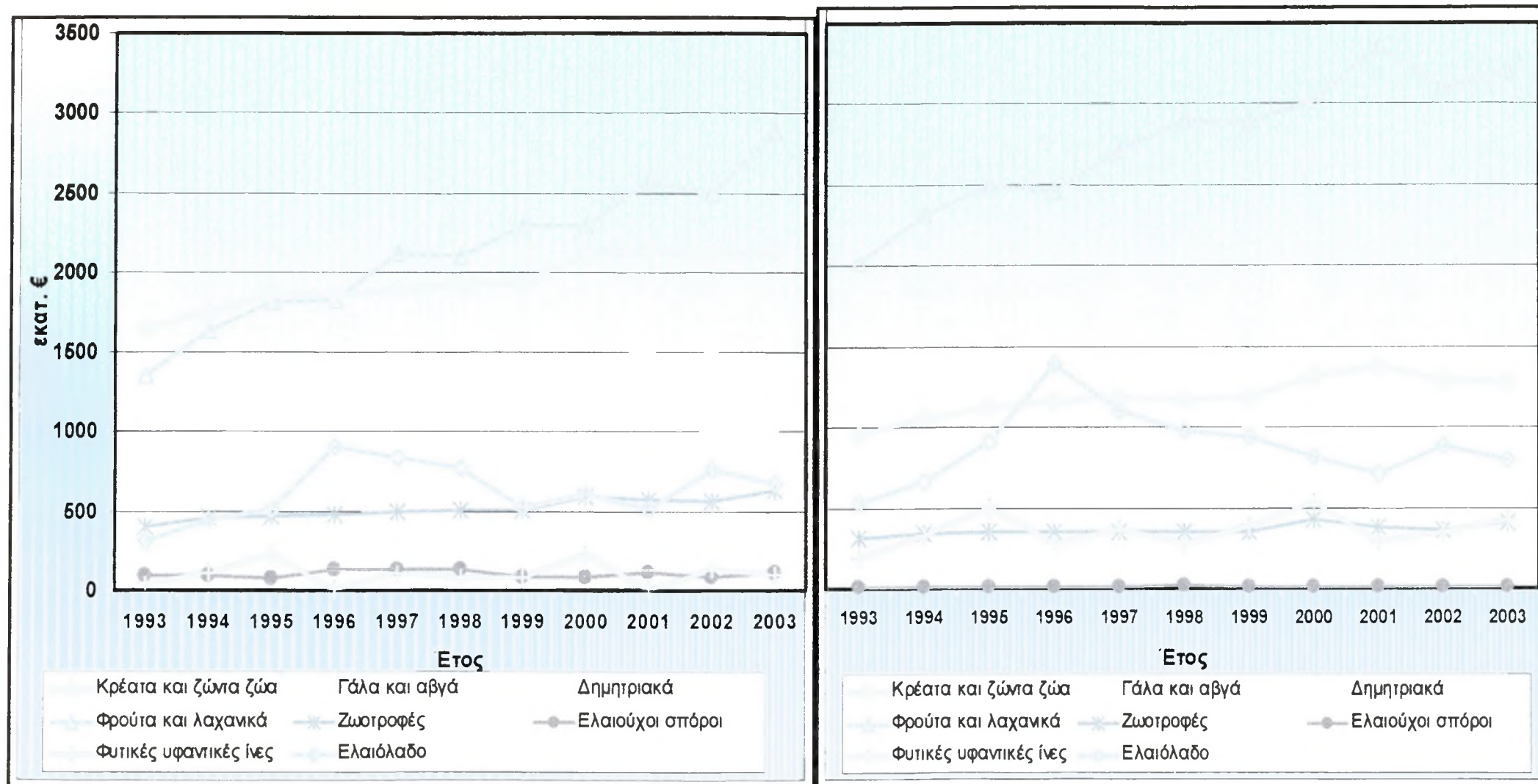
Πηγή: επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ – Οικονομικοί λογαριασμοί γεωργίας

Πέρα όμως από τη γενική εικόνα της συνολικής προσφοράς και ζήτησης ενδιαφέρον έχει η μελέτη των μεγεθών αυτών για μερικά από τα βασικότερα αγροτικά προϊόντα έτσι ώστε να φανεί πια είναι η συνεισφορά του καθενός στη διαμόρφωση των συνολικών καμπύλων ζήτησης και προσφοράς.

Στο διάγραμμα 32 παρουσιάζονται οι καμπύλες εγχώριας προσφοράς και ζήτησης για μερικά από τα βασικότερα αγροτικά προϊόντα⁵⁴. Όπως παρατηρούμε, τα προϊόντα της ζωικής παραγωγής (κρέατα, ζώντα ζώα, γάλα και αυγά) έχουν ζήτηση εξαιρετικά μεγαλύτερη της προσφοράς τους σε όλο το διάστημα που μελετούμε. Επίσης, σταθερά μεγαλύτερη είναι η ζήτηση και για τις ζωοτροφές, τα δημητριακά και τους ελαιούχους σπόρους. Από την άλλη πλευρά, στην περίπτωση των φρούτων, λαχανικών και του ελαιολάδου η προσφορά υπερσκελίζει τη ζήτηση καθ' όλο το διάστημα, δείχνοντας όμως τάσεις μείωσης της διαφοράς τα τελευταία χρόνια, ενώ και οι φυτικές υφαντικές ίνες (βαμβάκι) παρουσιάζουν καμπύλη προσφοράς υψηλότερη της ζήτησης δείχνοντας όμως τάσεις διεύρυνσης της διαφοράς προσφοράς – ζήτησης υπέρ της πρώτης.

⁵⁴ Τα προϊόντα που επιλέχθηκαν καλύπτουν ποσοτικά περισσότερο από το 90% του συνόλου της ελληνικής αγροτικής παραγωγής

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 32 : Εγχώρια ζήτηση (αριστερά) και προσφορά (δεξιά) βασικών αγροτικών προϊόντων

Πηγή: επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ – Οικονομικοί λογαριασμοί γεωργίας

5 Ισοζύγιο πληρωμών και ανταγωνιστικότητα των αγροτικών προϊόντων

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται προσπάθεια εκτίμησης της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών αγροτικών προϊόντων τόσο μέσω της παρουσίασης των εισαγωγών, εξαγωγών και του ισοζυγίου πληρωμών, όσο και μέσω του υπολογισμού των επιμέρους δεικτών ανταγωνιστικότητας.

5.1 Εισαγωγές – εξαγωγές – ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων

Οι εισαγωγές και οι εξαγωγές των αγροτικών προϊόντων μελετώνται για το χρονικό διάστημα 1993 – 2003 και είναι ικανές να δώσουν μια σαφή εικόνα για το ρόλο που παίζει ο αγροτικός τομέας στην διαμόρφωση του ισοζυγίου πληρωμών της ελληνικής οικονομίας.

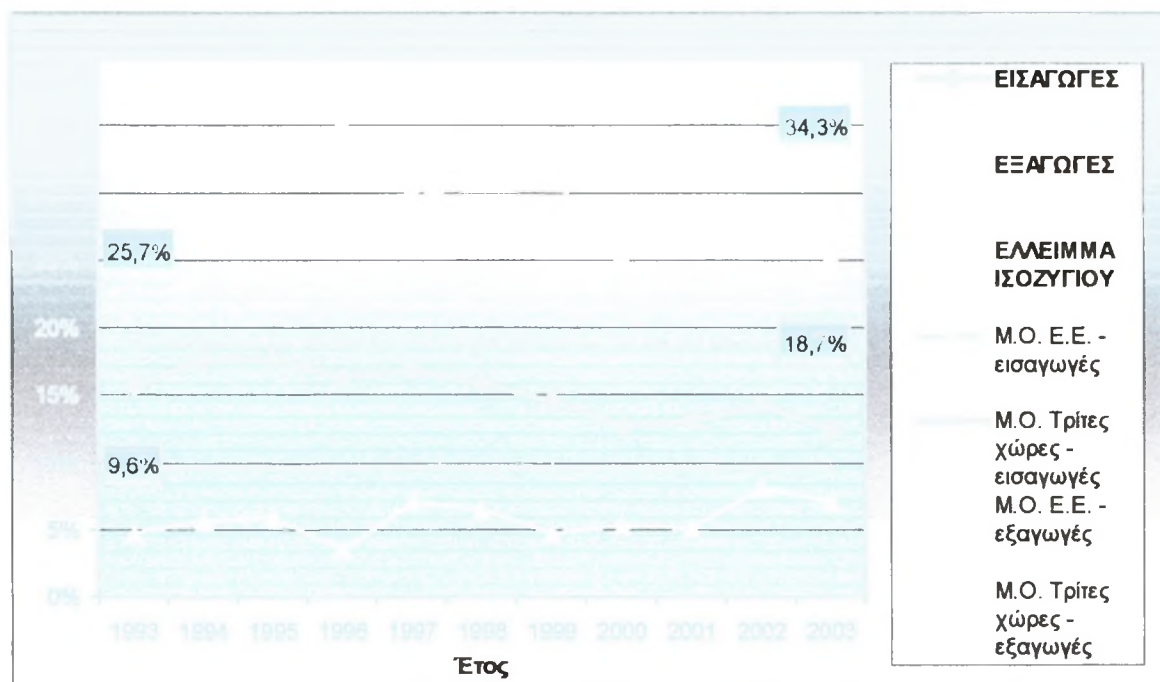
Τα αγροτικά προϊόντα αποτελούν μεγάλο μέρος (σε σύγκριση με το 7-8% στην ΕΕ-15⁵⁵) των συνολικών εξαγωγών της χώρας μας (μ.ο. 1993 – 2003 = 29,98%) και σημαντικό μέρος των συνολικών εισαγωγών (μ.ο. 1993 – 2003 = 15,17%), ενώ συνεισφέρουν στο συνολικό έλλειμμα του ισοζυγίου της ελληνικής οικονομίας με πολύ μικρό ποσοστό (μ.ο. 1993 – 2003 = 5,78%). Αυτά τα συγκριτικώς υψηλά ποσοστά συμμετοχής ερμηνεύουν το γιατί, ακόμη και μικρές μεταβολές που τυχόν επέλθουν στους Γεωργικούς Λογαριασμούς ως αποτέλεσμα δραστικών αλλαγών στην εφαρμοζόμενη πολιτική, έχουν σοβαρές επιπτώσεις στην συνολική οικονομία της χώρας.

Στο διάγραμμα 33 παρουσιάζεται η ποσοστιαία συμμετοχή των εισαγωγών και εξαγωγών γεωργικών προϊόντων στο σύνολο των εισαγωγών και εξαγωγών της οικονομίας και στο συνολικό έλλειμμα, ενώ παρατίθενται και οι αντίστοιχοι μέσοι όροι ως προς τις χώρες εντός και εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όπως παρατηρούμε, η συμμετοχή των αγροτικών προϊόντων στις εισαγωγές της Ελλάδας είναι ελαφρώς φθίνουσα για το διάστημα που μελετούμε πράγμα το οποίο σημαίνει ότι η εξάρτηση σε αγροτικά προϊόντα γίνεται μικρότερη από την εξάρτηση της χώρας στα υπόλοιπα προϊόντα. Επιπλέον, η συμμετοχή των εισαγωγών αγροτικών προϊόντων από τις χώρες της Ε.Ε. στις συνολικές εισαγωγές από τις χώρες αυτές είναι εξαιρετικά υψηλότερη της αντίστοιχης που αφορά στις τρίτες χώρες (18,7% έναντι 9,6%).

⁵⁵ Pezaros 2004

Παράλληλα, γίνεται αντιληπτό ότι η συμμετοχή των αγροτικών προϊόντων στις εξαγωγές της Ελλάδας είναι ταχέως φθίνουσα με μικρές και προσωρινές ανακάμψεις για το διάστημα που μελετούμε πράγμα το οποίο σημαίνει ότι οι εξαγωγικές επιδόσεις του πρωτογενούς τομέα της χώρας χάνουν έδαφος από τις αντίστοιχες του δευτερογενούς και του τριτογενούς τομέα. Επιπλέον, ας σημειωθεί ότι η συμμετοχή των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων προς τις χώρες της Ε.Ε. στις συνολικές εξαγωγές προς τις χώρες αυτές είναι εξαιρετικά υψηλότερη της αντίστοιχης που αφορά στις τρίτες χώρες (34,3% έναντι 25,7%), ενώ η μικρή συμμετοχή του ελλείμματος ισοζυγίου αγροτικών προϊόντων στο συνολικό έλλειμμα έχει ανοδικές τάσεις για την περίοδο 1993 – 2003.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 33 : Αγροτικά προϊόντα ως ποσοστό του συνόλου προϊόντων

Πηγή: επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ – Οικονομικοί λογαριασμοί γεωργίας

Πιο συγκεκριμένα, το έλλειμμα του ισοζυγίου στο εξωτερικό εμπόριο αγροτικών προϊόντων αυξάνεται κατά την περίοδο μελέτης και τούτο είναι αποτέλεσμα της μεγάλης αύξησης της αξίας των εισαγωγών, ενώ η αξία των εξαγωγών αυξάνεται με εξαιρετικά χαμηλότερους ρυθμούς και αδυνατεί να περιορίσει το έλλειμμα. Από το 1993 έως το 2003 η αξία των εισαγωγών αυξήθηκε κατά 66,9%, ενώ των εξαγωγών μόλις κατά 23,43%⁵⁶.

⁵⁶ Τα μεγέθη αφορούν σε τρέχουσες τιμές και άρα μόνο η σύγκριση των αναφερόμενων ποσοστών έχει νόημα. Τα ποσοστά σε σταθερές τιμές είναι σαφώς πολύ μικρότερα.

1990年10月，中国科学院、中国工程院两院院士大会在北京召开，这是中国历史上第一次由两院院士共同参加的盛会。会议期间，两院院士就国家科技发展、经济建设等重大问题进行了广泛深入的讨论，并提出了许多宝贵的意见和建议。这些意见和建议对于国家制定科技政策、推动科技进步起到了积极的促进作用。

1991年10月，中国科学院、中国工程院两院院士大会在北京召开，这是中国历史上第一次由两院院士共同参加的盛会。

1992年10月

1993年10月

1994年10月

1995年10月，中国科学院、中国工程院两院院士大会在北京召开，这是中国历史上第一次由两院院士共同参加的盛会。

1996年10月

1997年

1998年

1999年

2000年

2001年

2002年

2003年

2004年

2005年

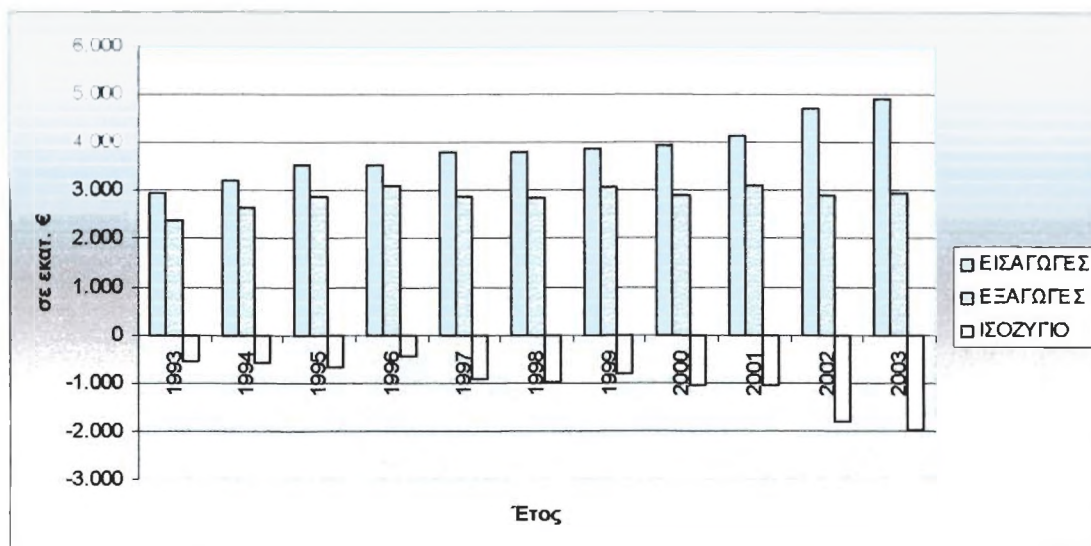
2006年

2007年10月，中国科学院、中国工程院两院院士大会在北京召开，这是中国历史上第一次由两院院士共同参加的盛会。

2008年10月，中国科学院、中国工程院两院院士大会在北京召开，这是中国历史上第一次由两院院士共同参加的盛会。会议期间，两院院士就国家科技发展、经济建设等重大问题进行了广泛深入的讨论，并提出了许多宝贵的意见和建议。这些意见和建议对于国家制定科技政策、推动科技进步起到了积极的促进作用。

2009年10月，中国科学院、中国工程院两院院士大会在北京召开，这是中国历史上第一次由两院院士共同参加的盛会。会议期间，两院院士就国家科技发展、经济建设等重大问题进行了广泛深入的讨论，并提出了许多宝贵的意见和建议。这些意见和建议对于国家制定科技政策、推动科技进步起到了积极的促进作用。

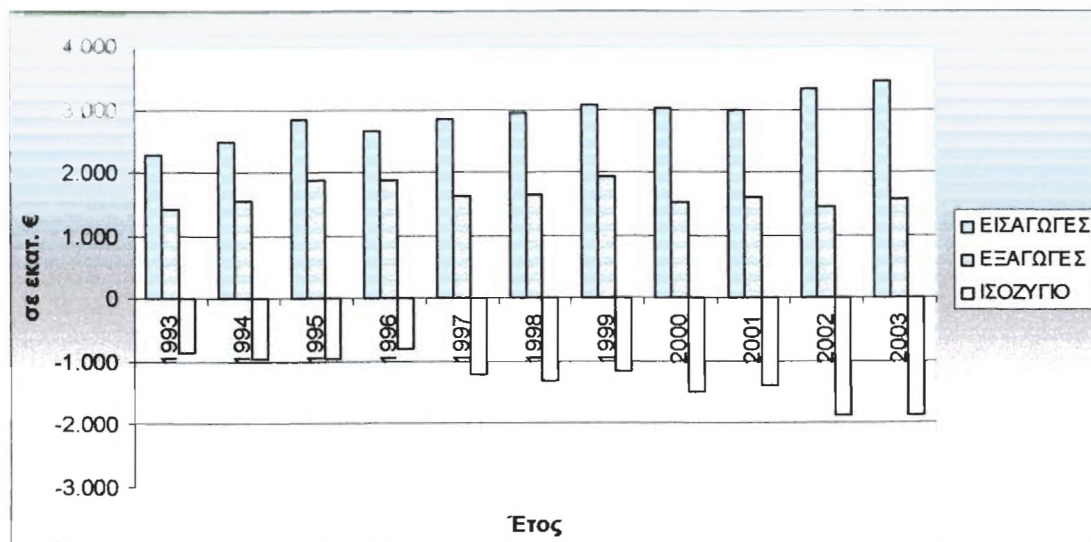
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 34 : Ισοζύγιο πληρωμών - σύνολο κόσμου

Πηγή: επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ – Οικονομικοί λογαριασμοί γεωργίας

Το υψηλό έλλειμμα του ισοζυγίου ενισχύεται, όπως καταδεικνύεται στα επόμενα διαγράμματα, από τις ανταλλαγές με τις χώρες της Ε.Ε. ενώ περιορίζεται – με εξαίρεση το 2003 – από τις ανταλλαγές με τις υπόλοιπες χώρες. Η αξία των εισαγωγών από τις χώρες της Ε.Ε. αυξάνεται με ταχείς ρυθμούς, ενώ οι εξαγωγές έχουν μάλλον σταθεροποιητικές τάσεις για το διάστημα της μελέτης. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι από το 1993 έως το 2003 σημειώνεται αύξηση της αξίας των εισαγωγών κατά 51,1% και αύξηση της αξίας των εξαγωγών μόλις κατά 10,6%⁵⁷.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 35 : Ισοζύγιο πληρωμών - Ε.Ε.

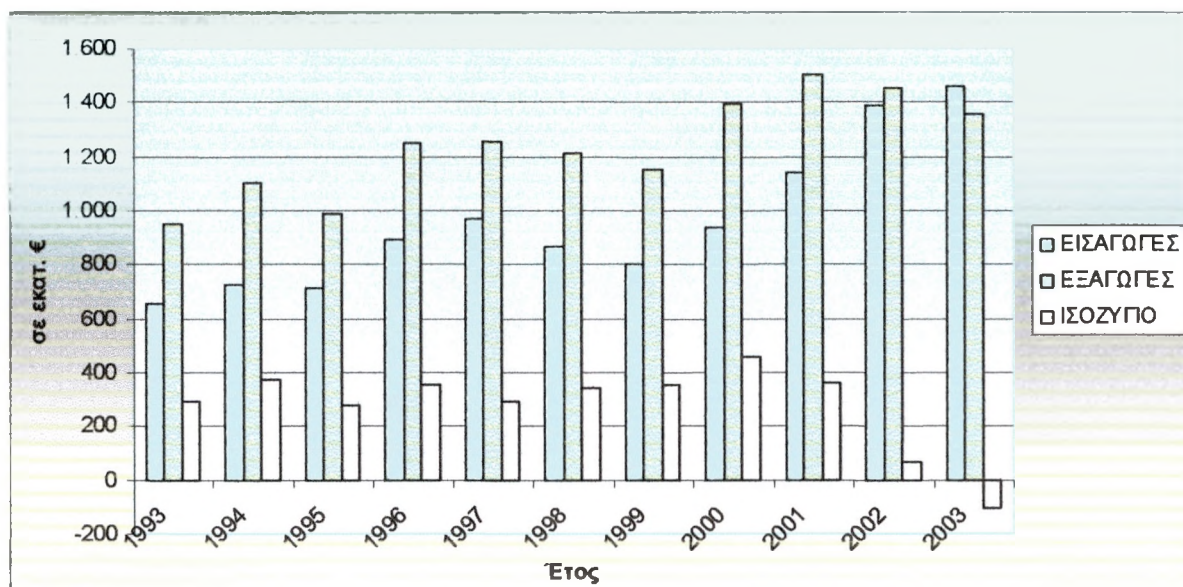

Πηγή: επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ – Οικονομικοί λογαριασμοί γεωργίας

⁵⁷ Τα μεγέθη αφορούν σε τρέχουσες τιμές και άρα μόνο η σύγκριση των αναφερόμενων ποσοστών έχει νόημα. Τα ποσοστά σε σταθερές τιμές είναι σαφώς μικρότερα και πολύ πιθανό να μιλάμε για πραγματική μείωση στις εξαγωγές.

Στην περίπτωση των συναλλαγών με τις τρίτες χώρες, τα αγροτικά προϊόντα παρουσιάζουν θετικό ισοζύγιο πληρωμών που όμως προς το τέλος της περιόδου υποχωρεί και μάλιστα γίνεται αρνητικό το 2003. Τα τέσσερα τελευταία χρόνια της περιόδου που μελετούμε η αξία των εισαγωγών ανέρχεται ταχέως ενώ η αξία των εξαγωγών υποχωρεί. Ας σημειωθεί ότι το θετικό ισοζύγιο ενισχύεται κατά μεγάλο μέρος από τη λειτουργία των προστατευτικών μηχανισμών της Ε.Ε. (δασμοί στις εισαγωγές, επιδοτήσεις εξαγωγών κλπ) οι οποίοι σταδιακά χαλαρώνουν και σχεδιάζεται να εκλείψουν έως το 2013.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 36 : Ισοζύγιο πληρωμών - τρίτες χώρες

Πηγή: επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ – Οικονομικοί λογαριασμοί γεωργίας

5.2 Η εξέλιξη των δεικτών ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων

5.2.1 Εισαγωγή – περιγραφή του δείκτη και της μεθοδολογίας

Προκειμένου να εξεταστούν οι εξελίξεις σε σχέση με την ανταγωνιστική θέση των ελληνικών αγροτικών προϊόντων τόσο σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο απαιτείται η σύνδεση των εμπορικών ανταλλαγών αγροτικών

© 2004 Blackwell Publishing Ltd *Journal of Internal Medicine* 255: 205–214

[illegible]

προϊόντων με την εγχώρια παραγωγή και την εγχώρια ζήτηση. Ο σχετικός δείκτης (d) που συνδέει τα μεγέθη αυτά είναι⁵⁸:

$$d=1+x-m, \text{ όπου } m= M / D \text{ και } x= X / D, \text{ ενώ ισχύει ότι } D= Q+M-X$$

όπου:

M = εισαγωγές

X = εξαγωγές

D = φαινόμενη κατανάλωση (εγχώρια ζήτηση)

Q = Ακαθάριστη αξία παραγωγής (εγχώρια παραγωγή)

m = εισαγωγική διείσδυση

x = εξαγωγική επίδοση

Ο δείκτης αυτός μπορεί να δώσει πληροφορίες για το βαθμό ανταγωνιστικότητας των διαφόρων κλάδων προϊόντων, διότι συνυπολογίζει ταυτόχρονα την εισαγωγική διείσδυση και την εξαγωγική επίδοση.

Με άλλα λόγια μπορεί ένα προϊόν ή κλάδος προϊόντων να έχει υψηλό δείκτη ανταγωνιστικότητας όταν οι εξαγωγικές επιδόσεις του ξεπερνούν την εισαγωγική διείσδυση στην εγχώρια αγορά ομοειδούς προϊόντος, πράγμα που σημαίνει ότι αυξάνεται η διεθνής εξειδίκευση στα πλαίσια των ποικιλιών του προϊόντος ή της ομάδας ομοειδών προϊόντων του κλάδου⁵⁹. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι ο δείκτης παίρνει τιμή μεγαλύτερη του 1. Αντίθετα όταν ο δείκτης παίρνει τιμή μικρότερη της μονάδας, αυτό σημαίνει ότι η εισαγωγική διείσδυση του εν λόγω προϊόντος (ή της ομάδας προϊόντων) στην εγχώρια αγορά ξεπερνά την εξαγωγική επίδοση και όσο μικραίνει η τιμή του δείκτη τόσο πιο μεγάλη είναι η διαφορά υπέρ της εισαγωγικής διείσδυσης.

5.2.2 Οι δείκτες ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων πριν και μετά την εφαρμογή της ΚΑΠ – διερεύνηση των επιδράσεων της ένταξης στην ανταγωνιστικότητα των αγροτικών προϊόντων

Για να διερευνηθούν οι επιδράσεις της ένταξης στην ανταγωνιστικότητα των γεωργικών προϊόντων χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης d (βλέπε παραπάνω) για το διάστημα 1976 – 1987, δηλ. λίγο πριν και λίγο μετά την εφαρμογή της κοινής

⁵⁸ G. Lafay (1979) σελ. 20-22 και T. Γιαννίτσας (1988) σελ. 162

⁵⁹ N. Μαραβέγιας (1992) σελ. 44

αγροτικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, υπολογίστηκαν οι μέσοι όροι τριών περιόδων ώστε να αποδοθούν πιστότερα οι πιθανές επιδράσεις της ένταξης.

Έτσι, η περίοδος 1976-1980 μπορεί να θεωρηθεί ως περίοδος αναφοράς κατά την οποία δεν είχε εφαρμοστεί η Κοινή Αγροτική Πολιτική (μηχανισμοί Κοινοτικής Προτίμησης) ενώ η τελωνειακή ένωση δεν ήταν πλήρης, κυρίως όσον αφορά τις εισαγωγές κοινοτικών αγροτικών προϊόντων, αλλά και σε ορισμένες περιπτώσεις, τις εξαγωγές ελληνικών αγροτικών προϊόντων προς την Κοινότητα. Η περίοδος 1981-1985 είναι η μεταβατική περίοδος μετά την ένταξη που ισχύουν ορισμένες μεταβατικές διατάξεις και περιορισμοί, καθώς και σταδιακή προσαρμογή των τιμών. Τέλος, η περίοδος 1986-1987 χαρακτηρίζεται από την οριστική προσαρμογή στους μηχανισμούς της Κ.Α.Π., καθώς και από την πλήρη αποδοχή των κανόνων της Ε.Ε. όσον αφορά την υιοθέτηση του εξωτερικού δασμολογίου⁶⁰. Επίσης, από το 1986 και μετά αρχίζει η ουσιαστική πολιτική αποδοχή του γεγονότος της ένταξης από την κυβέρνηση της εποχής καθώς και η αρτιότερη λειτουργία των μηχανισμών εισροής κοινοτικών πόρων για τη στήριξη των εκσυγχρονιστικών προσπαθειών της Ελλάδας (π.χ. ΜΟΠ)⁶¹.

Τα αποτελέσματα των εξελίξεων στους δείκτες ανταγωνιστικότητας παρουσιάζονται στον πίνακα 15, όπου φαίνεται ότι, με εξαίρεση τα σιτηρά (σκληρό σιτάρι και καλαμπόκι) και το ελαιόλαδο, η τιμή του δείκτη ανταγωνιστικότητας (d) μειώνεται μεταξύ των δύο περιόδων, 1976-1980 (πριν από την ένταξη) και 1981-1985 (στη μεταβατική περίοδο μετά την ένταξη). Οι μεγαλύτερες μειώσεις παρατηρούνται στον καπνό, στα ζαχαρότευτλα (ζάχαρη) στο βόειο κρέας και το χοιρινό κρέας που η μείωση είναι πάνω από 10%. Ακολουθούν οι μειώσεις στα οπωροκηπευτικά και στο γάλα με ποσοστό μείωσης πάνω από 5%. Οι εξελίξεις αυτές δείχνουν ότι στην πρώτη πενταετία μετά την ένταξη στην Ε.Ε. η κάλυψη της εσωτερικής ζήτησης με ελληνικά προϊόντα υποχώρησε χωρίς να υπάρξει αξιόλογη εξαγωγική επίδοση των προϊόντων αυτών και έτσι μιλάμε για καθαρή υποβάθμιση της ανταγωνιστικότητας των περισσότερων προϊόντων της ελληνικής γεωργίας.

Στην σύγκριση των επόμενων δύο περιόδων, 1986-1987 και 1981-1985, παρατηρείται μια σχετική βελτίωση του δείκτη ανταγωνιστικότητας σε ορισμένα προϊόντα, όπως ο καπνός, το βαμβάκι, τα αμπελουργικά, το ελαιόλαδο και το αιγοπρόβειο κρέας. Αντίθετα η κατάσταση χειροτερεύει για τα σιτηρά, τη ζάχαρη, τα οπωροκηπευτικά και τα υπόλοιπα κτηνοτροφικά προϊόντα.

Διαφαίνεται συνεπώς μια τάση διαχωρισμού των ελληνικών αγροτικών προϊόντων σε προϊόντα ανταγωνιστικά στην κοινοτική αγορά (κυρίως), όπως φαίνεται

⁶⁰ N. Μαραβέγιας (1992) σελ. 45

⁶¹ N. Maraveyas-E. Plascovitis (1991)

να είναι ο καπνός, το βαμβάκι, τα αμπελουργικά, το ελαιόλαδο και το αιγοπρόβειο κρέας, και σε προϊόντα μη ανταγωνιστικά, όπως είναι η ζάχαρη, τα κρέατα (εκτός αιγοπρόβειου) και το γάλα.

Από τα παραπάνω προκύπτει το γενικό συμπέρασμα ότι η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και η εφαρμογή της Κ.Α.Π. επηρέασαν με διαφορετικό τρόπο την ανταγωνιστικότητα των διάφορων ελληνικών αγροτικών προϊόντων.

Περισσότερο σαφής είναι η εικόνα που δίνει ο πίνακας 16, όπου καταγράφεται η εξέλιξη του δείκτη ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων τόσο ως προς τις χώρες-μέλη της Ε.Κ., όσο και ως προς τις Τρίτες Χώρες. Όπως παρατηρούμε, η διαφορετική εξέλιξη του δείκτη ανταγωνιστικότητας ανάλογα με την γεωγραφική περιοχή των εμπορικών ανταλλαγών. Η πτωτική πορεία του δείκτη ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων μετά την ένταξη είναι μεγαλύτερη και συνεχώς αυξανόμενη στις ανταλλαγές με τις Τρίτες Χώρες, πράγμα που σημαίνει ότι η υποχώρηση της εξαγωγικής επίδοσης της Ελλάδας προς τις Τρίτες Χώρες ήταν μεγαλύτερη από τη μείωση της εισαγωγικής διείσδυσης των Τρίτων Χωρών στην Ελλάδα, λόγω της δημιουργίας της τελωνειακής ένωσης και της λειτουργίας των μηχανισμών Κοινοτικής Προτίμησης με τις χώρες-μέλη της Ε.Κ. (τουλάχιστον μέχρι το 1987).

Πιο συγκεκριμένα, φαίνεται ότι, με εξαίρεση τα σιτηρά και το ελαιόλαδο, ο δείκτης ανταγωνιστικότητας με τις Τρίτες Χώρες χειροτέρευσε στην περίοδο 1981-1985 έναντι της προηγούμενης 1976-1980. Επίσης, αν εξαιρεθεί το βαμβάκι και τα αμπελουργικά, συνέχισε να χειροτερεύει και στην επόμενη περίοδο 1986-1987.

Διαφορετικές ήταν οι εξελίξεις του δείκτη ανταγωνιστικότητας με τις χώρες της Ε.Ε. Στην περίπτωση αυτή, αν εξαιρεθεί η ζάχαρη (και στην πρώτη περίοδο ο καπνός) και βέβαια όλα τα κτηνοτροφικά προϊόντα, παρατηρείται συνεχώς βελτίωση στα υπόλοιπα φυτικά προϊόντα. Βέβαια οι μειώσεις των δεικτών ανταγωνιστικότητας στην περίπτωση των κτηνοτροφικών προϊόντων δεν αντισταθμίζονται από τις σχετικές αυξήσεις στα φυτικά προϊόντα και άρα συνολικά η ελληνική γεωργία βρίσκεται μετά την ένταξη σε χαμηλότερη ανταγωνιστική θέση έναντι της Ε.Ε.

Οι τάσεις βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας μερικών ελληνικών αγροτικών προϊόντων έναντι αυτών των Κοινοτικών Χωρών μεταξύ 1981-87 εξηγείται από το γεγονός ότι δεν αντιμετωπίζουν ουσιαστικό ανταγωνισμό (καπνός, βαμβάκι, αμπελουργικά, σκληρό σιτάρι, αραβόσιτος, ελαιόλαδο), λόγω ελλειμματικότητας της κοινοτικής αγοράς και της σχετικής εξωτερικής προστασίας που έχουν τα προϊόντα αυτά έναντι των ομοειδών προϊόντων των Τρίτων Χωρών, τόσο στην αγορά της Ελλάδας, όσο και των άλλων χωρών - μελών της Ε.Ε. Αντίθετα στην περίπτωση των οπωροκηπευτικών η κατάσταση είναι διαφορετική διότι, παρά την ελλειμματικότητα

της κοινοτικής αγοράς, η εξωτερική προστασία είναι πολύ περιορισμένη έναντι των Τρίτων Χωρών και συνεπώς υπάρχει έντονος ανταγωνισμός. Διαφορετική είναι η περίπτωση του βόειου και του χοιρινού κρέατος και του γάλακτος στα οποία ο κοινοτικός ανταγωνισμός είναι πολύ σημαντικός λόγω της πλεονασματικότητας της Κοινοτικής Αγοράς και του χαμηλού κόστους παραγωγής στην Ε.Κ. Το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση της ζάχαρης και του μαλακού σιταριού⁶².

Τέλος, όσον αφορά το αιγοπρόβειο κρέας στο οποίο η υποχώρηση του δείκτη ανταγωνιστικότητας είναι ελάχιστη, πρέπει να σημειωθεί ότι το προϊόν αυτό είναι ελλειμματικό στην Κοινοτική Αγορά, χωρίς όμως να διαθέτει ουσιαστική εξωτερική προστασία.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η εξέλιξη του δείκτη ανταγωνιστικότητας των ελληνικών αγροτικών προϊόντων έναντι της Ε.Ε. εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την κατάσταση της Κοινοτικής Αγοράς και τους μηχανισμούς της Κ.Α.Π. (εξωτερική προστασία κυρίως), ενώ οι μηχανισμοί αυτοί δεν αποδεικνύονται αποτελεσματικοί όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα με τις Τρίτες Χώρες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15 : Εξέλιξη της ανταγωνιστικής θέσης στο σύνολο του Κόσμου βασικών ελληνικών αγροτικών προϊόντων (τιμή δείκτη d)

	(1) 1976-80	(2) 1981-85	(3) 1986-87	Μεταβ. % 2:1	Μεταβ. % 3:1	Μεταβ. % 3:2
Σιτηρά	0,9138	1,0215	1,0127	+ 11,8	+10,8	- 0,9
Καπνός	1,7942	1,4498	1,7262	-19,2	- 3,8	+ 19,1
Βαμβάκι	0,9424	0,9342	1,0354	- 0,9	+ 9,8	+10,8
Ζαχαρότευτλα	1,0469	0,9307	0,8082	-11,1	-22,8	-13,2
Οπωροκηπευτικά	1,8578	1,7072	1,5385	-8,2	-17,2	- 9,9
Ελαιόλαδο	1,0587	1,1781	1,4106	+11,3	+33,2	+ 19,7
Αμπελουργικά	1,0643	1,0583	1,6831	- 0,6	+58,1	+59,0
Βόειο Κρέας	0,5909	0,4809	0,3784	-18,6	-36,0	-21,4
Αιγοπρόβειο Κρέας	0,9687	0,9412	0,9481	- 2,8	- 2,2	+ 0,7
Χοίρειο Κρέας	0,9559	0,7589	0,6466	-20,6	-32,4	-14,8
Πουλερικά	1,0019	0,9745	0,9595	- 2,7	- 4,3	- 1,6
Γάλα	0,8632	0,8108	0,7494	- 6,1	-13,2	- 7,6

Πηγή: Ν.Μαραβέγιας(1992)- Επεξεργασία στοιχείων εξωτερικού εμπορίου ΕΣΥΕ και Υπ. Γεωργίας

⁶² Ν. Μαραβέγιας-Ν. Δανιήλ (1989)

ΠΙΝΑΚΑΣ 16 : Εξέλιξη της ανταγωνιστικής θέσης βασικών αγροτικών προϊόντων έναντι της Ε.Κ. και των Τρίτων Χωρών (τιμή δείκτη d)

	Χώρες Ε.Κ.						Τρίτες Χώρες					
	(1) 1976-80	(2) 1981-85	(3) 1986-87	2:1%	3:1%	3:2%	(1) 1976-80	(2) 1981-85	(3) 1986-87	2:1%	3:1%	3:2%
Σιτηρά	1,0003	1,0054	1,0147	0,5	1,4	0,9	0,9136	1,0159	0,9981	11,2	9,2	-1,8
Κοινός	1,1507	1,0389	1,2191	-9,8	5,9	17,3	1,4529	1,3752	1,3174	-5,4	-9,4	-4,2
Βαμβάκι	1,0159	1,0384	1,0752	2,2	5,6	3,5	0,9287	0,9030	0,9655	-2,8	3,9	6,9
Μαχαρότευτλα	0,9959	0,9219	0,8141	-7,5	-18,3	-11,7	1,0514	1,0104	0,9911	-3,9	-5,8	-2,0
Κυροκηπευτικά	1,3490	1,3750	1,3384	1,9	-0,8	-2,7	1,2548	1,1649	1,1077	-7,2	-11,8	-5,0
Ελαιόλαδο	1,0446	1,1410	1,3602	9,2	30,2	19,2	1,0129	1,0284	1,0269	1,5	1,4	-0,1
Μπελουργία	1,0355	1,0408	1,5034	0,5	45,2	44,4	1,0265	1,0161	1,0765	-1,1	5,9	4,9
Βόειο Κρέας	0,8993	0,5006	0,3885	-44,4	-56,8	-22,4	0,6328	0,9243	0,9357	46,1	47,9	1,2
Αιγοπρόβειο Κρέας	1,0000	0,9981	0,9985	-0,2	-0,2	0,04	0,9687	0,9429	0,9495	-2,7	-2,0	0,6
Οίρειο Κρέας	0,9924	0,7761	0,7957	-21,8	-19,2	2,5	0,9629	0,9716	0,7754	0,9	-20,2	-19,5
Πουλερικά	0,9973	0,9738	0,9616	-2,4	-3,6	-1,3	1,0046	1,0008	0,9977	-0,4	-0,7	-0,3
Γάλα	0,8752	0,8118	0,7503	-7,3	-14,3	-7,6	0,9844	0,9985	0,9984	1,4	1,4	0,0

πηγή: Ν.Μαραβέγιας(1992)- Επεξεργασία στοιχείων εξωτερικού εμπορίου ΕΣΥΕ και Υπ. Γεωργίας

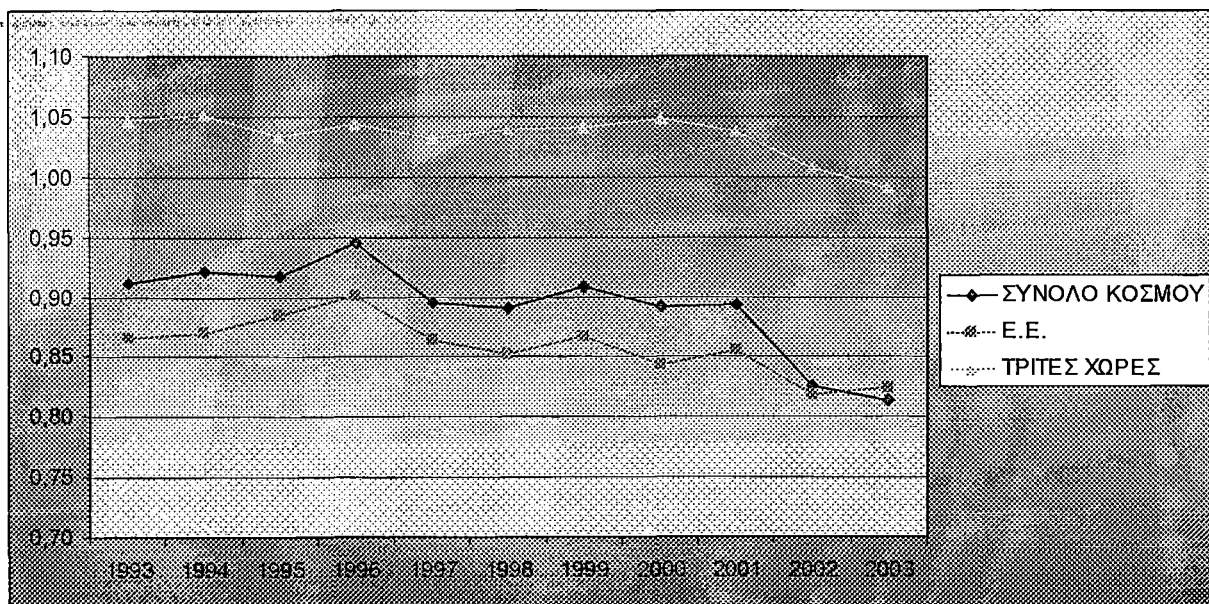
5.2.3 Οι δείκτες ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων τα τελευταία χρόνια (1993-2003)

Οι δείκτες ανταγωνιστικότητας των ελληνικών αγροτικών προϊόντων υπολογίστηκαν για το διάστημα 1993 – 2003 προκειμένου να προσεγγιστεί η ανταγωνιστικότητα και οι όροι εμπορίου σε τρεις διαστάσεις: στο εμπόριο της Ελλάδας με το σύνολο του κόσμου, της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Ελλάδας με τις χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης (τρίτες χώρες). Ο υπολογισμός των δεικτών αφορά τόσο στο γενικό σύνολο των αγροτικών προϊόντων (γενικός δείκτης ανταγωνιστικότητας) όσο και σε μερικές υποκατηγορίες των βασικών αγροτικών

προϊόντων της φυτικής και ζωικής παραγωγής της χώρας⁶³.

Στο διάγραμμα 37 παρουσιάζεται ο γενικός δείκτης ανταγωνιστικότητας του συνόλου των αγροτικών προϊόντων ο οποίος παίρνει τιμή μεγαλύτερη της μονάδας στο εμπόριο με τις τρίτες χώρες (με εξαίρεση το 2003), ενώ στο εμπόριο αγροτικών προϊόντων με την Ε.Ε. ο δείκτης κινείται σε επίπεδα αρκετά χαμηλότερα της μονάδας, και κατά συνέπεια, η διαφορά εξαγωγική επίδοση μείον εισαγωγική διείσδυση είναι θετική στην περίπτωση των τρίτων χωρών και αρνητική στην περίπτωση της Ε.Ε. Φυσικά το εμπόριο με την Ε.Ε. περιλαμβάνει πολύ μεγαλύτερες ποσότητες προϊόντων (σε σχέση με το εμπόριο με τις τρίτες χώρες) και επιδρά εντονότερα στην διαμόρφωση της καμπύλης ανταγωνιστικότητας στο σύνολο του κόσμου, η οποία κινείται και αυτή σε χαμηλότερα της μονάδας επίπεδα. Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι το θετικό αποτέλεσμα στη διαφορά της εξαγωγικής επίδοσης μείον την εισαγωγικής διείσδυσης που επιτυγχάνουν τα ελληνικά αγροτικά προϊόντα ως προς τις τρίτες χώρες οφείλεται σε μεγάλο ποσοστό από τη λειτουργία των προστατευτικών μηχανισμών εξωτερικού εμπορίου της Ε.Ε. (δασμοί στις εισαγωγές, επιδοτήσεις - ενθάρρυνση εξαγωγών κλπ) οι οποίοι βέβαια σταδιακά θα εκλείψουν μέχρι το 2013.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 37 : Δείκτης ανταγωνιστικότητας συνόλου αγροτικών προϊόντων (δείκτης d)

Πηγή: επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ – Οικονομικοί λογαριασμοί γεωργίας

⁶³ Οι βασικές κατηγορίες αγροτικών προϊόντων που επιλέχθηκαν καλύπτουν αθροισζόμενες περισσότερο από το 90% της συνολικής παραγωγής αγροτικών προϊόντων της χώρας.

Μετά την παρατήρηση της συνολικής ανταγωνιστικότητας των ελληνικών αγροτικών προϊόντων, ενδιαφέρον έχει ο υπολογισμός των επιμέρους δεικτών ανταγωνιστικότητας των βασικών αγροτικών προϊόντων προκειμένου να εντοπιστούν τα προϊόντα που επιδρούν θετικά στην ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, καθώς και εκείνα που χάνουν έδαφος από τα εισαγόμενα ομοειδή προϊόντα και η καλλιέργειά τους στη χώρα μας σταδιακά παύει να είναι οικονομικά προσοδοφόρα και σταδιακά εγκαταλείπεται.

Στον πίνακα 17 παρουσιάζονται οι δείκτες ανταγωνιστικότητας των βασικών αγροτικών προϊόντων ως προς το σύνολο του κόσμου, ενώ ακολουθεί και ο πίνακας (18) των ποσοστιαίων μεταβολών του δείκτη έπειτα από ομαδοποίηση της χρονολογικής σειράς σε τρεις περιόδους (μέσοι όροι 1993-95, 1996-99, 2000-03).

Σύμφωνα με τους πίνακες, τα ανταγωνιστικά προϊόντα της ελληνικής αγροτικής οικονομίας είναι το ελαιόλαδο, τα φρούτα και λαχανικά και οι φυτικές υφαντικές ίνες (βαμβάκι) – δείκτης μεγαλύτερος της μονάδας σε ολόκληρο το διάστημα της μελέτης. Από αυτά την καλύτερη επίδοση σημειώνουν οι φυτικές υφαντικές ίνες (μ.ο. δείκτη 8,3627) οι οποίες δείχνουν ότι διατηρούν υψηλό δείκτη ανταγωνιστικότητας στη χρονοσειρά, ενώ αντίθετα οι άλλες δύο κατηγορίες (ελαιόλαδο – φρούτα και λαχανικά) δείχνουν μια συνεχή τάση υποχώρησης του δείκτη με ελάχιστες - και πρόσκαιρες μάλλον – ανακάμψεις. Τα δημητριακά (σιτάρι, αραβόσιτος, κριθάρι, ρύζι κλπ) είναι η μόνη ομάδα προϊόντων που πέρασε από την κατηγορία των ανταγωνιστικών προϊόντων τα έτη 1994 και 1995, στην κατηγορία των μη ανταγωνιστικών όλα τα επόμενα έτη.

Η σύγκριση των μέσων όρων των περιόδων 1993-95, 1996-99 και 2000-03 μας δείχνει ότι μόνο τα προϊόντα της κτηνοτροφίας (κρέατα, ζώντα ζώα, γάλα και αυγά) βελτιώνουν τους χαμηλούς εκ των πραγμάτων – δείκτες ανταγωνιστικότητάς τους για το διάστημα της μελέτης, ενώ όλα τα άλλα προϊόντα χάνουν έδαφος σε όρους ανταγωνιστικότητας (εκτός των φυτικών υφαντικών ινών που δείχνουν αυξομειώσεις με θετικές όμως τάσεις). Τις μεγαλύτερες υποχωρήσεις στο δείκτη καταγράφουν τα δημητριακά και οι ελαιούχοι σπόροι οι οποίοι έχουν το χαμηλότερο δείκτη ανταγωνιστικότητας στο σύνολο του κόσμου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17 : Εξέλιξη της ανταγωνιστικής θέσης βασικών αγροτικών προϊόντων έναντι των χωρών του κόσμου (τιμή δείκτη d)

Δείκτης (d)	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	0,9117	0,9209	0,9176	0,9456	0,8954	0,8907	0,9079	0,8915	0,8930	0,8247	0,8137
Γάλατα και ζώα	0,5835	0,6035	0,6037	0,6265	0,6259	0,6102	0,6159	0,6234	0,6450	0,6125	0,6022
Γάλα και αβγά	0,6555	0,6900	0,7073	0,6881	0,7001	0,7092	0,7375	0,7386	0,7460	0,7118	0,7151
Δημητριακά	1,0470	1,0976	0,8408	0,8473	0,8857	0,7830	0,7741	0,7917	0,8010	0,7554	0,7336
Φρούτα και λαχανικά	1,4905	1,4175	1,3754	1,3503	1,2835	1,3820	1,2563	1,3159	1,3047	1,2418	1,1102
Ζωοτροφές	0,7769	0,7334	0,7482	0,7410	0,7143	0,6847	0,6892	0,7267	0,6672	0,6376	0,6542
Λαιούχοι σπόροι	0,0871	0,0922	0,1502	0,0755	0,0770	0,1142	0,1231	0,1092	0,0535	0,0880	0,0707
Φυτικές υφαντικές ίνες	3,8828	2,7932	2,2350	33,4865	3,3053	3,2954	4,7729	2,3478	28,9859	2,6503	4,2350
Ελαιόλαδο	1,6687	1,4837	1,7728	1,5324	1,3065	1,2723	1,7966	1,3257	1,3852	1,1565	1,1792

ΠΙΝΑΚΑΣ 18 : Εξέλιξη της ανταγωνιστικής θέσης βασικών αγροτικών προϊόντων έναντι των χωρών του κόσμου (Μέσοι όροι περιόδων και μεταβολές)

Μέσοι όροι περιόδων και μεταβολές	1993-2003 (1)	1993-1995 (2)	1996-1999 (3)	2000-2003 (4)	(3:2)	(4:3)	(4:2)
ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	0,8921	0,9167	0,9099	0,8557	-0,74	-5,95	-6,65
Γάλατα και ζώα	0,6138	0,5969	0,6196	0,6208	3,80	0,19	4,00
Γάλα και αβγά	0,7090	0,6843	0,7087	0,7279	3,58	2,70	6,38
Δημητριακά	0,8507	0,9952	0,8225	0,7704	-17,35	-6,33	-22,58
Φρούτα και λαχανικά	1,3207	1,4278	1,3180	1,2432	-7,69	-5,68	-12,93
Ζωοτροφές	0,7067	0,7528	0,7073	0,6714	-6,05	-5,07	-10,82
Λαιούχοι σπόροι	0,0946	0,1098	0,0975	0,0803	-11,25	-17,57	-26,84
Φυτικές υφαντικές ίνες	8,3627	2,9703	11,2150	9,5548	277,57	-14,80	221,67
Ελαιόλαδο	1,4436	1,6418	1,4769	1,2617	-10,04	-14,58	-23,15

Εν συνεχεία η μελέτη των δεικτών επικεντρώνεται στις ανταλλαγές εντός και εκτός της Ε.Ε. καθώς οι επιδόσεις των επιμέρους αγροτικών προϊόντων είναι διαφορετικές, όπως αποδεικνύεται, ανάλογα με τον τόπο προέλευσης και προορισμού (Ε.Ε. και τρίτες χώρες).

Στον πίνακα 19 παρουσιάζονται οι δείκτες ανταγωνιστικότητας των βασικών αγροτικών προϊόντων ως προς το εμπόριο με την Ε.Ε., ενώ ακολουθεί και ο πίνακας

(20) των ποσοστιαίων μεταβολών του δείκτη για τις τρεις περιόδους (μέσοι όροι 1993-95, 1996-99, 2000-03).

Σύμφωνα με τους πίνακες, τα ανταγωνιστικά προϊόντα της ελληνικής αγροτικής οικονομίας στις εμπορικές σχέσεις Ελλάδας – Ε.Ε. είναι, όπως και στο σύνολο του κόσμου, το ελαιόλαδο, τα φρούτα και λαχανικά και οι φυτικές υφαντικές ίνες (βαμβάκι) – δείκτης μεγαλύτερος της μονάδας σε ολόκληρο το διάστημα της μελέτης -, ενώ σε αυτά προστίθενται πλέον και οι ελαιούχοι σπόροι. Από αυτά την καλύτερη επίδοση σημειώνουν οι φυτικές υφαντικές ίνες (μ.ο. δείκτη 3,4546) οι οποίες - μαζί με τους ελαιούχους σπόρους - δείχνουν να διατηρούν το δείκτη ανταγωνιστικότητας τους στη χρονοσειρά κοντά στο μέσο όρο και το ελαιόλαδο (μ.ο. δείκτη 1,4271), το οποίο αντίθετα δείχνει μια τάση υποχώρησης του δείκτη για το διάστημα που μελετούμε. Η ίδια τάση υπάρχει στα φρούτα και λαχανικά, τα οποία μάλιστα διατηρούν οριακά τον τίτλο του ανταγωνιστικού προϊόντος κατά το τελευταίο έτος της μελέτης (2003 – δείκτης 1,053).

Η σύγκριση των μέσων όρων των περιόδων 1993-95, 1996-99 και 2000-03 μας δείχνει ότι τα προϊόντα που βελτιώνουν τους δείκτες ανταγωνιστικότητάς τους για το διάστημα της μελέτης είναι τα προϊόντα της κτηνοτροφίας (κρέατα, ζώα ζώα, γάλα και αυγά), οι φυτικές υφαντικές ίνες και οι ελαιούχοι σπόροι, ενώ το ελαιόλαδο, τα φρούτα – λαχανικά, τα δημητριακά και οι ζωοτροφές χάνουν έδαφος σε όρους ανταγωνιστικότητας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 19 : Εξέλιξη της ανταγωνιστικής θέσης βασικών αγροτικών προϊόντων έναντι των χωρών της Ε.Ε. (τιμή δείκτη d)

Δείκτης (d)	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	0,8653	0,8690	0,8840	0,9013	0,8641	0,8518	0,8674	0,8430	0,8556	0,8181	0,8236
Κρέατα και ζώα ζώα	0,6142	0,6213	0,6157	0,6494	0,6384	0,6344	0,6458	0,6553	0,6873	0,6581	0,6520
Γάλα και αυγά	0,6521	0,6845	0,6928	0,6693	0,6812	0,6911	0,7222	0,7213	0,7323	0,7029	0,7063
Δημητριακά	0,9756	0,9919	0,8390	0,7825	0,8298	0,7413	0,7280	0,7381	0,7784	0,8460	0,8412
Φρούτα και λαχανικά	1,3347	1,2499	1,2792	1,2228	1,1719	1,2170	1,1688	1,1674	1,1549	1,1109	1,0530
Ζωοτροφές	0,7970	0,8005	0,7948	0,8115	0,7790	0,7169	0,7150	0,7919	0,7551	0,7392	0,7722
Ελαιούχοι σπόροι	1,0350	1,0380	1,1545	1,0593	1,0032	1,0382	1,1652	1,1201	1,1696	1,3310	1,2311
Φυτικές υφαντικές ίνες	2,2254	1,8217	1,6194	14,2706	1,6600	1,8826	2,1255	1,3574	7,9080	1,3900	1,7406
Ελαιόλαδο	1,5954	1,4552	1,7485	1,5223	1,2886	1,2384	1,7656	1,2891	1,3718	1,1601	1,2629

ΠΙΝΑΚΑΣ 20 : Εξέλιξη της ανταγωνιστικής θέσης βασικών αγροτικών προϊόντων έναντι των χωρών της Ε.Ε. (Μέσοι όροι και μεταβολές)

Μέσοι όροι περιόδων και μεταβολές	1993-2003 (1)	1993-1995 (2)	1996-1999 (3)	2000-2003 (4)	(3:2)	(4:3)	(4:2)
ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	0,8585	0,8728	0,8711	0,8351	-0,19	-4,14	-4,32
Κρέατα και ζώντα ζώα	0,6429	0,6171	0,6420	0,6632	4,04	3,30	7,47
Γάλα και αυγά	0,6960	0,6765	0,6909	0,7157	2,14	3,58	5,80
Δημητριακά	0,8265	0,9355	0,7704	0,8009	-17,65	3,96	-14,38
Φρούτα και λαχανικά	1,1937	1,2879	1,1951	1,1216	-7,21	-6,15	-12,92
Ζωοτροφές	0,7703	0,7974	0,7556	0,7646	-5,24	1,19	-4,11
Λαιούχοι σπόροι	1,1223	1,0758	1,0665	1,2130	-0,87	13,74	12,75
Φυτικές υφαντικές ίνες	3,4546	1,8888	4,9847	3,0990	163,91	-37,83	64,07
Ελαιόλαδο	1,4271	1,5997	1,4537	1,2710	-9,13	-12,57	-20,55

Στον πίνακα 21 παρουσιάζονται οι δείκτες ανταγωνιστικότητας των βασικών αγροτικών προϊόντων ως προς το εμπόριο με τις χώρες εκτός Ε.Ε., ενώ ακολουθεί και ο πίνακας (22) των ποσοστιαίων μεταβολών του δείκτη για τις τρεις περιόδους (μέσοι όροι 1993-95, 1996-99, 2000-03).

Σύμφωνα με τους πίνακες, ως ανταγωνιστικά προϊόντα της ελληνικής αγροτικής οικονομίας στις εμπορικές σχέσεις της Ελλάδας με τις χώρες εκτός Ε.Ε. παρουσιάζονται (σύμφωνα με το μ.ο. δείκτη 1993 – 2003) όλα τα βασικά αγροτικά προϊόντα εκτός των ελαιούχων σπόρων που έχουν εξαιρετικά χαμηλό – έως και αρνητικό – δείκτη, ενώ τα κρέατα και ζώντα ζώα και οι ζωοτροφές είναι οριακά μη ανταγωνιστικά (0,9709 και 0,9387 αντίστοιχα). Την καλύτερη επίδοση σημειώνουν και πάλι οι φυτικές υφαντικές ίνες, ενώ το ελαιόλαδο παρουσιάζει πολύ χαμηλό δείκτη σε σχέση με τις προηγούμενες αναλύσεις (μ.ο. δείκτη 1993-2003 μόλις 1,0165) και φτάνει μάλιστα τα δύο τελευταία έτη (2002 και 2003) να έχει εξαγωγική επίδοση που δεν καλύπτει την εισαγωγική διείσδυση (δείκτης μικρότερος της μονάδας).

Παρά την ύπαρξη υψηλών δεικτών στα περισσότερα προϊόντα, η σύγκριση των μέσων όρων των περιόδων 1993-95, 1996-99 και 2000-03 μας δείχνει ότι τα προϊόντα που βελτιώνουν τους δείκτες ανταγωνιστικότητάς τους για το διάστημα της μελέτης είναι μόνο το γάλα, τα αυγά και οι φυτικές υφαντικές ίνες. Όλα τα άλλα προϊόντα παρουσιάζουν υποχώρηση του δείκτη και πιο μεγάλες εμφανίζονται να είναι οι ποσοστιαίες μειώσεις στους ελαιούχους σπόρους, στα δημητριακά και, τέλος στο ελαιόλαδο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21 : Εξέλιξη της ανταγωνιστικής θέσης βασικών αγροτικών προϊόντων έναντι των χωρών εκτός Ε.Ε. (τιμή δείκτη d)

Δείκτης (d)	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	1,0464	1,0519	1,0337	1,0443	1,0328	1,0389	1,0406	1,0485	1,0374	1,0067	0,9902
Κρέατα και ζώα ζώντα	0,9693	0,9823	0,9880	0,9771	0,9874	0,9757	0,9701	0,9681	0,9577	0,9543	0,9502
Γάλα και αβγά	1,0034	1,0054	1,0144	1,0189	1,0189	1,0180	1,0153	1,0173	1,0137	1,0089	1,0088
Δημητριακά	1,0714	1,1057	1,0018	1,0648	1,0559	1,0416	1,0461	1,0536	1,0226	0,9094	0,8924
Φρούτα και λαχανικά	1,1558	1,1676	1,0963	1,1275	1,1116	1,1650	1,0876	1,1485	1,1498	1,1309	1,0572
Ζωοτροφές	0,9799	0,9329	0,9534	0,9295	0,9614	0,9678	0,9742	0,9348	0,9120	0,8983	0,8820
Ελαιούχοι σπόροι	0,0521	0,0542	0,0043	0,0162	0,0738	0,0760	0,0420	0,0109	-0,1162	0,2430	0,1604
Φυτικές υφαντικές ίνες	2,6574	1,9715	1,6157	20,2170	2,6454	2,4127	3,6474	1,9904	22,0779	2,2603	3,4944
Ελαιόλαδο	1,0733	1,0285	1,0243	1,0101	1,0178	1,0339	1,0310	1,0366	1,0134	0,9964	0,9164

ΠΙΝΑΚΑΣ 22 : Εξέλιξη της ανταγωνιστικής θέσης βασικών αγροτικών προϊόντων έναντι των χωρών εκτός Ε.Ε. (Μέσοι όροι και μεταβολές)

Μέσοι όροι περιόδων και μεταβολές	1993-2003 (1)	1993-1995 (2)	1996-1999 (3)	2000-2003 (4)	(3:2)	(4:3)	(4:2)
ΣΥΝΟΛΟ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	1,0337	1,0440	1,0391	1,0207	-0,46	-1,78	-2,23
Κρέατα και ζώα ζώντα	0,9709	0,9799	0,9776	0,9576	-0,23	-2,05	-2,27
Γάλα και αβγά	1,0130	1,0078	1,0178	1,0122	0,99	-0,55	0,44
Δημητριακά	1,0241	1,0596	1,0521	0,9695	-0,71	-7,85	-8,51
Φρούτα και λαχανικά	1,1271	1,1399	1,1229	1,1216	-1,49	-0,12	-1,60
Ζωοτροφές	0,9387	0,9554	0,9582	0,9068	0,29	-5,37	-5,09
Ελαιούχοι σπόροι	-0,0277	0,0340	0,0310	-0,1326	-8,86	-527,91	-489,99
Φυτικές υφαντικές ίνες	5,9082	2,0815	7,2306	7,4558	247,37	3,11	258,19
Ελαιόλαδο	1,0165	1,0420	1,0232	0,9907	-1,81	-3,18	-4,93

6 Προτάσεις για ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του αγροτικού τομέα

Στα προηγούμενα κεφάλαια αναλύθηκαν τα βασικά προβλήματα του αγροτικού τομέα που έχουν άμεσες αρνητικές επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα των αγροτικών προϊόντων, με πιο βασικό τον παράγοντα του υψηλού κόστους παραγωγής λόγω των 'ακριβών' εισροών, του μικρού μεγέθους της εκμετάλλευσης (μικρές ή ανύπαρκτες οικονομίες κλίμακας) και αύξησης του κόστους εργασίας (μισθών). Φυσικά είναι δύσκολο να επιρρίψει κανείς την απώλεια ανταγωνιστικότητας στο εργατικό κόστος, καθώς και στην περίπτωση της ύπαρξης υψηλού κόστους, υπάρχει πάντα η διέξοδος αναπροσανατολισμού στρατηγικής για την εγχώρια παραγωγή, στην κατεύθυνση προϊόντων και υπηρεσιών εντάσεως γνώσης, ποιότητας και καινοτομίας, στην κατεύθυνση δηλαδή ενός παραγωγικού προτύπου του οποίου η ανταγωνιστικότητα δεν εξαρτάται από το χαμηλό κόστος αλλά από ποιοτικά (και ακριβά) συστατικά⁶⁴. Η κατεύθυνση αυτή στην περίπτωση του αγροτικού τομέα δεν μπορεί να είναι άλλη από την βιολογική γεωργία.

Επιπλέον, μια δραστηριότητα που μπορεί να ενισχύσει το αγροτικό εισόδημα αλλάζοντας το οικονομικό περιβάλλον λειτουργίας των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, ενώ παράλληλα δένεται αρμονικά με την κύρια απασχόληση των αγροτών, δρα συμπληρωματικά με αυτή και δεν δημιουργεί ανταγωνισμούς σε ό,τι αφορά τους φυσικούς πόρους και το ανθρώπινο δυναμικό είναι ο αγροτουρισμός.

6.1 Βιολογική γεωργία – βιολογικά προϊόντα

6.1.1 Εισαγωγή – εννοιολογική προσέγγιση

Βιολογική γεωργία είναι μια μορφή αειφορικής γεωργίας, που σέβεται το περιβάλλον, ένα σύστημα παραγωγής το οποίο δεν χρησιμοποιεί συνθετικά λιπάσματα, χημικά φυτοφάρμακα, ζιζανιοκτόνα, εντομοκτόνα, ρυθμιστές ανάπτυξης, προσθετικά ζωοτροφών κλπ. Βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην αμειψισπορά, στα υπολείμματα των καλλιεργειών, στη ζωική κοπριά, στα ψυχανθή, στη χλωρή λίπανση, στα οργανικά απόβλητα και στο βιολογικό έλεγχο των εντόμων για τη διατήρηση της παραγωγικότητας του εδάφους, τον εφοδιασμό των φυτών με θρεπτικά συστατικά, την καταπολέμηση των εντόμων, των ζιζανίων κλπ. Επιδίωξη της βιολογικής γεωργίας είναι η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου, περιβαλλοντικά και

⁶⁴ Λυμπεράκη (2002)

οικονομικά αειφορικού συστήματος γεωργικής παραγωγής το οποίο να βασίζεται σε ανανεώσιμους φυσικούς πόρους και σε οικολογικές και βιολογικές διαδικασίες διαχείρισης, έτσι ώστε να παρέχει ικανοποιητικά επίπεδα παραγωγής φυτικών και ζωικών προϊόντων για την διατροφή του ανθρώπου, προστασία από τα έντομα και τις αρρώστιες και μια ικανοποιητική απόδοση στους χρησιμοποιούμενους πόρους⁶⁵

Τα προϊόντα της βιολογικής γεωργίας περιέχουν λιγότερο νερό σε σχέση με τα συμβατικά, και περισσότερες θρεπτικές ουσίες, βιταμίνες και ιχνοστοιχεία (περίπου 20% – 30%), ενώ είναι απαλλαγμένα από κατάλοιπα χημικών λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων. π.χ. μία βιολογική πορτοκαλιά μπορεί να αποδώσει μέχρι 300 κιλά καρπό τη στιγμή που μια συμβατική στο ίδιο ιδιαίτερο περιβάλλον δύναται να δώσει πάνω από 1200 κιλά καρπό. Εφόσον τα θρεπτικά συστατικά που αντλούν από το έδαφος και τα δύο δέντρα είναι τα ίδια (αφού καλλιεργούνται στον ίδιο χώρο), εύλογα εξαγεται το συμπέρασμα ότι καταναλώνοντας κανείς ένα κιλό βιολογικά πορτοκάλια προμηθεύεται τα θρεπτικά συστατικά που αντιστοιχούν σε τέσσερα κιλά συμβατικά⁶⁶

Η βιολογική γεωργία, λέγεται ότι αποτελεί ένα εναλλακτικό σύστημα παραγωγής και διαχείρισης των αγροτικών προϊόντων, που αν παραβλέψει τις βασικές αρχές της ενσωματώνεται στο σύγχρονο οικονομικό σύστημα, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που είναι ενσωματωμένη η συμβατική γεωργία⁶⁷. Η ενσωμάτωση αυτή ενθαρρύνεται από τον τρόπο ενίσχυσης της δραστηριότητας, αφού η βιοκαλλιέργεια επιδοτείται ως εναλλακτικός τρόπος παραγωγής ανεξάρτητα από την απόδοσή της και την ποιότητα των προϊόντων της. Έτσι, ενισχύοντας τα οικονομικά τους κίνητρα, δίνεται σημαντική ώθηση στους γεωργούς να ασχοληθούν με τη βιοκαλλιέργεια⁶⁸.

Η βιολογική γεωργία αναπτύσσεται συνεχώς τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας όπως σε όλες τις χώρες του Κόσμου και έχει τη δυνατότητα να προσφέρει σημαντικά οφέλη στην προστασία του περιβάλλοντος, στη διατήρηση των ανανεώσιμων πηγών, στη βελτίωση της ποιότητας των τροφίμων, στη μείωση του πλεονάσματος διαφόρων προϊόντων και στην αναδιάρθρωση της γεωργίας προς κατευθύνσεις όπου υπάρχει ζήτηση⁶⁹. Το ενδιαφέρον των καταναλωτών στις βιομηχανοποιημένες κυρίως χώρες όπου τα επίπεδα του εισοδήματος είναι αυξημένα σε συνδυασμό με την έντονη αντίδρασή τους προς τα γενετικά τροποποιημένα προϊόντα δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για τη ζήτηση των βιολογικών προϊόντων. Άμεση συνέπεια της αυξημένης ζήτησης είναι η δημιουργία νέων ευκαιριών για τους παραγωγούς και τους

⁶⁵ Ferrigno et al 2005, Lampkin 1994

⁶⁶ Τεχνολογία τροφίμων και διατροφή, 2006

⁶⁷ Trewanas, 2001b; Rigby and Caaceres, 2001

⁶⁸ Φωτόπουλος και Κρυστάλης, 2003

⁶⁹ Lampkin 1994, Morris and Winter, 1999

παράγοντες της αγοράς σε όλες τις χώρες⁷⁰. Μέχρι σήμερα, κάποιες χώρες έχουν αναγνωρίσει τα σημαντικά οφέλη που μπορεί να προσφέρει η βιολογική γεωργία και ενθαρρύνουν τους παραγωγούς στην υιοθέτηση της είτε άμεσα δίνοντας χρηματοοικονομικά κίνητρα είτε έμμεσα με την υποστήριξη της έρευνας, των εφαρμογών και διαφόρων πρωτοβουλιών της αγοράς.

6.1.2 Η βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία στην Ελλάδα

Η Ε.Ε. απέκτησε την πρώτη νομοθετική πράξη για τη βιολογική γεωργία με τη δημοσίευση του Ευρωπαϊκού Κανονισμού του Συμβουλίου (ΕΟΚ) αριθ.2092/91. Οι πρώτες ενισχύσεις στη βιολογική γεωργία χορηγήθηκαν το 1992, με την ένταξή της στην αγρο-περιβαλλοντική πολιτική.⁷¹

Ο Κανονισμός αυτός του Συμβουλίου, περί του βιολογικού τρόπου παραγωγής γεωργικών προϊόντων και των σχετικών ενδείξεων στα γεωργικά προϊόντα και στα είδη διατροφής, δημιουργεί, τόσο το εννοιολογικό, όσο και το νομικό υπόβαθρο για την ουσιαστική διαφοροποίηση της βιολογικής παραγωγής από τη συμβατική και καθιερώνει πολιτικές επιδοτήσεων στους βιοκαλλιεργητές στο πλαίσιο των συνοδευτικών μέτρων της ΚΑΠ.⁷² Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η καλλιεργούμενη έκταση με βιολογικά προϊόντα (πιστοποιημένα και σε στάδιο μετατροπής) αυξήθηκε από 7 εκατ. στρέμματα το 1993 σε 62,8 εκατ. το 2003 που σημαίνει ότι το 3,4% της χρησιμοποιούμενης Ευρωπαϊκής γεωργικής γης καλλιεργείται με βιολογικό τρόπο από 170,000 βιοκαλλιεργητές⁷³. Αυτή η δυναμική ανάπτυξη συνεχίζεται, μεγάλη αύξηση παρατηρείται στις Σκανδιναβικές χώρες και στις χώρες της Μεσογείου. Στην Ελλάδα, τα πρώτα βήματα της βιολογικής γεωργίας παρατηρούνται στις αρχές της δεκαετίας του '80 κυρίως μέσα από τα οικολογικά κινήματα και από τη ζήτηση βιολογικών προϊόντων από το εξωτερικό (π.χ. βιολογική σταφίδα). Στις αρχές της δεκαετίας του '90, οι Κανονισμοί 2092/91 και 2078/92 επέφεραν σημαντικές αλλαγές. Αρκετοί παραγωγοί μετέτρεψαν επίσημα τις εκμεταλλεύσεις τους σε βιολογικές. Το έτος 2003, οι βιολογικά καλλιεργούμενες εκτάσεις ήταν 389.951 στρέμματα και αποτελούσαν το 1,01% της συνολικά καλλιεργούμενης γης στην Ελλάδα, ενώ το 2004, η βιολογικά καλλιεργούμενη γη έφτασε τα 543.420 στρέμματα, παρουσιάζοντας μια μεγάλη αύξηση της τάξης των 153.469 στρεμμάτων και φτάνοντας σε ποσοστό το 1,5% της συνολικά καλλιεργούμενης γης στη χώρα μας. Το 2005 το αντίστοιχο ποσοστό εκτιμάται σε 2,72% (παράρτημα). Μόνο μεταξύ των

⁷⁰ Willer and Yussefi, 2005

⁷¹ Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, 2005

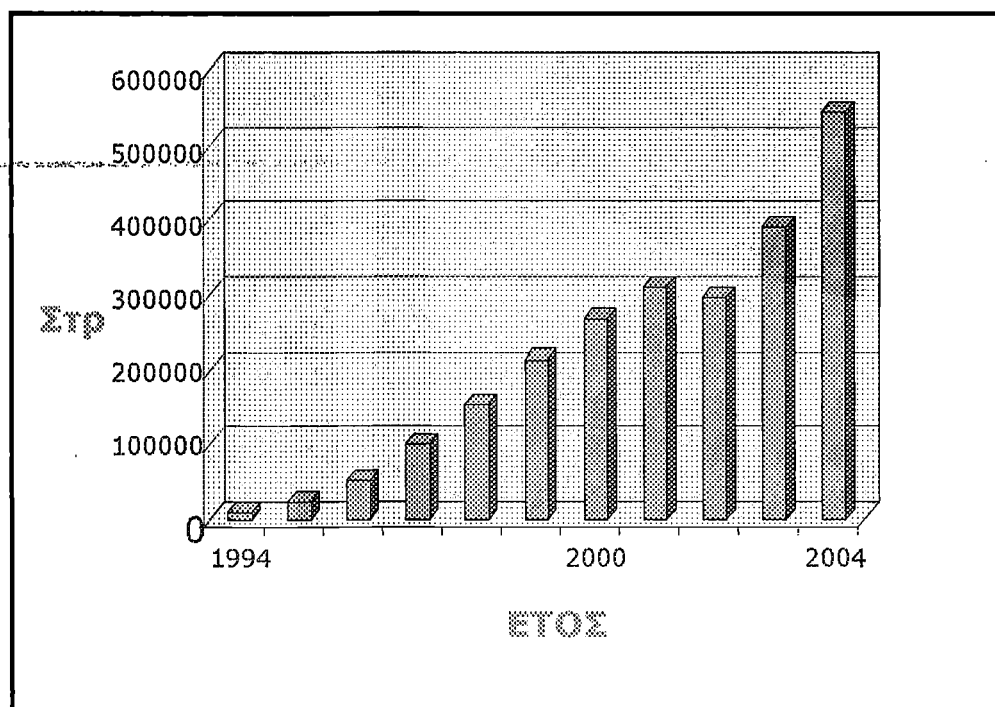
⁷² Φωτόπουλος και Κρυστάλης, 2003

⁷³ Eurostat, 2005

ετών 2001 και 2002 εμφανίστηκε μια μικρή μείωση τόσο των βιοκαλλιεργητών, όσο και των συνολικών βιολογικά καλλιεργούμενων εκτάσεων, οι οποίες ελαττώθηκαν κατά 5,1% και αυτό πιθανά οφείλεται σε δυσλειτουργία του προγράμματος οικονομικών ενισχύσεων από την ΕΕ. Τα τελευταία χρόνια η κατάσταση έχει ομαλοποιηθεί και όπως αποτυπώνεται και από τα στατιστικά στοιχεία των τριών συνεχόμενων τελευταίων ετών, οι βιοκαλλιεργητές έχουν αρχίσει να εξοικειώνονται με τη λειτουργία του όλου συστήματος και τις απαιτήσεις των βιολογικών καλλιεργειών⁷⁴.

Το μεγαλύτερο ποσοστό αποτελούν οι πολυετείς βιολογικές καλλιέργειες και μικρότερο ποσοστό οι ετήσιες. Οι κυριότερες καλλιέργειες είναι η ελιά (49,81%), τα δημητριακά (16,28%), το αμπέλι (8,12%), οι ζωοτροφές (7,08%) και τα εσπεριδοειδή (5,32%). Στην πορεία των ετών παρατηρείται μεγαλύτερη διαφοροποίηση στην παραγωγή των βιολογικών προϊόντων και δεν παρουσιάζει την αρχική εικόνα της παραγωγής συγκεκριμένων προϊόντων⁷⁵. Η γεωγραφική κατανομή των καλλιεργούμενων εκτάσεων με βιολογικά προϊόντα εντοπίζεται κατά κύριο λόγο στην περιοχή της Πελοποννήσου και στη δυτική Ελλάδα και σε μικρότερο ποσοστό στις υπόλοιπες περιφέρειες.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 38 : Η εξέλιξη της συνολικής βιολογικά καλλιεργούμενης έκτασης στην Ελλάδα ανά έτος

Πηγή: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, διεύθυνση βιολογικής γεωργίας, 2004

⁷⁴ Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, διεύθυνση βιολογικής γεωργίας, 2004.
⁷⁵ Πάντζιος και Τζουβελέκας 1999

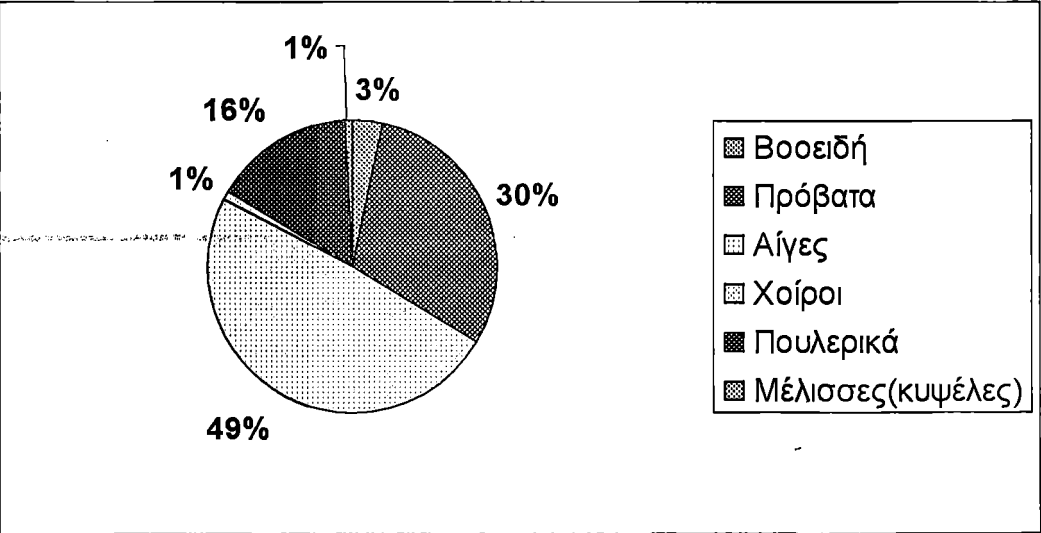
Όσον αφορά στη βιολογική κτηνοτροφία, αυτή άρχισε να αναπτύσσεται στην Ελλάδα μετά την είσοδο σε ισχύ του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1804/99 του Συμβουλίου για τη συμπλήρωσή για τα κτηνοτροφικά προϊόντα, του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 2092/91 περί του Βιολογικού τρόπου παραγωγής γεωργικών προϊόντων και των σχετικών ενδείξεων στα γεωργικά προϊόντα και στα είδη διατροφής.

Η Ελλάδα παρουσιάζει συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με άλλες χώρες, όσο αφορά την βιολογική κτηνοτροφία, λόγω των ευνοϊκών εδαφοκλιματικών συνθηκών, των πλούσιων φυσικών πόρων των ορεινών και ημιορεινών περιοχών και της εφαρμογής της εκτατικής κτηνοτροφίας η οποία μπορεί εύκολα να μετατραπεί σε βιολογική.

Επιπλέον, η βιολογική κτηνοτροφία είναι άμεσα συνδεδεμένη με την βιολογική γεωργία, επειδή οι διατροφικές ανάγκες των ζώων εκτός από την βόσκηση καλύπτονται και με βιολογικές ζωτροφές. Το σύστημα ζώα-φυτά είναι αλληλοεξαρτώμενο και η προστασία του έχει ως απώτερο σκοπό την βιώσιμη ανάπτυξη.

Στο διάγραμμα 39 που ακολουθεί παρουσιάζεται το μερίδιο συμμετοχής (%) κάθε είδους ζώου βιολογικής εκτροφής, στο σύνολο των βιολογικά εκτρεφόμενων ζώων για το έτος 2004. Το μεγαλύτερο μερίδιο στην βιολογική εκτροφή κατέχουν οι αίγες με ποσοστό 49% (έτος 2004) και ακολουθούν τα πρόβατα με ποσοστό 30% (έτος 2004) και τα πουλερικά με ποσοστό 16% (έτος 2004)⁷⁶.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 39 : Βιολογική κτηνοτροφία (2004)

Πηγή: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, διεύθυνση βιολογικής γεωργίας, 2004

⁷⁶ Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, διεύθυνση βιολογικής γεωργίας, 2004

Οι εμπλεκόμενοι με τη βιολογική γεωργία-κτηνοτροφία παραγωγοί, μεταποιητές και εισαγωγείς, κατά το έτος 2004 έφτασαν τους 9.002 από 6.642 που ήταν το 2003, παρουσιάζοντας μια αύξηση της τάξης του 44,8%.

Στόχος της κυβερνητικής πολιτικής της Ελλάδας είναι να βοηθήσει στην περαιτέρω αύξηση των βιολογικά καλλιεργούμενων εκτάσεων, γι' αυτό δημιουργήθηκε και η Δ/ση Βιολογικής Γεωργίας στο Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, στο τέλος του 2003.

6.1.3 Σύγκριση βιολογικής και συμβατικής καλλιέργειας

Οι βιοκαλλιεργητές αντιμετωπίζουν έντονη μεταβλητότητα στην απόδοση των καλλιεργειών γιατί δεν μπορούν να επέμβουν με τα φυτοφάρμακα και με τα συνθετικά λιπάσματα⁷⁷. Επιπρόσθετα, παρατηρείται μεγάλη αστάθεια στις τιμές συγκρινόμενα με τη συμβατική γεωργία, κυρίως γιατί οι εκμεταλλεύσεις είναι μικρού μεγέθους, δεν είναι ώριμη η αγορά των βιολογικών και υπάρχει έλλειψη για κάθε είδους επέμβαση στην αγορά για βελτίωση της αστάθειας⁷⁸. Συνεπώς, το εισόδημα των βιοκαλλιεργητών παρουσιάζει έντονη μεταβλητότητα το οποίο είναι ένα σημαντικό εμπόδιο για την υιοθέτησή της από πολλούς παραγωγούς. Επίσης, η τεχνολογική ανάπτυξη είναι ραγδαία και η πληροφόρηση για το κόστος και τα οφέλη των φιλικών στο περιβάλλον παραγωγικών συστημάτων είναι ατελής. Οι βιοκαλλιεργητές έχουν και μια επιπλέον οικονομική πίεση κατά τη διάρκεια του μεταβατικού σταδίου μετατροπής των καλλιεργειών όπου συνήθως χρειάζεται να επενδύσουν περισσότερη εργασία και να έχουν μικρότερη απόδοση χωρίς να έχουν την ευκαιρία να αντισταθμίσουν το χαμηλό τους εισόδημα⁷⁹. Η υιοθέτηση της βιολογικής γεωργίας απαιτεί επένδυση σε υλικό και ανθρώπινο κεφάλαιο⁸⁰ με αποτέλεσμα οι γεωργοί να απαιτούν ισχυρό κίνητρο για την υιοθέτησή της. Συνεπώς, η υιοθέτηση της βιολογικής γεωργίας εμπεριέχει πολλαπλούς κινδύνους, παραγωγής, αγοράς, θεσμών και προσωπικούς για τον κάθε παραγωγό. Όταν γίνεται οικονομική σύγκριση ανάμεσα στα παραγωγικά συστήματα θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ο κίνδυνος επειδή οι παραγωγοί συνήθως αποφεύγουν τον κίνδυνο και ιδιαίτερα όταν το

⁷⁷ Mahoney et al., 2004; Flaten and Lien, 2005

⁷⁸ Smith et al., 2004

⁷⁹ OECD, 2001

⁸⁰ Kurkalov et al., 2001

εισόδημα είναι σε χαμηλά επίπεδα⁸¹.

Ωστόσο τα αποτελέσματα μελέτης στην Ελλάδα για την ανάλυση κινδύνου σε βιολογικές και συμβατικές καλλιέργειες⁸² σταφίδας και εσπεριδοειδών έδειξε ότι η βιολογική γεωργία είναι η καλύτερη οικονομική εναλλακτική ακόμα και για τους παραγωγούς που αποφεύγουν τον κίνδυνο κάτω από το υπάρχον σύστημα των ενισχύσεων. Βέβαια, χωρίς τις υπάρχουσες ενισχύσεις στους κλάδους και την καλύτερη τιμή που απολαμβάνουν οι παραγωγοί βιολογικών προϊόντων η βιολογική γεωργία δεν είναι άμεσης προτεραιότητας για υιοθέτηση σε όλα τα επίπεδα κινδύνου.

Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι η καλλιέργεια της βιολογικής σταφίδας για ένα στρέμμα έχει μέση, ελάχιστη και μέγιστη τιμή, καθαρού κέρδους 134,05€, -120,79€ και 495,60€ αντίστοιχα. Η καλλιέργεια της συμβατικής καλλιέργειας της σταφίδας έχει μέσο, ελάχιστο και μέγιστο καθαρό κέρδος για ένα στρέμμα 114,70€, -71,93€ και 429,65€ αντίστοιχα. Ακόμα, η καλλιέργεια των βιολογικών εσπεριδοειδών παρουσιάζει μεγάλη πιθανότητα αρνητικού οικονομικού αποτελέσματος, 56,92% ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τη συμβατική καλλιέργεια είναι 66,74%. Η μέση τιμή, το ελάχιστο και το μέγιστο καθαρό κέρδος για ένα στρέμμα βιολογικής καλλιέργειας εσπεριδοειδών είναι 19,935€, -403,46€ και 913,97€ αντίστοιχα, ενώ για τη συμβατική καλλιέργεια οι αντίστοιχες τιμές είναι -0,137€, -363,07€ και 293,95€. Έτσι, τα αποτελέσματα παρουσιάζουν ότι η βιολογική γεωργία είτε στην καλλιέργεια της σταφίδας είτε στα εσπεριδοειδή έχει μεγαλύτερο μέσο κέρδος απ' ότι η αντίστοιχη συμβατική καλλιέργεια.

Παράλληλα, ο Οργανισμός Βάμβακος, σε μια εξαετή πειραματική έρευνα καλλιέργειας βιολογικού και συμβατικού βαμβακιού διαπίστωσε πολύ θετικά αποτελέσματα υπέρ της βιολογικής καλλιέργειας. Συγκεκριμένα, η βιολογική καλλιέργεια βαμβακιού με τη χρησιμοποίηση ψυχανθούς (κουκιών ή βίκου) για χλωρή λίπανση, υπερείχε της συμβατικής καλλιέργειας σε απόδοση κατά 52,5 κιλά/στρέμμα ή 14,5% και σε ακαθάριστο κέρδος κατά 31,2 €/στρέμμα ή 24,3% περίπου⁸³.

Ακόμη, τα αποτελέσματα της συγκριτικής μελέτης της βιολογικής και συμβατικής καλλιέργειας βαμβακιού στη διάρκεια διετούς έρευνας στην χώρα μας⁸⁴ έδειξαν και επιβεβαίωσαν ότι η καλλιέργεια βιολογικού βαμβακιού (και ειδικότερα με χρήση του βίκου για λίπανση) και δυνατή είναι και επικερδής για τους παραγωγούς αλλά και πολλαπλά ωφέλιμη για το περιβάλλον και την κοινωνία.

Πιο συγκεκριμένα, από καλλιεργητικής άποψης δεν παρουσιάστηκαν

⁸¹ Hardaker et al., 2004a

⁸² Τζουραμάνη Ε., 2006

⁸³ Mygdakos et al 1998, Μυγδάκος και Πατσιαλής 2001

⁸⁴ Πατσιαλής Σ. και άλλοι, 2006

προβλήματα μέσα στη διατία σε καμιά φάση της καλλιεργητικής περιόδου, ενώ από οικονομικής άποψης η βιολογική καλλιέργεια με χρήση του βίκου έδειξε υπεροχή σε πολλά σημεία:

-Υπερτερεί σημαντικά της συμβατικής σε απόδοση, αφού βρέθηκε να παράγει 25 - 33 κιλά/στρέμμα περισσότερο σύσπορο βαμβάκι, ενώ η βιολογική μεταχείριση χωρίς καμιά λίπανση, όπως αναμένεται, είχε απόδοση μικρότερη της συμβατικής κατά 56 κιλά/στρέμμα.

-Το μεταβλητό κόστος παραγωγής σε όλες τις μεταχειρίσεις βιολογικής καλλιέργειας (0,41-0,42 €/κιλό) βρέθηκε χαμηλότερο από το αντίστοιχο της συμβατικής καλλιέργειας (0,44 €/κιλό).

-Αναφορικά με το ακαθάριστο κέρδος, για ενιαία τιμή πώλησης του βαμβακιού, τα αποτελέσματα είναι ακόμη πιο θετικά. Η μεταχείριση με απομακρυνόμενο το βίκο έχει το υψηλότερο ακαθάριστο κέρδος που φτάνει τα 170,4 €/στρέμμα σε σχέση με τη συμβατική που έχει 114,1 €/στρέμμα, μια διαφορά ίση με 56,3 €/στρέμμα (ποσοστό 49%), στατιστικά σημαντική. Μεγαλύτερο είναι και το ακαθάριστο κέρδος της μεταχείρισης με ενσωματούμενο το βίκο που φτάνει τα 131,2 €/στρέμμα, δηλαδή μια υπεροχή έναντι της συμβατικής ίση με 17,1 €/στρέμμα (ποσοστό 14,1%), επίσης στατιστικά σημαντική. Η βιολογική μεταχείριση χωρίς λίπανση έχει ακαθάριστο κέρδος ίσο με 110 €/στρέμμα, ήτοι χαμηλότερο μόνο κατά 4,1 €/στρέμμα έναντι της συμβατικής (ποσοστό μόλις 3,7%), διαφορά στατιστικά μη σημαντική. Τα αποτελέσματα αυτά γίνονται ακόμη πιο θετικά για τη βιολογική καλλιέργεια, αν ληφθεί υπόψη αυξημένη τιμή πώλησης του βιολογικού βαμβακιού, κατά 22% περίπου. Στην περίπτωση αυτή το ακαθάριστο κέρδος στη βιολογική καλλιέργεια γίνεται πολύ υψηλότερο ακόμα και στη μεταχείριση χωρίς λίπανση. Στα παραπάνω οφέλη θα πρέπει να προστεθούν και αυτά από τη μη χρησιμοποίηση των αγροχημικών όπως: της προστασίας του περιβάλλοντος, της υγείας των ανθρώπων, της συμβολής στην ανάπτυξη της κτηνοτροφίας κλπ. για να προκύψουν τα συνολικά οφέλη της βιολογικής καλλιέργειας βαμβακιού.

Ακόμα, σε έρευνα που έγινε στην Ελλάδα σχετικά με τον κρόκο Κοζάνης αποδείχθηκε ότι η βιοκαλλιέργεια είναι πιο συμφέρουσα οικονομικά σε σύγκριση με την αντίστοιχη συμβατική καλλιέργεια⁸⁵.

Ειδικότερα, βρέθηκε ότι η στρεμματική απόδοση κόκκινου και κίτρινου κρόκου στις συμβατικές καλλιέργειες είναι χαμηλότερη κατά 8,8% και 11,53% αντίστοιχα, από τη μέση στρεμματική απόδοση των βιολογικών. Ο συνδυασμός της χαμηλότερης απόδοσης των συμβατικών και της πρόσθετης χρηματικής ενίσχυσης των

⁸⁵ Καπνιστού Ι. Μ. και Οξούζης Ε., 2006

βιοκαλλιεργητών, είχε ως αποτέλεσμα την κατά 15,85% χαμηλότερη συνολική ακαθάριστη πρόσοδο ανά στρέμμα στην περίπτωση της συμβατικής κροκοκαλλιέργειας σε σχέση με την βιολογική (494,53 €/στρ. και 572,94 €/στρ. αντίστοιχα). Αξίζει να τονισθεί, ότι και χωρίς την στρεμματική επιδότηση των βιοκαλλιεργητών, η ακαθάριστη πρόσοδος των συμβατικών θα ήταν και πάλι χαμηλότερη και συγκεκριμένα κατά 9,78% (ή 48,41 €/στρ). Σημαντικό επίσης είναι το γεγονός, ότι στην καλλιέργεια του κρόκου, δεν υπάρχει διαφοροποίηση της τιμής παραγωγού μεταξύ βιοκαλλιεργητών και συμβατικών παραγωγών, δηλαδή οι βιοκαλλιεργητές δεν λαμβάνουν υψηλότερη τιμή για το προϊόν που παράγουν. Ωστόσο, το κόστος παραγωγής στη βιολογική κροκοκαλλιέργεια, παρουσιάζεται υψηλότερο κατά 4,15% περίπου σε σχέση με αυτό της συμβατικής (385,9 €/στρ. και 370,5 €/στρ. αντίστοιχα). Παρ' όλα αυτά, λαμβάνοντας υπόψη τις υψηλότερες αποδόσεις και την επιδότηση του κανονισμού 1257/99, το μέσο γεωργικό εισόδημα παραγωγού των βιολογικών κροκοπαγωγών, παρουσιάζεται κατά 21,6 % περίπου υψηλότερο σε σχέση με το μέσο γεωργικό εισόδημα των συμβατικών παραγωγών (472,26 €/στρ. και 388,34 €/στρ. αντίστοιχα). Το ίδιο ισχύει και για το μέσο γεωργικό οικογενειακό εισόδημα των βιοκαλλιεργητών, καθώς παρουσιάζεται κατά 24,4% περίπου υψηλότερο από το αντίστοιχο των συμβατικών (367,97 €/στρ. και 295,78 €/στρ. αντίστοιχα).

6.1.4 Κίνητρα για βιοκαλλιέργεια

Η υιοθέτηση από τους γεωργούς της βιολογικής γεωργίας γίνεται με βάση ορισμένα κίνητρα όπως αυτά της περιβαλλοντικής ευαισθησίας, της υγείας παραγωγών και καταναλωτών, της διευκόλυνσης στη διάθεση των προϊόντων, της υψηλότερης τιμής πώλησης κ.α. Η κατάταξη των κινήτρων είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί σε τέσσερις βασικές κατηγορίες⁸⁶:

α) Οικονομικά κίνητρα

Το οικονομικό κίνητρο είναι πολύ σημαντικό για τις επιλογές των βιοκαλλιεργητών, αφού η οικονομική αποτελεσματικότητα αφορά στην ικανότητα διατήρησης ικανοποιητικού βαθμού δυναμικότητας της εκμετάλλευσής τους⁸⁷. Εξ άλλου η βιολογική γεωργία εφαρμόζει λιγότερα αγροχημικά και ταυτόχρονα επιδιώκει να μη μειωθούν οι αποδόσεις ή τα καθαρά κέρδη, με συνέπεια τα οικονομικά αποτελέσματα για τους γεωργούς να είναι σημαντικά⁸⁸. Πλήθος ερευνών υποδεικνύουν τη σημασία του

⁸⁶ Δασκαλοπούλου Α. και άλλοι, 2006

⁸⁷ Φωτόπουλος και Κρυστάλης, 2003

⁸⁸ Pretty, 1998

οικονομικού κινήτρου στη λήψη της απόφασης για μετάβαση από τη συμβατική στη βιολογική καλλιέργεια.

Στη Σουηδία έρευνα σε βιοκαλλιεργητές οι οποίοι επιχορηγούνταν για την βιοκαλλιέργεια που ασκούσαν, έδειξε ότι η επιδότηση είχε μια έντονη επιρροή στην απόφασή τους να στραφούν σε αυτόν τον τύπο γεωργίας⁸⁹. Στην Ανατολική Γερμανία επίσης έχει διαπιστωθεί ότι οι αγρότες που μετατρέπουν την καλλιέργειά τους από συμβατική σε βιολογική στηρίζονται κυρίως σε οικονομικά παρά σε ιδεολογικά ή ηθικά κίνητρα⁹⁰.

Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξαν και έρευνες στις Η.Π.Α, οι οποίες έδειξαν ότι οι βιοκαλλιεργητές στράφηκαν στη βιολογική γεωργία χωρίς να ενστερνίζονται τις αρχές που την διέπουν και εφάρμοσαν μια γεωργία «χαμηλών εισροών» έχοντας ως θεμελιώδες κίνητρο την οικονομική τους επιβίωση⁹¹.

Τέλος, είναι αποδεκτό ότι οι εκμεταλλεύσεις μικρής κλίμακας και χαμηλών εισροών –συχνές στη βιοκαλλιέργεια- είναι πιο ασφαλείς για τους γεωργούς, τόσο οικονομικά όσο και κοινωνικά, αφού συνήθως είναι οικογενειακής μορφής⁹².

Η διαπίστωση, σε πολλές περιπτώσεις, υψηλότερων οικονομικών απολαβών λόγω της άμεσης σχέσης παραγωγού-καταναλωτή, που χαρακτηρίζει τη βιολογική γεωργία, ενισχύει την απόφαση για μετάβαση από τη συμβατική στη βιολογική καλλιέργεια. Πράγματι, έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Colorado έδειξε ότι οι βιοκαλλιεργητές που πωλούν τα βιολογικά τους προϊόντα απευθείας στους καταναλωτές κερδίζουν σε εισόδημα μέχρι και 44%⁹³. Αυτό για την Ελλάδα έχει ιδιαίτερη σημασία καθώς μπορεί να δώσει λύση στο τεράστιο πρόβλημα της μεγάλης 'ψαλίδας τιμών' που προαναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας και που δίνει τη δυνατότητα στους μεσάζοντες της εμπορικής αλυσίδας αγροτικών προϊόντων να αισχροκερδούν σε βάρος των παραγωγών και των καταναλωτών. Επιπλέον, ο παραγωγός θα πρέπει να επιλέγει συγκεκριμένα κανάλια διανομής των προϊόντων του, έτσι ώστε να έρχεται σε άμεση επαφή με τον καταναλωτή (άμεσο μάρκετινγκ) και να γνωρίζει την αγορά στην οποία απευθύνεται. Έτσι, μπορεί να παρακολουθεί τις προτιμήσεις των καταναλωτών και τις ανάγκες τους, σε ότι αφορά θέματα ποιότητας και ποικιλίας των προϊόντων, μεταβάλλοντας ανάλογα την παραγωγή του. Από την άλλη πλευρά, έχει ιδιαίτερη σημασία η επαφή του καταναλωτή με τον παραγωγό, αφού ο καταναλωτής έχει πληροφόρηση για τον τρόπο παραγωγής των προϊόντων που

⁸⁹ Kvist, 1994

⁹⁰ Bruckmeier et al., 1994

⁹¹ Cacek & Langner, 1986

⁹² Σιάρδος και Κουτσούρης, 2002

⁹³ MacRae, 1990

καταναλώνει και για τα προβλήματα που παρουσιάζονται κατά την παραγωγή τους⁹⁴.

Επίσης, στη Μεγάλη Βρετανία έχει διαπιστωθεί ότι οι τιμές των βιολογικών προϊόντων είναι περίπου 50 με 100% υψηλότερες από τις τιμές των φυτικών προϊόντων συμβατικής παραγωγής, όσον αφορά στα ετήσια είδη (κηπευτικά και αροτράιες καλλιέργειες), και θεωρείται πολύ πιθανόν οι υψηλότερες οικονομικές απολαβές από την πώληση των βιολογικών προϊόντων να αποτελούν σημαντικό κίνητρο ένταξης των αγροκτημάτων των γεωργών στη βιολογική γεωργία⁹⁵.

Τέλος, η απάντηση των βιοκαλλιεργητών (πάνω από το 1/3 των ερωτηθέντων) σε σχετική έρευνα, ότι αν μειωθεί η οικονομική ενίσχυση που λαμβάνουν για τη βιοκαλλιέργεια θα στραφούν στη συμβατική γεωργία⁹⁶, υποδεικνύει τη σημασία του οικονομικού παράγοντα ως κινήτρου για την άσκηση της βιολογικής γεωργίας.

β) Περιβαλλοντικά κίνητρα

Σε πολλές περιπτώσεις τα κίνητρα για την άσκηση της βιολογικής γεωργίας στηρίζονται στην περιβαλλοντική συνείδηση των καλλιεργητών. Σε πολλές χώρες οι έρευνες δείχνουν ότι οι βιοκαλλιεργητές θέτουν την προστασία του περιβάλλοντος πάνω από την οικονομική απόδοση της εκμετάλλευσής τους⁹⁷.

Πράγματι, από έρευνα σε βιολογικά και βιοδυναμικά αγροκτήματα στη Δανία διαπιστώθηκε ότι τα κίνητρα για τη στροφή στην παραγωγή βιολογικών προϊόντων ήταν κυρίως περιβαλλοντικά και όχι οικονομικά⁹⁸. Επίσης, έρευνα σε καλλιεργητές βιολογικών προϊόντων του Καναδά κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι βιοκαλλιεργητές θέτουν την προστασία του περιβάλλοντος και την παραγωγή υγιεινών τροφίμων πάνω από την οικονομική απόδοση της εκμετάλλευσής τους⁹⁹.

Παρόμοια είναι τα συμπεράσματα μιας πιο σύγχρονης έρευνας που πραγματοποιήθηκε στη Νορβηγία όπου διαπιστώθηκε ότι το βασικό κίνητρο υιοθέτησης της βιολογικής γεωργίας από τους καλλιεργητές ήταν η ανησυχία τους σε θέματα που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος¹⁰⁰.

Τέλος, η ποιότητα των πόρων αποτελεί επίσης παράμετρο που επηρεάζει την απόφαση των αγροτών για την άσκηση της βιοκαλλιέργειας, αφού η διατήρηση της ποιότητας του εδάφους σε υψηλά επίπεδα απασχολεί έντονα τους γεωργούς¹⁰¹. Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξε και μεταγενέστερη έρευνα στην οποία το θεμελιώδες κίνητρο υιοθέτησης της βιολογικής γεωργίας από τους αγρότες είναι η

⁹⁴ Stagl, 2002

⁹⁵ Lampkin & Measures, 1995

⁹⁶ Fairweather & Campbell, 1996

⁹⁷ Mc Cann et al., 1997

⁹⁸ Dubgaard και Sorensen, 1988

⁹⁹ Milder et al. 1991

¹⁰⁰ Storstad και Bjorkhaug, 2003

¹⁰¹ Fairweather, 1999

διατήρηση της γονιμότητας και ποιότητας του εδάφους¹⁰². Επίσης, οι βιοκαλλιεργητές εμφανίζονται ευαισθητοποιημένοι σε θέματα υποβάθμισης της ποιότητας του νερού, ρύπανσης των υδροφόρων οριζόντων και ατμοσφαιρικής ρύπανσης, από την άσκηση της συμβατικής γεωργίας και αναφέρονται στην ανησυχητική ύπαρξη παρασιτοκτόνων στα τρόφιμα¹⁰³.

γ) Ιδεολογικά κίνητρα

Η βιολογική γεωργία δεν αποτελεί απλώς μια εναλλακτική διαχείριση του αγροτικού συστήματος, αλλά έχει και άλλες σημαντικές προεκτάσεις. Αποτελεί μια στάση ζωής, δηλαδή μια καινούργια πρόταση στο παραγωγικό σύστημα. Εκφράζει μια διαφορετική σχέση γης-ανθρώπου, μια εναλλακτική σχέση του παραγωγού με το αγροτροφικό σύμπλεγμα και προτείνει έναν νέο τρόπο επαφής παραγωγού-καταναλωτή¹⁰⁴. Έτσι, είναι πιθανό σε μια καθολική στροφή της γεωργίας προς τον βιολογικό τρόπο καλλιέργειας, οι κοινωνίες που θα διαμορφωθούν να είναι ριζικά διαφορετικές από τις σημερινές ως προς την οργάνωση της παραγωγής. Αναπτύσσεται, λοιπόν, ένα ιδεολογικό πλαίσιο της βιολογικής γεωργίας που μπορεί να αποτελέσει κατευθυντήριο άξονα για την εξέλιξη και την δυναμική της γεωργίας γενικότερα¹⁰⁵.

Μελετώντας τα ιδεολογικά κίνητρα των βιοκαλλιεργητών, πρέπει να γίνει αναλυτική αναφορά στον στόχο που θέτει η βιολογική γεωργία όσον αφορά στην αυτάρκεια και την αυτονομία των καλλιεργητών από τη βιομηχανία γεωργικών εφοδίων¹⁰⁶. Στη βιολογική γεωργία οι πρακτικές που χρησιμοποιούνται, δημιουργούν συνθήκες ανακύκλωσης των θρεπτικών στοιχείων και της οργανικής ουσίας¹⁰⁷. Παράλληλα, ο γεωργός για τη διάθεση της παραγωγής αναπτύσσει διαδικασίες και κανάλια μηδενικού επιπέδου, δηλαδή την πώληση των προϊόντων του απευθείας στον καταναλωτή¹⁰⁸.

Πράγματι, σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο 81% των παραγωγών βιολογικών προϊόντων στην Ιρλανδία εξάχθηκε το συμπέρασμα ότι οι βιοκαλλιεργητές παρακινούνται πρωτίστως από ιδεολογικά κίνητρα για τη στροφή τους στη βιολογική γεωργία¹⁰⁹. Επίσης, στην Ολλανδία διαπιστώθηκε ότι η πλειοψηφία των γεωργών που αποφάσισαν να εντάξουν το αγρόκτημά τους στη βιολογική γεωργία παρακινήθηκε από μια ιδεολογική και φιλοσοφική προσέγγιση της έννοιας του οικοσυστήματος και της

¹⁰² Duram, 2000

¹⁰³ Mc Cann et al., 1997

¹⁰⁴ Vos, 2000

¹⁰⁵ Allen και Kovach, 2000

¹⁰⁶ Verhoog et al., 2002

¹⁰⁷ Altieri, 1995

¹⁰⁸ Buck et al., 1997

¹⁰⁹ Willer & Gillmour, 1992

συμβίωσης των έμβιων όντων μέσα σε αυτό¹¹⁰.

Εν τούτοις, ορισμένες έρευνες υποδεικνύουν ότι, ενώ παλαιότερα (δεκαετία του '60) οι παραγωγοί βιολογικών προϊόντων παρακινούνταν πρωτίστως από ιδεολογικούς λόγους, από τα μέσα της δεκαετίας του '80 το κίνητρο αυτό άρχισε να εκλείπει¹¹¹. Στη σύγχρονη κοινωνία το ιδεολογικό στοιχείο που χαρακτηρίζει την βιολογική γεωργία στο παρελθόν έχει πάψει να υφίσταται, ιδιαίτερα μετά την ενσωμάτωση της τελευταίας στο σύγχρονο οικονομικό σύστημα¹¹².

δ) Κοινωνικά κίνητρα

Τα κίνητρα των βιοκαλλιεργητών συνήθως είναι συνδεδεμένα με κοινωνικούς λόγους¹¹³ και θεωρείται ότι κυρίαρχο ρόλο στη λήψη της απόφασης για την υιοθέτηση της βιολογικής γεωργίας από τους καλλιεργητές έχουν οι προσωπικές αξίες και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά τους¹¹⁴.

Επιπροσθέτως κίνητρα για την στροφή προς την βιολογική γεωργία μπορεί να είναι και τα παρακάτω:

Α) Η διασφάλιση της ανθρώπινης υγείας

Η γνώση που έχει συγκεντρωθεί τα τελευταία χρόνια όσον αφορά στις αρνητικές επιπτώσεις της συμβατικής γεωργίας στην υγεία των παραγωγών και των καταναλωτών, αποτελεί σημαντικό κίνητρο των γεωργών στη λήψη της απόφασης για τη στροφή τους στη βιολογική καλλιέργεια. Η ανησυχία των βιοκαλλιεργητών έγκειται στη διασφάλιση της υγείας, τόσο της δική τους και του συγγενικού τους περιβάλλοντος, όσο και του κοινωνικού συνόλου¹¹⁵. Αναμφισβήτητα, οι πιο υγιεινές συνθήκες εργασίας μέσα σε ένα βιολογικό αγρόκτημα, σε σχέση με ένα συμβατικό, ωθούν ένα σημαντικό ποσοστό των απασχολούμενων με τη καλλιέργεια της γης να στραφεί στην βιοκαλλιέργεια¹¹⁶.

Πράγματι, έρευνες που διεξήχθησαν στο πεδίο των κινήτρων σε Β. Αμερική, Νορβηγία και Κορέα κατέληξαν στα παραπάνω συμπεράσματα. Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Β. Αμερική σε δείγμα 58 βιοκαλλιεργητών τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι παραγωγοί ασκούν τη βιολογική γεωργία επειδή ανησυχούν, κυρίως, για την υγεία τη δική τους και της οικογένειάς τους¹¹⁷. Επίσης, η ανησυχία των Νορβηγών γεωργών για τις αρνητικές επιπτώσεις της συμβατικής γεωργίας στην ποιότητα ζωής και στην ευημερία του κοινωνικού συνόλου οδήγησαν τους τελευταίους στην καλλιέργεια

¹¹⁰ Duram, 2000

¹¹¹ Cacek και Langner, 1986

¹¹² Rigby & Caaceres, 2001

¹¹³ Padel, 1994

¹¹⁴ Darnhofer et al., 2005

¹¹⁵ Fairweather, 1999

¹¹⁶ Mc Cann et al., 1997

¹¹⁷ Lockeritz και Madden, 1987

βιολογικών προϊόντων¹¹⁸. Τέλος, έρευνα στην Κορέα καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι λόγιοι που παρακινούν τους γεωργούς να ασχοληθούν με τη βιολογική γεωργία είναι η επιθυμία τους να εφαρμόζουν καλλιεργητικές πρακτικές που δεν έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στην ανθρώπινη υγεία¹¹⁹.

Β) Η επαγγελματική πρόκληση

Η άσκηση μιας γεωργικής δραστηριότητας υψηλότερης ποιότητας αποτελεί επαγγελματική πρόκληση για ένα σημαντικό αριθμό γεωργών που λαμβάνουν την απόφαση να εντάξουν την εκμετάλλευσή τους στη βιολογική γεωργία¹²⁰. Η ποιότητα των καλλιεργειών και κατ' επέκταση των παραγόμενων προϊόντων, καθώς και η θρεπτική τους αξία και η βελτιωμένη γεύση τους, επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την απόφαση των καλλιεργητών στην επιλογή του βιολογικού τρόπου καλλιέργειας¹²¹. Οι βιοκαλλιεργητές, επίσης, υποστηρίζουν ότι οι βιολογικές εισροές που χρησιμοποιούν στα αγροκτήματά τους οδηγούν στην παραγωγή προϊόντων ανώτερης ποιότητας σε αντίθεση με τη χρησιμοποίηση συνθετικών φυτοφαρμάκων από τα συμβατικά γεωργικά συστήματα παραγωγής¹²².

Είναι προφανές ότι οι βιοκαλλιεργητές ωθούνται από ποικίλα κίνητρα στη λήψη της απόφασης να εφαρμόσουν την βιολογική καλλιέργεια στην εκμετάλλευσή τους. Σήμερα, ο χώρος στον οποίο κινείται η παραγωγή και η διάθεση των βιολογικών προϊόντων είναι ένα μωσαϊκό, το οποίο διαμορφώνεται από εμπόρους διαφόρων προθέσεων, διάφορους πιστοποιητικούς οργανισμούς και κυρίως νέους αγρότες που εφαρμόζουν ποικίλες καλλιεργητικές πρακτικές και έχουν αμφισβητήσιμες προθέσεις και κίνητρα απέναντι στη βιολογική γεωργία¹²³.

Σε σχέση με τα κίνητρα της βιολογικής γεωργίας, στην Ελλάδα σχετική έρευνα¹²⁴ έδειξε ότι τα κίνητρα των βιοκαλλιεργητών για την ενασχόλησή τους με τη βιοκαλλιέργεια είναι πρωτίστως περιβαλλοντικά και ακολουθούν τα οικονομικά κίνητρα, δηλαδή τα κοινωνικά και τα ιδεολογικά κίνητρα έρχονται σε δευτερεύουσα μοίρα, κάτι που έρχεται σε συμφωνία και με άλλες ανάλογες ερευνητικές εργασίες του εξωτερικού. Ενδεχόμενα οι βιοκαλλιεργητές έχουν αυξημένη ευαισθησία στην προστασία του περιβάλλοντος χωρίς όμως να παραγνωρίζουν τον οικονομικό παράγοντα. Το οικονομικό κίνητρο είναι επίσης πολύ σημαντικό για τις επιλογές των βιοκαλλιεργητών, αφού η οικονομική αποτελεσματικότητα αφορά στην ικανότητα διατήρησης ικανοποιητικού βαθμού δυναμικότητας της εκμετάλλευσής τους. Όπως έχει

¹¹⁸ Storstad και Bjorkhaug, 2003

¹¹⁹ Hong, 1994

¹²⁰ Padel, 1994

¹²¹ Fairweather, 1999

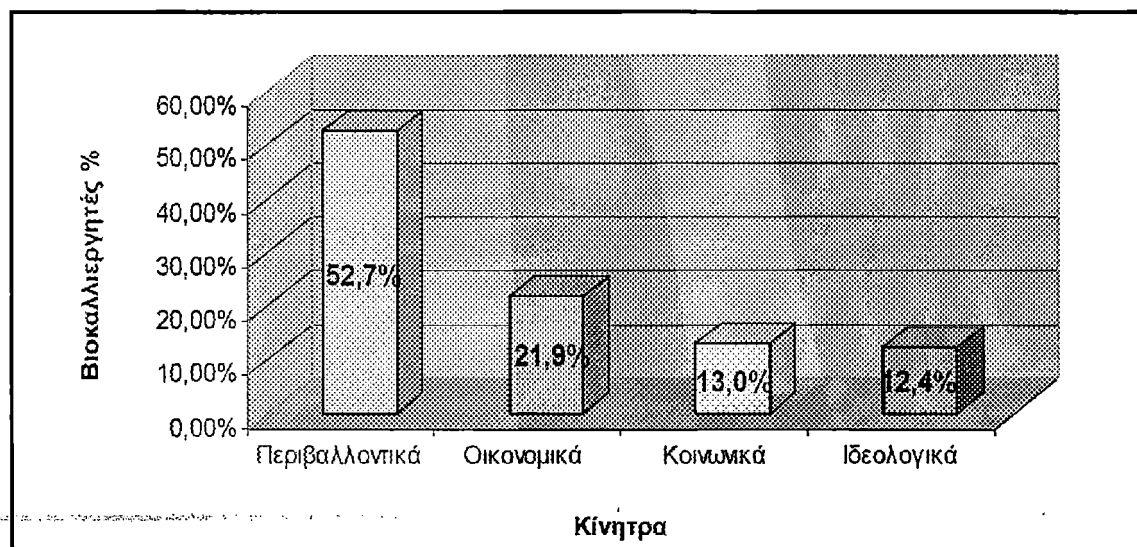
¹²² Trewavas, 2001a

¹²³ Fairweather, 1999

¹²⁴ Δασκαλοπούλου Α. και άλλοι, 2006

προαναφερθεί οι εκμεταλλεύσεις μικρής κλίμακας και χαμηλών εισροών –συχνές στη βιοκαλλιέργεια- είναι πιο οικονομικά ασφαλείς για του γεωργούς¹²⁵ και επομένως η οικονομική ενίσχυση που δίνεται στα πλαίσια της συγκεκριμένης γεωργικής δραστηριότητας ενθαρρύνει ένα μεγάλο ποσοστό αυτών να ασχοληθεί με τη βιολογική γεωργία. Έτσι, οι αγρότες που μετατρέπουν την καλλιέργειά τους από συμβατική σε βιολογική στηρίζονται σε ένα σημαντικό βαθμό σε οικονομικά παρά σε ιδεολογικά ή κοινωνικά κίνητρα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 40 : Κίνητρα Βιοκαλλιεργητών (2006)

Πηγή: Δασκαλοπούλου Α. και άλλοι, 2006

6.2 Αγροτουρισμός

6.2.1 Εισαγωγή – εννοιολογική προσέγγιση

Ένα από τα μεγαλύτερα 'όπλα' πολλών σύγχρονων οικονομιών, συμπεριλαμβανομένης και της Ελληνικής, αποτελεί η λειτουργία του τομέα του τουρισμού, τον οποίο κάθε μία χωριστά αναπτύσσει με τον δικό της διαφορετικό τρόπο που αρμόζει στα πολιτιστικά ήθη και τις οικονομικές επιδιώξεις της. Η έννοια του τουρισμού ήταν ανέκαθεν πολύπλευρη και στις μέρες μας έμελλε να προστεθεί μία ακόμη 'πλευρά' στο τελικό σχήμα της ολότητάς της και να αποκτήσει έτσι ακόμα πιο πολυδιάστατο χαρακτήρα. Η 'πλευρά' αυτή είναι οι 'ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού' που διακρίνονται από την ύπαρξη ενός ειδικού κινήτρου στην

¹²⁵ Σιάρδος και Κούτσουρης, 2002

ζήτηση, με την ταυτόχρονη ειδική υποδομή στις τουριστικές περιοχές που σκοπεύει στην εξυπηρέτηση των τουριστών. Μέσα στον μεγάλο αριθμό ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού που λειτουργούν πλέον στην εποχή μας, ξεχωρίζει ιδιαίτερα, εξαιτίας της τεράστιας σημασίας της για την κοινωνική και οικονομική ζωή, η έννοια του αγρο(το)τουρισμού.

Πολλοί είναι αυτοί που συγχέουν τον αγροτουρισμό με τον τουρισμό ή προσπαθούν να του δώσουν ένα γενικότερο ύφος και περιεχόμενο ανάλογο με αυτό του τουρισμού. Η πραγματικότητα όμως δεν είναι αυτή. Ο τουρισμός είναι κάτι 'μεγάλο', 'μαζικό και ευρύ', εμπεριέχει την μαζική προσέλευση τουριστών, τα μεγάλα ξενοδοχειακά συγκροτήματα, την εισροή συναλλάγματος, την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας κλπ. Αντίθετα ο αγροτουρισμός είναι κάτι 'μικρό', κάτι πιο συγκεκριμένο και όχι απρόσωπο, κάτι που έχει συγκεκριμένο και ανθρώπινο χαρακτήρα, κάτι ειδικό που εμπεριέχεται στο γενικό που είναι ο τουρισμός.

Πιο συγκεκριμένα, "αγροτουρισμός είναι εκείνη η μορφή τουρισμού η οποία αναπτύσσεται σε αγροτικές περιοχές που δεν έχουν κορεστεί τουριστικά και συνδέεται με κοινωνικές, περιβαλλοντικές, πολιτισμικές και κοινωνικές αξίες, οι οποίες επιτρέπουν τόσο στους **οικοδεσπότες** όσο και στους **φιλοξενούμενους** – επισκέπτες να υφίστανται αλληλεπιδράσεις και να μοιράζονται εμπειρίες ... είναι τουρισμός <<ενός τόπου>>, ο οποίος σημαδεύεται από ένα τοπικό τοπίο, που η πρωτοβουλία και διαχείρισή του ανήκει στους ανθρώπους του <<τόπου>> ... είναι μια δραστηριότητα που **δένεται αρμονικά με την κύρια απασχόληση των κατοίκων** των περιοχών αυτών, που είναι στον πρωτογενή τομέα, δρα συμπληρωματικά με αυτή και δεν δημιουργεί ανταγωνισμούς σε ό,τι αφορά τους φυσικούς πόρους και το ανθρώπινο δυναμικό. Είναι μια μορφή τουρισμού η οποία ενσωματώνεται στον οικολογικό και κοινωνικό ιστό των αγροτικών κοινοτήτων, **προσαρμόζεται στις ανάγκες και δυνατότητες της αγροτικής οικογένειας**, ευνοεί την επαφή με τη φύση και την **σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ της πόλης και της υπαίθρου** ... ¹²⁶. Δηλαδή, ο αγροτουρισμός είναι δραστηριότητα που λαμβάνει χώρα στον αγροτικό κόσμο και έχει χαρακτήρα οικειότητας, επικοινωνίας, συνεργασίας και ταυτόχρονης ανταλλαγής απόψεων – εμπειρίας μεταξύ των τουριστών και των κατόχων των τουριστικών μονάδων. Επιπλέον, αποτελεί τόνωση του αγροτικού εισοδήματος, είναι τουριστική δραστηριότητα φιλική προς το περιβάλλον, και μπορεί να συμβάλλει σε δημιουργική σχέση μεταξύ πόλης και υπαίθρου υπέρ της ανάπτυξης της δεύτερης και της αποφυγής ερήμωσής της.

Ακόμα, " Αγροτουρισμός είναι μια **ήπια εναλλακτική μορφή βιώσιμης**

¹²⁶ Ιακωβίδου Ο. (2000)

τουριστικής ανάπτυξης και πολυδραστηριότητας στον αγροτικό χώρο, η οποία έχει ως στόχο:

Να συμβάλλει ώστε ο επισκέπτης να γνωρίσει τον αγροτικό χώρο, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χώρου αυτού, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων.

Να φέρει τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση καθώς και με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες θα μπορεί να συμμετέχει, να ψυχαγωγηθεί και να νοιώσει τη χαρά της περιήγησης, της γνώσης, της πληροφόρησης και της ανακάλυψης.

Να κινητοποιήσει τις παραγωγικές, πολιτισμικές και αναπτυξιακές δυνάμεις του τόπου, συμβάλλοντας έτσι στην αειφόρο οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του αγροτικού χώρου¹²⁷.

Επίσης, "αγροτουρισμός είναι διάφορες τουριστικές δραστηριότητες μικρής κλίμακας, οικογενειακής ή συνεταιριστικής, μορφής που αναπτύσσονται σε αγροτικό χώρο από ανθρώπους που απασχολούνται στη γεωργία και στοχεύει στο να δώσει εναλλακτικές λύσεις στην απασχόληση των γεωργών και να βελτιώσει το εισόδημά τους."¹²⁸ Έτσι, ο αγροτουρισμός δεν είναι μόνο οικογενειακή υπόθεση αλλά και συνεταιριστική γεγονός που του προσδίδει και ένα πιο οργανωμένο και ευρύτερο χαρακτήρα με σαφή προσανατολισμό στην βελτίωση του επιβαρυμένου κατά τα προλεγόμενα της παρούσης αγροτικού εισοδήματος.

6.2.2 Λειτουργίες – Προϋποθέσεις αγροτουρισμού και δραστηριότητες

Από τα προηγούμενα μπορεί κανείς εύκολα να διεξάγει τις λειτουργίες που επιτελεί ο αγροτουρισμός στον αγροτικό χώρο τις οποίες μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε ως εξής :

- Η βελτίωση της κατάστασης που επικρατεί στην ύπαιθρο (ερήμωση της υπαίθρου), μέσω της συγκράτησης δυναμικού τμήματος του πληθυσμού στην περιφέρεια και της προσέλκυσης άλλου τμήματος από το κέντρο προς την περιφέρεια.

- Βελτίωση της ποιότητας ζωής του τοπικού πληθυσμού και βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος.

- Προστασία του περιβάλλοντος του τόπου και διαφύλαξη – ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς αυτού.

¹²⁷ Δικτυακός τόπος Αγροτουριστικής Α.Ε.

¹²⁸ Δικτυακός τόπος Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

➤ Προώθηση των τοπικών παραδοσιακών προϊόντων τα οποία κατά το πλείστον είναι βιολογικά και άρα υγιεινά.

➤ Επαφή πόλης – υπαίθρου και δημιουργία στενών σχέσεων.

Επιπλέον, η ανάπτυξη του αγροτουρισμού μπορεί να καθοριστεί από 6 βασικές προϋποθέσεις (Επιστημονικό περιοδικό : Ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της Ελλάδας – Αγρο(το)τουρισμός, ΓΕΩΤ.Ε.Ε.) :

➤ Την ανάπτυξη του σε αγροτικό χώρο

➤ Τη στήριξη του σε μικρές επιχειρήσεις, σε μεγάλους χώρους, στην ενασχόληση με τις γεωργικές δραστηριότητες, στην αξιοποίηση των τοπικών παραδοσιακών προϊόντων, στην επαφή με την φύση, στην πολιτιστική κληρονομιά, στις παραδοσιακές πρακτικές και στα χαρακτηριστικά του αγροτικού χώρου.

➤ Τη λειτουργία του μέσω μικρής κλίμακας επιχειρήσεων και πιο συγκεκριμένα αγροτικής κλίμακας.

➤ Τη σύνδεσή του με την τοπική οικογένεια και την οικογενειακή φιλοξενία.

➤ Τη συμβολή του στη διατήρηση του αγροτικού χαρακτήρα της περιοχής αξιοποιώντας, με την αειφορική λογική, τους υπάρχοντες φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους.

➤ Τη προσφορά διαφοροποιημένου αγροτουριστικού προϊόντος , το οποίο να διαρθρώνεται γύρω από το φυσικό περιβάλλον, τον πολιτισμό, τα παραδοσιακά προϊόντα και την οικονομία και την ιστορία του αγροτικού χώρου.

Παράλληλα, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν γενικά οι δραστηριότητες του αγροτουρισμού οι οποίες περιλαμβάνουν φιλοξενία, προσφορά φαγητού και παροχή δραστηριοτήτων για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των τουριστών. Έτσι, η φιλοξενία μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε σε ενοικιαζόμενα δωμάτια στο σπίτι της αγροτικής οικογένειας, είτε σε μικρά ξενοδοχεία ή ξενώνες οικογενειακής μορφής (και όχι μεγάλα τουριστικά συγκροτήματα), είτε σε ανεξάρτητες κατοικίες, ή ακόμα και σε ανοιχτούς χώρους στο αγρόκτημα. Η προσφορά φαγητού μπορεί να γίνεται στο σπίτι της αγροτικής οικογένειας, σε οικογενειακής μορφής μικρά εστιατόρια ή ταβέρνες, σε παραδοσιακά καφενεία, σε αναψυκτήρια και στο ύπαιθρο. Βέβαια, σημαντικό είναι ότι οι υπηρεσίες φαγητού και καταλυμάτων πρέπει να είναι υψηλής ποιότητας και να συμβαδίζουν με τις συνήθειες (διατροφικές - πολιτιστικές) της περιοχής. Τέλος, οι δραστηριότητες για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των αγροτουριστών μπορούν να συνδυάζονται με την ανάδειξη του φυσικού κάλλους της περιοχής, την πληροφόρηση σε σχέση με την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου ή και την συμμετοχή σε διάφορες εργασίες της αγροτικής οικογένειας (μαγειρική, μάζεμα καρπών, σίπιση ζώων κλπ).

6.2.3 Σημασία στα πλαίσια της αειφόρου ανάπτυξης

Σε περιοχές χωρίς θάλασσα, χωρίς την ηλιοφάνεια της Ελλάδας, δίχως μνημεία και μουσεία που να αποτελούν μαγνήτη τουριστικό, μόλις τα αγροκτήματα άρχισαν να αδειάζουν και να μένει η παραγωγή αδιάθετη εφαρμόστηκε ο αγροτουρισμός. Σε μικρό διάστημα τα αγροκτήματα γέμισαν πάλι εργατικά χέρια και οι αγρότες είδαν το εισόδημά τους να ανέρχεται από τις πωλήσεις και από τον οικιακό τουρισμό. Με τη σειρά του ο τουρισμός οδηγεί σε δημιουργία πολιτιστικών εκδηλώσεων, σε άνοιγμα μονοπατιών για οικολογικούς περιπάτους, σε καθαρισμό και αξιοποίηση των μνημείων. Οι άλλοτε εγκαταλελειμμένες περιοχές σφύζουν σήμερα από εμπορική και πολιτιστική κίνηση. Το 'θαύμα', λοιπόν του αγροτουρισμού έχει να κάνει με την βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος και την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας καθώς και την διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου. Στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού χρησιμοποιούνται στα πλαίσια ενός προγραμματισμού που έχει δύο στόχους : αφενός την προσφορά μεγαλύτερου αριθμού εξειδικευμένων υπηρεσιών που καλύπτουν τη ζήτηση ειδικών μονάδων τουριστών, και αφετέρου την συγκρότηση ενός προτύπου ανάπτυξης που εντάσσεται ισόρροπα στην υπάρχουσα δομή, είτε βελτιώνοντας την προϋπάρχουσα κατάσταση (π.χ. στις περιοχές με οργανωμένο τουρισμό διακοπών), είτε διαμορφώνοντας μια νέα παραγωγική δομή στον τουριστικό τομέα όπου θα κυριαρχούν οι υποδομές και οι υπηρεσίες των ειδικών και εναλλακτικών μορφών)¹²⁹.

Ακόμα σε σχέση με την αειφόρο ανάπτυξη, ο αγροτουρισμός έχει, όπως είπαμε, την ιδιομορφία να συνδέει την τουριστική δραστηριότητα με τη γεωργική εκμετάλλευση, τα προϊόντα της και την αγροτική κληρονομιά γενικότερα. Κατ' αυτήν την έννοια θεωρείται ως μία από τις δραστηριότητες που προωθεί την αγροτική ανάπτυξη και είναι συμβατική με την έννοια της αειφορίας. Και αυτό γιατί συμβάλει στην οικονομική ενεργοποίηση των αγροτικών ζωνών χωρίς να ανταγωνίζεται τους φυσικούς ή τους ανθρώπινους πόρους. Είναι δηλαδή συμβατός με τις περιβαλλοντολογικές και κοινωνικές αξίες επιτρέποντας τόσο στους αγρότες όσο και στους τουρίστες να απολαύσουν τις θετικές αλληλεπιδράσεις και τις κοινές εμπειρίες τους.

Τέλος, αντικειμενικός και μακροχρόνιος στόχος του αγροτουρισμού είναι, έτσι όπως καταγράφεται στην πολιτική της Ε.Ε.¹³⁰, να συμβάλει στην αντίστροφη του κλίματος εγκατάλειψης που υπάρχει στην ύπαιθρο, εξαιτίας κυρίως της συρρίκνωσης της γεωργίας και, στη συνέχεια, στη δημιουργία ευνοϊκότερων συνθηκών για την ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων.

¹²⁹ ΚΟΚΚΩΣΗΣ Χ. & ΤΣΑΡΤΑΣ Π. (2001)

¹³⁰ Δικτυακός τόπος Ε.Ε.

6.2.4 Η κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα – Χαρακτηριστικά προσφοράς και ζήτησης αγροτουριστικού προϊόντος

Στην Ελλάδα ο αγροτουρισμός μπορούμε να πούμε ότι βρίσκει εφαρμογή κυρίως σε γυναικείους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς.

Η Ένωση Αγροτουριστικών – Βιοτεχνικών και Οικοτεχνικών Συνεταιρισμών Ελλάδος, ιδρύθηκε τον Μάιο 1999 μετά από προσπάθειες πολλών πρωτοβάθμιων Συνεταιρισμών και με την στήριξη του Υπουργείου Γεωργίας, της ΠΑΣΕΓΕΣ και της Αγροτικής Τράπεζας.

Σκοπός της Ένωσης, που έχει πανελλήνια εμβέλεια και είναι η μοναδική δευτεροβάθμια οργάνωση σ' αυτόν τον τομέα, είναι η ενίσχυση, η διεύρυνση και ο συντονισμός του έργου και των δραστηριοτήτων των μελών της.

Σήμερα υπάρχουν πάνω από 100 Συνεταιρισμοί στους τομείς του Αγροτουρισμού και της αγροτικής Βιοτεχνίας και Οικοτεχνίας, διάσπαρτοι σ' όλη την χώρα και ο βαθμός και το επίπεδο της οργανωτικής τους κατάστασης ή της επιχειρηματικής τους δράσης διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή. Τα προϊόντα και οι υπηρεσίες των Συνεταιρισμών φιλοδοξούν να είναι υψηλού επιπέδου και να παρουσιάσουν πρωτοτυπία. Η δράση των Συνεταιρισμών είναι πραγματικό παράδειγμα τοπικής ανάπτυξης, προσπαθεί να επιφέρει αναζωογόνηση της τοπικής οικονομίας, δημιουργώντας θέσεις εργασίας και συγκρατώντας τους νέους στον τόπο καταγωγής τους¹³¹.

Δυστυχώς, όμως, παρά την φιλότιμη αυτή αγροτουριστική δραστηριότητα στην χώρα μας, παρατηρούνται διάφορες αδυναμίες κυρίως πάνω στο θέμα της σωστής παροχής του αγροτουριστικού προϊόντος. Δεν έχει κατανοηθεί σε βάθος η έννοια του αγροτουρισμού και πολλές φορές, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, συγχέεται με άλλες έννοιες (π.χ. οικότουρισμός). Το πιο συχνό μάλιστα είναι οι αγροτουριστικές εκμεταλλεύσεις να προσφέρουν μεμονωμένες αγροτουριστικές υπηρεσίες (π.χ. να μην περιλαμβάνουν χώρους ψυχαγωγίας, άθλησης κλπ, ή να μην προτρέπουν τον επισκέπτη σε κάποια αγροτική ενασχόληση).

6.2.4.1 Χαρακτηριστικά προσφοράς αγροτουριστικού προϊόντος

Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο νομό της Θεσσαλονίκης, στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας¹³², όπου μελετήθηκαν οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις του νομού, βρέθηκαν τα εξής:

¹³¹ Δικτυακός τόπος ΠΑΣΕΓΕΣ

¹³² Ιακωβίδου Ο. και Παρταλίδου Μ.

➤ Το αγροτουριστικό προϊόν που παρέχεται, διαμορφώνεται διαφορετικά σε κάθε επιχείρηση. Μόνο δύο επιχειρήσεις προσφέρουν ένα ολοκληρωμένο και διαφοροποιημένο αγροτουριστικό προϊόν, το οποίο περιλαμβάνει την παροχή φιλοξενίας, εστίασης και δράσεων αναψυχής που συνδέονται με το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον της περιοχής. Οι λοιπές επιχειρήσεις παρέχουν μόνο εστίαση και διαμονή.

➤ Σε σχέση με τις θέσεις – απόψεις των επιχειρηματιών για την ποιότητα στον αγροτικό τουρισμό, βρέθηκε ότι υπάρχει σαφώς διαφορετική θεώρηση της έννοιας από τον καθένα. Άλλοι πιστεύουν ότι η ποιότητα αναφέρεται στην προσωπική σχέση με τον επισκέπτη, άλλοι ότι προϋποθέτει την συμμετοχή του επισκέπτη σε όλες τις δραστηριότητες σαν ισότιμο μέλος, άλλοι τοποθετούν το θέμα της ποιότητας σαν καθαρά νομικό θέμα και άλλοι, τέλος, υποστηρίζουν ότι αφορά τις εξωτερικές διαμορφώσεις και υποδομές της επιχείρησης.

➤ Οι δύο στους τρεις επιχειρηματίες θεωρούν απαραίτητο τον καθορισμό προδιαγραφών ποιότητας στον αγροτικό τουρισμό, αλλά κανείς από όλους που ρωτήθηκαν δεν συμφωνούν στην οικονομική συμμετοχή της επιχείρησής τους προς αυτή την κατεύθυνση.

➤ Στην πράξη διαπιστώθηκε ότι πολλά κριτήρια ποιότητας δεν ικανοποιούνται, ενόψει μάλιστα της απουσίας θεσμικού πλαισίου που να τις επιβάλλει.

➤ Οι βασικές προδιαγραφές ποιότητας που σχετίζονται με την ασφάλεια των φιλοξενουμένων, διαπιστώθηκε ότι δεν τηρούνται στις τρεις από τις πέντε επιχειρήσεις.

➤ Η πρόσβαση μέσω του οδικού δικτύου ικανοποιείται ως βασική προδιαγραφή ποιότητας από όλες τις επιχειρήσεις (αλλά απουσιάζει η οδική σήμανση μέχρι την επιχείρηση).

➤ Το κριτήριο της ζεστής και αυθεντικής υποδοχής, ως ελκυστική προδιαγραφή ποιότητας ικανοποιείται σε δύο από τις πέντε επιχειρήσεις.

➤ Το κριτήριο της διαμόρφωσης του εξωτερικού χώρου ανάλογα με το χαρακτήρα της περιοχής, ως ελκυστική προδιαγραφή ποιότητας, ικανοποιείται σε τρεις περιπτώσεις (από τις πέντε).

➤ Το κριτήριο της εσωτερικής διαμόρφωσης ανάλογα με τον αγροτικό χαρακτήρα και την παράδοση, ως ελκυστική προδιαγραφή ποιότητας, ικανοποιείται επίσης σε τρεις από τις πέντε περιπτώσεις.

➤ Το βασικό κριτήριο της διασύνδεσης της επιχείρησης με την αγροτική ζωή, ως ελκυστική προδιαγραφή ποιότητας, ικανοποιείται από δύο επιχειρήσεις.

Σύμφωνα, λοιπόν με αυτή την έρευνα, παρατηρούμε ότι στο νομό

Θεσσαλονίκης παρά την ύπαρξη ενός ολοκληρωμένου δικτύου φορέων σχεδιασμού και υλοποίησης προγραμμάτων αγροτικού τουρισμού δεν έχει διαμορφωθεί ένα πρότυπο ποιότητας στις αγροτουριστικές επιχειρήσεις ικανό να ανταποκρίνεται στην φιλοσοφία του αγροτικού τουρισμού και να οδηγεί σε επιχειρήσεις οι οποίες προσφέρουν ένα διακριτό, ολοκληρωμένο και ανταγωνιστικό αγροτουριστικού προϊόν.

6.2.4.2 Χαρακτηριστικά ζήτησης αγροτουριστικού προϊόντος

Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε στον νομό της Θεσσαλονίκης¹³³, όπου ρωτήθηκαν 300 κάτοικοι του πολεοδομικού συγκροτήματος της Θεσσαλονίκης, βρέθηκαν τα εξής:

- Η επιθυμητή διάρκεια παραμονής στην περιοχή περιορίζεται σε μία με τρεις ημέρες, αντιμετωπίζεται δηλαδή ως τόπος ολιγοήμερων διακοπών.
- Οι ερωτηθέντες είναι πρόθυμοι να συμμετέχουν σε πανηγύρια και πολιτιστικές δραστηριότητες της περιοχής, να επισκεφτούν χώρους άσκησης παραδοσιακών επαγγελμάτων, καθώς και να αγοράσουν τοπικά προϊόντα.
- Μικρότερο ενδιαφέρον δείχνουν οι ερωτηθέντες για συμμετοχή σε γεωργικές δραστηριότητες και στην παρασκευή γεωργικών προϊόντων.
- Οι ερωτηθέντες στην συντριπτική τους πλειοψηφία (76,92%), επιθυμούν την πραγματοποίηση ολιγοήμερων εξορμήσεων εκτός της πόλης της Θεσσαλονίκης.
- Ως επικρατέστερη πρώτη επιλογή για διανυκτέρευση αναφέρεται ο ξενώνας ή το μικρό ξενοδοχείο μέσα στο χωριό (44,78%).
- Η διαμονή με πλήρη διατροφή ενδιαφέρει μόνο το 17,59% των ερωτηθέντων, ενώ, το 53,71% αυτών προτιμά τις ταβέρνες με παραδοσιακό φαγητό.
- Οι ερωτηθέντες δήλωσαν πρόθυμοι να συμμετέχουν σε δραστηριότητες όπως: περίπατος στο δάσος (το 83,61 % αυτών), βόλτα με άλογο(το 67,7% αυτών), ενώ δήλωσαν απροθυμία για βόλτα με ποδήλατο (45,33% των ερωτηθέντων). Οι αθλητικές δραστηριότητες φαίνεται να αφήνουν αδιάφορους τους περισσότερους από τους ερωτηθέντες.
- Όλοι οι ερωτηθέντες δήλωσαν θετικοί σε παράλληλη επίσκεψη σε ένα μουσείο φυσικής ιστορίας της περιοχής ή λαογραφικό μουσείο ή και κάποιο κέντρο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.
- Μόνο το 35,02% του δείγματος θέλει να ασχοληθεί και να γνωρίσει από κοντά τον τρόπο ζωής ενός αγρότη καθώς και να μετέχει σε αγροτικές εργασίες.

¹³³ Εμμανουηλίδου Μ. και άλλοι (2000)

➤ Η αγορά δείχνει διατεθειμένη να αποδεχτεί τα βιολογικά προϊόντα και τις υψηλότερες τιμές που τα συνοδεύουν.

➤ Διαπιστώθηκε ότι τα άτομα που επιλέγουν τον αγροτουρισμό είναι νεαρής κυρίως ηλικίας, υψηλού μορφωτικού επιπέδου και υψηλού εισοδήματος.

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι ο Έλληνας κάτοικος της πόλης θέλει να αποδρά από την καθημερινή ανιαρή και μονότονη ζωή του και είναι έτοιμος να αποδεχτεί αγροτουριστικές προτάσεις που θα τον οδηγήσουν στην επαφή με την ύπαιθρο της χώρας.

Παράλληλα διαπιστώνουμε το γεγονός ότι ο τουρίστας στην Ελλάδα δεν είναι σωστά ενημερωμένος γύρω από τα ζητήματα του αγροτουρισμού και δύσκολα μπορεί να τον αποδεχτεί όπως ορθά εφαρμόζεται στις ανεπτυγμένες αγροτουριστικά χώρες της Ε.Ε. (όπως είπαμε παραπάνω δεν υπάρχει ενδιαφέρον για αγροτικές δραστηριότητες και για άμεση σχέση με τις δουλειές του αγροκτήματος).

6.2.5 Προβλήματα - προτάσεις

Η Ελλάδα είναι μια χώρα με μοναδικά πλεονεκτήματα για αγροτουριστική δραστηριότητα. Η ποικιλία που προσφέρει το γεωργικό τοπίο και οι δραστηριότητες που αναπτύσσουν οι Έλληνες γεωργοί, δύσκολα συναντώνται. Παρόλα αυτά και ενώ εξαγγέλλονται προγράμματα, υλοποιούνται σεμινάρια, καταρτίζονται μελέτες, τα αποτελέσματα δεν είναι τα καλύτερα. Και αυτό γιατί οι προσπάθειες δεν είναι προς τη σωστή κατεύθυνση, λείπει η ουσία και το περιεχόμενο, γιατί λείπει το «προϊόν»¹³⁴. Αυτή είναι η υπεύθυνη τοποθέτηση των Νέων Αγροτών στο ζήτημα του αγροτουρισμού η οποία εκφράζει μια ανησυχία και μια δυσαρέσκεια ταυτόχρονα. Γίνονται προσπάθειες οι οποίες δεν είναι σωστά προσανατολισμένες με αποτέλεσμα να αποβαίνουν άκαρπες.

Οι κινήσεις της πολιτείας δεν θεωρούνταν οι σωστότερες στο θέμα των ενισχύσεων του αγροτουρισμού από τις αρχές της εμφάνισής του στη χώρα μας και αυτό έχει σοβαρές διαχρονικές επιπτώσεις στο προσφερόμενο αγροτουριστικό προϊόν. Έτσι, για παράδειγμα, σε σύνολο 835 'αγροτουριστικών' καταλυμάτων που επιδοτήθηκαν από τους Καν. 797/85, 2328/91, τα 2/3 βρίσκονται σε νησιά και το 9% σε παράκτιες κοινότητες που δύσκολα θα χαρακτηρίζαμε ως αγροτικές σε σχέση με την οικιστική δομή, τη σύνθεση της απασχόλησης και των εισοδημάτων, αλλά και αυτό το είδος καταναλωτικών προτύπων¹³⁵.

Η δυσαρέσκεια στο θέμα της διαμόρφωσης ορθής πολιτικής για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού και των χειρισμών των σχετικών κονδυλίων της Ε.Ε.

¹³⁴ Δικτυακός τόπος Νέων Αγροτών

¹³⁵ Μαλκίδης Θ., 2002

(Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα, Leader I, Leader II, Leader Plus) είναι διάχυτη στη χώρα μας, και πολλές φορές επικεντρώνεται στην έλλειψη ενημέρωσης σε θέματα γύρω από τον αγροτουρισμό με σαφέστερες αρνητικές επιπτώσεις στην δημιουργία ή την διαβίωση αγροτουριστικού συνεταιρισμού¹³⁶. Επιπλέον μέχρι σήμερα η τουριστική πολιτική στη χώρα μας επικεντρώθηκε στις απαιτήσεις των συμβατικών μορφών τουρισμού, ενώ ελάχιστα προωθήθηκαν οι δραστηριότητες του αγροτουρισμού, οικοτουρισμού και άλλων εναλλακτικών μορφών αξιοποίησης του ελληνικού χώρου και των τοπικών προϊόντων. Ενώ ολοένα και περισσότεροι αντιλαμβάνονται τη σπουδαιότητα του αγροτουρισμού ως αναπτυξιακού μοχλού της ελληνικής οικονομίας, ελάχιστες παρεμβάσεις έχουν σημειωθεί προς την κατεύθυνση αυτή.

Σε πολλές περιοχές της Ευρώπης, όταν άρχισαν τα αγροκτήματα να αδειάζουν και να μένει η παραγωγή αδιάθετη, ενήργησε το «θαύμα» του αγροτουρισμού και η επιτυχία ήταν τέτοια ώστε σε βραχύ διάστημα τα αγροκτήματα γέμισαν πάλι εργατικά χέρια και οι αγρότες είδαν το εισόδημά τους να εκτινάσσεται από τις πωλήσεις και τον οικιακό τουρισμό. Με τη σειρά του ο τουρισμός οδήγησε σε δημιουργία πολιτιστικών εκδηλώσεων, σε άνοιγμα μονοπατιών για οικολογικούς περιπάτους, σε καθαρισμό και αξιοποίηση των μνημείων. Οι άλλοτε εγκαταλελειμμένες περιοχές σφύζουν σήμερα από εμπορική και πολιτιστική κίνηση. Αν αυτό έγινε στη Γαλλία, στην Ιταλία ή στην Αυστρία, δεν υπάρχει λόγος να μην μπορεί να γίνει και στην Ελλάδα. Το κράτος έχει τον πρώτο λόγο δημιουργώντας διοικητικά πλαίσια και ανοίγοντας τον δρόμο, εγκαινιάζοντας τον αυστηρό έλεγχο των προϊόντων και μελετώντας τις ξένες αγορές. Κοντά όμως στο υπουργείο Γεωργίας πρέπει να κινητοποιηθούν και τα υπουργεία Πολιτισμού και Περιβάλλοντος, για να επιτευχθεί ο '12μηνος' τουρισμός και μάλιστα σε σπίτια αγροτικά, ακόμη και σε περιοχές δίχως θάλασσα.

Βεβαίως είναι γεγονός ότι οι Έλληνες αγρότες δεν βρίσκονται στο σωστό στάδιο της τουριστικής φιλοξενίας. Πρέπει ασφαλώς να βοηθηθούν και ως προς αυτό. Αν όμως πετύχουμε τον συντονισμό όλων των δυνάμεων, κρατικών και τοπικών, η μοίρα του έλληνα αγρότη θα αλλάξει, και το εισόδημά του θα πολλαπλασιάζεται αφού το περιβάλλον του θα γίνεται ελκυστικό στους ξένους.

Οι συνθήκες, λοιπόν, μας δείχνουν ότι είναι πια επιτακτική η ανάγκη να

¹³⁶ Ενδεικτικά αναφέρουμε τα παράπονα του Δήμου Λούρου στο νομό Πρέβεζας στην Ήπειρο. Στον δικτυακό τόπο του Δήμου γράφονται χαρακτηριστικά τα εξής : " Ο Δήμος Λούρου εξατίας κυρίως του γεωργό-κτηνοτροφικού χαρακτήρα του έχει πολλούς αγροτικούς συλλόγους που δραστηριοποιούνται σε διάφορους τομείς. Ωστόσο δεν έχει να παρουσιάσει ούτε έναν Αγροτουριστικό Συνεταιρισμό, καθώς σε αυτόν τον τομέα η έλλειψη ενημέρωσης συνέβαλε αρνητικά με αποτέλεσμα περιοχές που θα μπορούσαν να ενταχθούν σε προγράμματα αγροτουριστικής ανάπτυξης και να συγκρατήσουν ή ακόμη και να προσελκύσουν κατοίκους στάθηκε αδύνατο. Ίσως τα χρόνια που έρχονται να συνοδευτούν από την ανάπτυξη οργανωμένων μορφών αγροτουρισμού καθώς για την περιοχή μας θα μπορούσε να αποτελέσει κινητήριο μοχλό ανάπτυξης.

πραγματοποιηθούν ορισμένα βήματα:

- Να βρεθούν οι κατάλληλες για την Ελλάδα μορφές αγροτουρισμού και των σχετικών δραστηριοτήτων και να τεθούν οι προδιαγραφές για την πραγματοποίησή τους.
- Να συσταθεί ένας κεντρικός φορέας χάραξης της αγροτουριστικής πολιτικής έτσι ώστε να αποφευχθεί ή έλλειψη συντονισμού και ενδοεπικοινωνίας των κρατικών φορέων, που αυτή τη στιγμή δημιουργούν προβλήματα αντί να τα λύνουν.
- Να σχεδιασθεί ένας «Αγροτουριστικός χάρτης της Ελλάδας» προκειμένου να γίνει αναλυτική μελέτη και καταγραφή των διαθέσιμων και των εν δυνάμει αγροτουριστικών πόρων σε επίπεδο περιφέρειας, νομού, δήμου και κοινότητας έτσι ώστε να αναδεικνύονται οι ιδιαιτερότητες εγχώριων θυλάκων αγροτουριστικού πλούτου.
- Να προωθηθεί από την πολιτεία η προβολή στο εξωτερικό αξιόλογων αγροτουριστικών δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων, καθώς και η οργάνωση εξαγωγών τοπικών προϊόντων.

6.3 Αγροτουρισμός και βιολογικά προϊόντα

Ο αγροτουρισμός φαίνεται να έχει άμεση σχέση με την καλλιέργεια και προώθηση των βιολογικών προϊόντων καθώς η βασική φιλοσοφία του σχετίζεται με την μικρής και παράλληλα ποιοτικής κλίμακας παραγωγής αγροτικών προϊόντων.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η προσφορά του αγροτουρισμού είναι σταθερή και ποιοτική στην βελτίωση των διατροφικών συνθηκών της κοινωνίας. Σε όλες τις αγροτουριστικές μονάδες έχουμε παραγωγή τοπικών παραδοσιακών και βιολογικών προϊόντων που έρχονται σε άμεση αντίθεση με τα γενετικά τροποποιημένα προϊόντα που έχουν κατακλύσει κυριολεκτικά την αγορά τροφίμων και απειλούν (με καρκίνο, σπογγώδεις εγγεφαλοπάθειες κλπ). Από την πλευρά τους, τα βιολογικά προϊόντα συνάδουν με την φιλοσοφία του αγροτικού τουρισμού η οποία συμπεριλαμβάνει την εφαρμογή φιλικών προς το περιβάλλον καλλιεργητικών πρακτικών και την προσφορά προϊόντων που δίνουν περισσότερη σημασία στην υγεία του επισκέπτη και στην παράδοση και μπορούν να αποτελέσουν βασικό στοιχείο του αγροτουριστικού προϊόντος¹³⁷. Η σχέση αυτή αποδεικνύεται περίτρανα μέσα από υγιή παραδείγματα αγροτουριστικών επιχειρήσεων (παραδίδονται στο παράρτημα της παρούσας εργασίας).

¹³⁷ Ιακωβίδου Ο. και Παρταλίδου Μ., 2001

7 Συμπεράσματα

Η Ελλάδα είναι μια χώρα που παρουσιάζει ρυθμούς μεγέθυνσης ΑΕΠ υψηλότερους του μ.ο. της Ε.Ε., ωστόσο το κατά κεφαλή ΑΕΠ είναι χαμηλότερο του μ.ο. της Ε.Ε. και το εμπορικό της ισοζύγιο είναι αρνητικό με τάσεις διεύρυνσης του ελλείμματος τα τελευταία χρόνια. Η ανταγωνιστικότητα της χώρας σύμφωνα με τους πίνακες και τα δεδομένα των εθνικών ανταγωνιστικών τάσεων του IMD, σε επίπεδο πενταετίας (2002 - 2006) απώλεσε έξι (6) θέσεις, καθώς εισήλθε το 2002 σε μία έντονα πτωτική πορεία έως το 2005 για ν' ανακάμψει το 2006 κερδίζοντας, μειώνοντας έτσι τις απώλειες.

Ο πρωτογενής τομέας της χώρας ανέκαθεν θεωρείτο ο πιο σημαντικός από σκοπιάς παραγωγής και απασχόλησης, όμως αυτό άλλαξε σταδιακά και τα τελευταία χρόνια αποδεικνύεται ότι φθίνει συνεχώς διατηρώντας όμως (σήμερα) υψηλή συμμετοχή στους μακροοικονομικούς δείκτες της Ελλάδος. Ο αγροτικός πληθυσμός μειώθηκε δραστικά τις τελευταίες δεκαετίες στη χώρα ενώ παρουσιάζει υψηλό μέσο όρο ηλικίας και με αποδεδειγμένη την γήρανση του πληθυσμού και την υπογεννητικότητα δεν υπάρχουν ελπίδες, είτε για βελτίωση του αριθμού των αγροτών, είτε για μείωση του μέσου όρου ηλικίας τους (που σημαίνει μείωση της ικανότητας παραγωγής των αγροτικών χειρών).

Η έκταση της Ελλάδας είναι γενικά λοφώδης και ορεινή, με το επίπεδο έδαφος να περιορίζεται γενικά σε πολλές μικρές παράκτιες πεδιάδες, ενώ σύμφωνα με τον εθνικό χάρτη πιθανού κινδύνου ερήμωσης, μόνο το 15,2% της χώρας συμπεριλαμβάνεται στις περιοχές χαμηλού κινδύνου, οι οποίες δεν αντιμετωπίζουν κανέναν άμεσο κίνδυνο της ερήμωσης. Καμία περιοχή της Ελλάδας δεν είναι απαλλαγμένη εντελώς από τα προβλήματα υποβάθμισης, οι κύριοι τύποι της οποίας είναι η διάβρωση και η χημική αποσύνθεση του χώματος.

Γενικά, οι κλιματικές συνθήκες στην Ελλάδα είναι κατάλληλες για τη γεωργική δραστηριότητα και ευνοούν ακόμα και τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις χαμηλού επενδυμένου κεφαλαίου. Εντούτοις, οι ανεπαρκείς υδάτινοι πόροι, που συνδυάζονται με το ξηρό κλίμα θέτουν ένα σοβαρό πρόβλημα για την γεωργία της χώρας.

Επιπλέον, στην Ελλάδα η κατάσταση επιδεινώνεται από την έλλειψη εθνικού κτηματολογίου καθώς και ρυθμιστικού πλαισίου χρήσης γης, που έχουν οδηγήσει σε μια υπέρμετρη αύξηση της αξίας του εδάφους – και μάλιστα όχι ακολουθώντας την παραγωγική αξία του – και καθίστανται τροχοπέδη στην επέκταση των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και την αγροτική ανάπτυξη. Ο αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων

στην Ελλάδα είναι εξαιρετικά μεγάλος σε σχέση με την καλλιεργούμενη έκταση, ενώ το μέσο μέγεθος είναι αρκετά μικρό (περίπου τέσσερις φορές μικρότερο από τον μέσο όρο της Ε.Ε. των 15). Το μέσο μέγεθος ανά εκμετάλλευση είναι πάρα πολύ μικρό σε σύγκριση με τις χώρες της Ε.Ε., ενώ εάν προσθέσουμε ότι κάθε εκμετάλλευση αποτελείται, κατά μέσον όρο, από 6-7 διασκορπισμένα αγροτεμάχια, είναι προφανές ότι η βιωσιμότητα της Ελληνικής γεωργίας σε καθαρά ανταγωνιστικές συνθήκες είναι σοβαρά αμφισβητήσιμη. Οι πολλές και μικρές εκμεταλλεύσεις δυστυχώς δεν έχουν καταφέρει να οργανώσουν από κοινού την παραγωγικότητά τους και να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους, καθώς οι αρκετές χιλιάδες αγροτικοί συνεταιρισμοί που υπάρχουν στη χώρα, αντιμετωπίζουν σοβαρότατα οικονομικά προβλήματα, από τη φτωχή διαχείριση, τα οικονομικά σκάνδαλα και τα μεγάλα χρέη, και συνεπώς η δυναμική τους στην προώθηση της αγροτικής παραγωγής έχει μειωθεί δραματικά.

Όσον αφορά το αγροτικό μοντέλο που εφαρμόζεται στην Ελλάδα, τονίζεται ότι διαφέρει σημαντικά από το αντίστοιχο ευρωπαϊκό, υπό την έννοια ότι είναι λιγότερο εντατικό ως προς τη χρήση των εισροών. Ωστόσο σημαντική είναι η αύξηση στον αριθμό γεωργικών μηχανημάτων τα τελευταία 20 χρόνια και ιδιαίτερα στους γεωργικούς ελκυστήρες (τρακτέρ), όμως, οι τιμές που καταβάλλονται για τις περισσότερες από τις γεωργικές εισροές στην Ελλάδα κρίνονται υψηλές, καθώς η αγορά γεωργικών εισροών έχει ολιγοπωλιακή δομή, ενώ ο κύριος όγκος των γεωργικών εισροών (δηλ. μηχανήματα, λιπάσματα, σπóροι κ.λπ.) εισάγονται.

Εντούτοις, πρέπει να σημειωθεί ότι μεγάλο μέρος των Ακαθάριστων Επενδύσεων Παγίου Κεφαλαίου της χώρας απορροφάται από την γεωργία, (ποσοστό διπλάσιο αυτού της ΕΕ-15), όμως, ο γεωργικός τομέας στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από μείωση των επενδύσεων έπειτα από το 1980 και η μακροπρόθεσμη τάση της ιδιωτικής επένδυσης φθίνει συνεχώς.

Επιπλέον, ένα βασικό πρόβλημα της ελληνικής αγοράς αγροτικών προϊόντων φαίνεται να είναι η ύπαρξη μεγάλης 'ψαλίδας τιμών'. Οι μεσάζοντες στην εμπορική αλυσίδα φαίνεται να απολαμβάνουν υψηλά κέρδη, εκμεταλλευόμενοι αφενός την μειωμένη διαπραγματευτική δύναμη των παραγωγών λόγω έλλειψης οργάνωσης τους σε αποδοτικούς συνεταιρισμούς, και αφετέρου της αδυναμίας των καταναλωτών, να επιδράσουν στον μηχανισμό καθορισμού των τιμών λόγω της ανελαστικής καμπύλης ζήτησης και της αδυναμίας του κράτους να διορθώσει τις στρεβλώσεις.

Η ελληνική γεωργία στηρίζεται σε μεγάλο ποσοστό στις επιχορηγήσεις της Ε.Ε., ως εκ τούτου η μείωσή τους κατά τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας άσκησε σημαντική αρνητική επίδραση στα εισοδήματα των Ελλήνων αγροτών. Η κατάσταση αυτή θα επεκταθεί περαιτέρω με την εφαρμογή της νέας ΚΑΠ (από το 2005 και έπειτα) η οποία αποδεδειγμένη πλέον από την παραγωγή, και η άμεση επίπτωση

που αναμένεται από τη λειτουργία του καθεστώτος της αποδεδειγμένης ενίσχυσης είναι ότι η επιλογή της καλλιέργειας σε κάθε εκμετάλλευση θα ρυθμίζεται από τις δυνάμεις της αγοράς (προσφορά, ζήτηση, κόστος και όφελος) και όχι από τις κοινοτικές επιδοτήσεις όπως συνέβαινε μέχρι το 2004 (άρα οι μη ανταγωνιστικές οικογενειακού χαρακτήρα αγροτικές εκμεταλλεύσεις που αποτελούν το 1/3 των ελληνικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων θα εξαφανιστούν στα πλαίσια του ανταγωνισμού).

Η σύγκριση των τιμών των εισροών και των εκροών της αγροτικής παραγωγής, έδειξε ότι οι τιμές των εισροών έχουν αυξηθεί σημαντικά, σηματοδοτώντας ένα ~~αυξανόμενο κόστος παραγωγής~~ για τον Έλληνα αγρότη, ενώ οι τιμές των εκροών δεν ακολουθούν τις αυξήσεις των εισροών πράγμα το οποίο σημαίνει καθαρή αύξηση του κόστους παραγωγής σε βάρος του κέρδους και των αγροτικών εισοδημάτων. Η εικόνα αυτή επιβεβαιώνεται από τη μελέτη της καθαρής προστιθέμενης αξίας του εισοδήματος των αγροτών η οποία παρουσιάζει μια συνεχόμενη πτώση από το 1999 έως το 2003.

Η πραγματική αξία της γεωργικής παραγωγής (σε σταθερές τιμές) για το διάστημα 1993 - 2003, δείχνει ότι η ζωική παραγωγή έχει σταθερές τάσεις για αυτήν την περίοδο – μικρές αυξομειώσεις γύρω από το μέσο όρο – με ελαφρώς αυξητική πορεία τα τελευταία χρόνια, ενώ η φυτική παραγωγή φαίνεται να υποχωρεί αισθητά από το 2000 μέχρι το 2003 (πραγματική μείωση της αξίας 14,46%). Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια αύξηση της ζήτησης που δεν ακολουθείται από αντίστοιχη αύξηση της προσφοράς και έτσι έχουμε διεύρυνση της διαφοράς προσφοράς – ζήτησης υπέρ της δεύτερης.

~~Όμως σημειώνεται ότι, τα αγροτικά προϊόντα αποτελούν μεγάλο μέρος των~~ Ομως σημειώνεται ότι, τα αγροτικά προϊόντα αποτελούν μεγάλο μέρος των συνολικών εξαγωγών της χώρας μας (περίπου 1/3), ενώ συνεισφέρουν στο συνολικό έλλειμμα του ισοζυγίου της ελληνικής οικονομίας με πολύ μικρό ποσοστό. Ωστόσο, το έλλειμμα του ισοζυγίου στο εξωτερικό εμπόριο αγροτικών προϊόντων αυξάνεται κατά την περίοδο μελέτης και τούτο είναι αποτέλεσμα της μεγάλης αύξησης της αξίας των εισαγωγών, ενώ η αξία των εξαγωγών αυξάνεται με εξαιρετικά χαμηλότερους ρυθμούς και αδυνατεί να περιορίσει το έλλειμμα.

Μελετώντας του δείκτες ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων προκύπτει το γενικό συμπέρασμα ότι η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και η εφαρμογή της Κ.Α.Π. επηρέασαν με διαφορετικό τρόπο την ανταγωνιστικότητα των διάφορων ελληνικών αγροτικών προϊόντων. Στο σύνολο των αγροτικών προϊόντων καταγράφεται πτωτική πορεία του δείκτη ανταγωνιστικότητας στις σχέσεις με τις ανταλλαγές με τις Τρίτες Χώρες, ενώ διαφαίνεται ότι η ελληνική γεωργία βρίσκεται μετά την ένταξη σε χαμηλότερη ανταγωνιστική θέση έναντι και της

Ε.Ε. Η εικόνα της μείωσης των δεικτών ανταγωνιστικότητας επαναλαμβάνεται και στο πρόσφατο παρελθόν (1993-2003) τόσο στις σχέσεις με την Ε.Ε., όσο και στις σχέσεις με τις τρίτες χώρες. Τα ανταγωνιστικά προϊόντα της ελληνικής αγροτικής οικονομίας είναι μόνο το ελαιόλαδο, τα φρούτα και λαχανικά και οι φυτικές υφαντικές ίνες (βαμβάκι), ενώ χαμηλοί είναι οι όλοι οι δείκτες της ζωικής παραγωγής.

Η επιδείνωση της ανταγωνιστικής θέσης των ελληνικών αγροτικών προϊόντων είναι λογική εξέλιξη αν σκεφτούμε όλα τα προβλήματα του αγροτικού τομέα της Ελλάδος που προαναφέρθηκαν. Δυστυχώς η ελληνική γεωργία είναι κάτι παραπάνω από βέβαιο ότι δεν έχει μέλλον αν δεν αλλάξει τίποτα στην υπάρχουσα δομή της. Η νέα διέξοδος που παρουσιάζεται ελπιδοφόρα για τον ελληνικό πρωτογενή τομέα είναι αυτή της βιοκαλλιέργειας η οποία παρουσιάζει ισχυρά πλεονεκτήματα οικονομικά (βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος) και περιβαλλοντικά και αποτελεί έτσι λύση στο πρόβλημα του κόστους και της υποβάθμισης των πόρων. Εάν παράλληλα ενισχυθεί και ο αγροτουρισμός που, όπως αποδεικνύεται, έχει άμεση σχέση και αρμονία με τη βιοκαλλιέργεια, τότε πιθανότατα θα έχουμε τη δημιουργία υψηλών εισοδημάτων που δεν εξαρτώνται από τις επιδοτήσεις αλλά από το επιχειρηματικό γίγνεσθαι. Θα έχουμε αγροτικές εκμεταλλεύσεις δυναμικές και έτοιμες να ανταγωνιστούν τις αντίστοιχες διεθνείς και ευρωπαϊκές στον τομέα πια της υψηλής (και όχι της χαμηλής όπως μέχρι σήμερα) ποιότητας προϊόντων και υπηρεσιών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Πίνακες και διαγράμματα

ΠΙΝΑΚΑΣ 23 : Standard Gross Margin per class size of holdings - 1997 FADN

Class size of UAA	Holdings		UAA		Standard Gross Margin		Labour	
	Ha	No	(%)	Ha	(%)	Economic Size Unit (=1200 EUR)	(%)	AWU
>0-<2	378 440	46,3%	334 100	9,5%	746 880	15,9%	141 450	15,9%
2-<5	244 320	29,9%	774 180	22,1%	1 383 240	29,5%	196 790	29,5%
5-<10	116 080	14,2%	795 200	22,7%	1 141 580	24,4%	133 100	24,4%
10-<20	53 830	6,6%	732 740	20,9%	820 710	17,5%	78 060	17,5%
20-<30	13 420	1,6%	320 300	9,2%	292 880	6,3%	21 770	6,3%
30-<50	8 140	1,0%	298 600	8,5%	197 530	4,2%	14 060	4,2%
50-<100	2 700	0,3%	173 240	5,0%	82 770	1,8%	5 240	1,8%
>= 100	460	0,1%	70 290	2,0%	20 030	0,4%	1 110	0,4%
TOTAL	821 390	100,0%	3 498 660	100,0%	4 739 210	100,0%		100,0%
Source: EUROSTAT, NewCronos								

ΠΙΝΑΚΑΣ 24 : Development of employment in Greece

ΕΤΟΣ	Total employment ('000s)	Primary sector (%)	Secondary sector (%)	Tertiary Sector (%)
1960	3 386	57,1	17,4	25,5
1970	3 134	40,8	25,0	34,2
1980	3 356	30,3	30,2	39,5
1985	3 589	28,9	34,4	43,7
1990	3 719	23,9	37,7	48,3
1995	3 821	20,4	23,2	56,4
2000	3 946	17,0	22,5	60,5
EU-15 average (2000)	10 520	4,3%	28,9%	66,8%
Source: Eurostat				

ΠΙΝΑΚΑΣ 25 : Intermediate Consumption (Variable Inputs)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	EU-15 average (2000)
Gross Value of agricultural production	11 223.8	10 942.1	11 010.1	11 279.1	11 625.0	11 335.7	19 616.4
Intermediate consumption	2 834.4	2 832.6	2 780.0	2 790.1	2 715.9	2 707.1	8 609.3
Seeds & plants	226.3	238.0	234.4	219.5	227.3	225.4	422.5
Energy	530.8	543.9	545.9	555.9	554.1	568.2	673.5
Fertilizers	239.0	238.4	240.0	225.0	225.0	225.0	636.3
Agricultural medicines - Plant protection	208.4	223.7	204.1	198.5	191.7	194.4	465.8
Veterinary inputs	64.8	63.4	65.6	66.3	66.5	66.6	223.8
Animal feed	1 246.0	1 195.9	1 170.8	1 188.3	1 120.1	1 102.7	3 791.8
Maintenance - Repairs	55.8	52.0	46.5	45.2	46.0	46.1	504.4
Maintenance of settlements	28.4	28.7	30.4	32.8	33.3	34.4	159.5
Agricultural tools & supplies	102.9	115.6	117.6	130.1	119.6	110.5	514.7
Other expenses	131.9	133.0	122.7	127.3	128.4	127.2	1 216.4
% share of inputs in final production	25,25%	25,89%	25,25%	24,74%	23,36%	23,88%	43,89%

Πηγή: Πέζαρος 2004

ΠΙΝΑΚΑΣ 26 : ΜΕΣΟΙ ΕΤΗΣΙΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΤΙΜΩΝ ΕΙΣΡΟΩΝ ΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ-

ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ(2000=100)

Ομάδες, υποομάδες	Συντελεστές στάθμισ ης	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ενιαίος Γενικός δείκτης Εισροών	100000	100,0	102,1	105,0	109,1	117,3	123,3
Αναλώσιμα μέσα	74854	100.0	101.4	103,7	108,1	17,8	124,4
Σπόρο	6236	100.0	103.8	108,2	112,8	18,8	121,2
Ενέργεια και λιπαντικά	18213	100.0	98,1	97.6	103,2	11,4	129,3
Λιπάσματα	2068	100.0	111.4	116,4	118,9	25,9	136,2
Γεωργικά φάρμακα	5485	100.0	101.7	103,4	106,1	09,8	113,9
Κτηνιατρικά φάρμακα	1844	100.0	101.9	105,0	110,0	16,7	120,6
Ζωοτροφές	33716	100.0	102.0	104,1	108,3	20,7	121,8
-Απλές	24706	100.0	101.6	103,1	108,4	23,8	125,7
-Σύνθετες (φυράματα)	9010	100.0	103.1	106,9	108,0	12,2	111,1
Εργαλεία και εφόδια	1499	100.0	103.2	107,3	111,9	16,3	127,1
-Εργαλεία	496	100.0	104.0	106,8	110,5	14,3	120,5
-Εφόδια	1003	100.0	102.8	107,6	112,7	17,3	130,4
Συντήρηση μηχανολογικού εξοπλισμού	1743	100.0	102.9	105,7	106,6	09,9	114,6
Συντήρηση κτιριακών εγκαταστάσεων	1562	100.0	103.8	107,7	110,3	14,7	121,1
Λοιπά έξοδα	2488	100.0	100.7	115,5	122,2	43,6	156,1
Σχηματισμός πάγιου κεφαλαίου	25146	100.0	104.0	108.6	112,0	15,5	119,9
1) Γεωργικά μηχανήματα και εξοπλισμός	20183	100,0	104,2	109,2	112,8	16,2	120,7
Περιστρεφόμενα μονοαξονικά μηχανήματα	1097	100.0	102.8	105,2	109,1	12,1	115,1
Μηχανήματα καλλιέργειας	818	100.0	103.1	106,4	109,2	14,4	124,1
Μηχανήματα συγκομιδής	1980	100.0	101.7	103,2	106,3	07,9	110,7
Γεωργικά μηχανήματα και εγκαταστάσεις	6477	100.0	104.3	108,1	112,4	15,6	121,0
-Γεωργικής παραγωγής	4172	100.0	103.4	106,1	109,0	12,2	118,2
-Ζωικής παραγωγής	2305	100.0	106.0	111,8	118,6	21,7	126,0
Γεωργικοί ελκυστήρες	1860	100.0	102.2	105,3	109,8	13,2	119,2
Λοιπά οχήματα	7951	100.0	105.5	113,3	116,3	20,2	123,6
2) Γεωργικά κτίρια	4963	100,0	103,1	106,0	108,9	12,7	116,9
Λοιπά έργα μηχανικού-εγγειοβελτιωτικά	688	100.0	104.7	108,3	113,4	18,3	127,0
Αγροτικά κτίρια	4275	100.0	102.8	105,7	108,2	11,8	115,3

Πηγή: ΕΣΥΕ

**ΠΙΝΑΚΑΣ 27 : ΜΕΣΟΙ ΕΤΗΣΙΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΤΙΜΩΝ ΕΚΡΟΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ
ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ (2000=100)**

Ομάδες, υποομάδες	Συντελεστές στάθμισης	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Γενικός δείκτης	100000	100,0	106,1	113,6	123,6	121,2	125,0
A' Φυτική παραγωγή	70704	100,0	105,4	117,0	130,5	126,3	129,3
1. Δημητριακά και σπόροι	7883	100,0	106,7	106,0	107,8	104,7	102,2
-Δημητριακά και ρύζι	7440	100,0	107,0	106,0	107,3	103,9	101,6
-Σπόροι δημητριακών	443	100,0	102,4	105,7	116,6	116,6	111,8
2. Βιομηχανικά φυτά	10761	100,0	89,3	100,6	113,9	107,8	103,6
-Ζαχαρότευτλα	1596	100,0	94,2	76,3	84,1	99,1	96,3
3. Κτηνοτροφικά φυτά	3900	100,0	101,8	112,6	136,8	152,3	152,7
4. Λαχανικά και κηπευτικά	15830	100,0	104,7	116,9	129,9	118,6	124,6
-Φρέσκα λαχανικά	14466	100,0	104,7	117,0	129,3	116,0	122,5
-Όσπρια	524	100,0	100,2	104,3	132,6	128,7	139,7
-Άνθη	840	100,0	108,0	123,1	138,6	156,8	151,1
5. Πατάτες και σπόροι	2991	100,0	120,9	118,9	135,3	116,8	119,2
-Πατάτες	2814	100,0	121,7	119,1	136,2	116,5	118,5
-Σπόροι πατάτας	177	100,0	108,9	115,7	120,1	122,0	130,6
	19365	100,0	115,0	131,6	152,4	138,2	140,1
-Φρέσκα φρούτα ¹	7829	100,0	122,9	137,6	191,3	147,4	139,2
-Εσπεριδοειδή	2414	100,0	118,6	135,2	139,7	174,2	171,6
-Ξηροί καρποί ²	2253	100,0	107,8	128,0	133,2	141,3	153,8
-Σταφύλια	4308	100,0	107,7	132,2	121,6	105,1	117,3
Σταφύλια επιτραπέζια	1619	100,0	124,9	190,1	147,6	103,8	124,4
Σταφίδες	735	100,0	92,7	85,3	86,6	74,7	68,9
Μούστος	1954	100,0	99,1	101,9	113,1	117,5	129,5
-Ελιές βρώσιμες	2561	100,0	106,1	112,3	113,8	129,3	139,3
7. Κρασί	490	100,0	107,0	110,9	115,8	119,6	123,8
8. Ελαιόλαδο	9460	100,0	100,3	116,2	121,7	146,7	160,9
9. Λοιπά φυτικά προϊόντα	24	100,0	100,7	100,4	101,3	102,0	102,4
-Σπόροι κτηνοτροφικών φυτών...	24	100,0	100,7	100,4	101,3	102,0	102,4
B' Ζωική παραγωγή	29296	100,0	107,7	105,4	106,7	108,9	114,6
1. Κρέατα (ζών βάρους)	15288	100,0	110,8	103,8	105,1	107,7	115,1
- Βοοειδή	3035	100,0	101,4	100,1	101,7	102,0	107,3
- Προβατοειδή	4365	100,0	107,5	103,4	108,6	112,0	119,9
- Αίγες	2682	100,0	109,3	105,3	109,1	115,6	125,7
- Χοιρινά	3144	100,0	124,4	105,6	99,3	99,2	110,0
- Πουλερικά	1681	100,0	111,6	103,9	104,3	108,3	108,8
- Κουνέλια	381	100,0	118,9	112,3	115,7	116,7	118,0
2. Ζωικά προϊόντα	14008	100,0	104,4	107,1	108,4	110,2	114,0
-Γάλα	11334	100,0	103,8	105,8	106,7	108,5	112,9
-Αυγά	1495	100,0	99,4	102,7	105,4	109,0	112,1
-Λοιπά πρωτογενή προϊόντα	1179	100,0	116,5	124,8	129,3	128,3	126,6

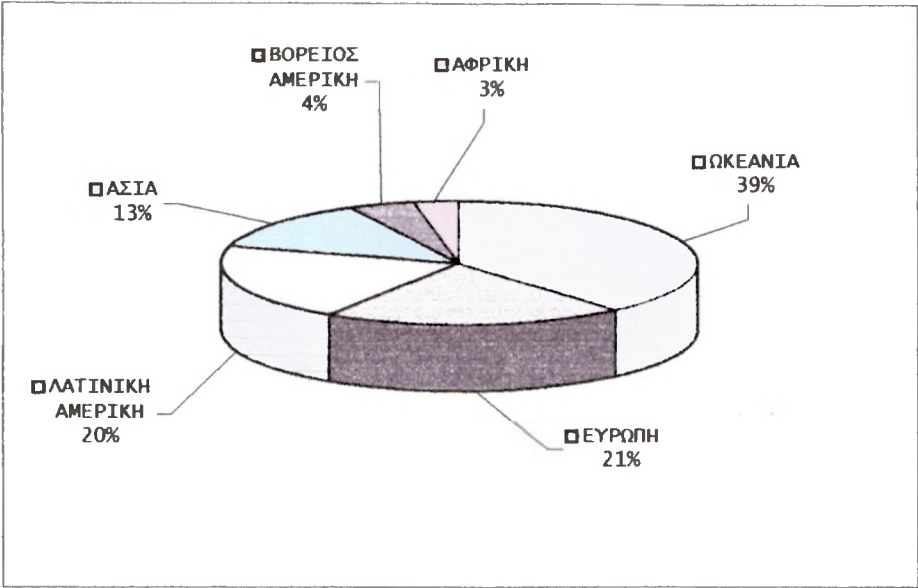
Πηγή: ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 28 : Βιολογική Γεωργία στην ΕΥΡΩΠΗ 2005

Α/Α	ΧΩΡΑ	% ΕΠΙ ΤΗΣ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΕΚΤΑΣΗΣ	ΕΚΤΑΣΗ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ (στρ.)	ΑΡΙΘΜΟΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ
1	ΛΙΧΤΕΝΣΤΑΪΝ	26,40	9.840	42
2	ΑΥΣΤΡΙΑ	13,53	3.449.160	19.826
3	ΕΛΒΕΤΙΑ	11,33	1.213.870	6.373
4	ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	7,31	1.620.240	4.887
5	ΣΟΥΗΔΙΑ	6,80	2.065.790	3.138
6	ΙΤΑΛΙΑ	6,22	9.543.610	36.639
7	ΤΣΕΧΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	6,09	2.601.200	836
8	ΔΑΝΙΑ	5,76	1.549.210	3.166
9	ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	5,42	2.065.240	1.302
10	ΕΣΘΟΝΙΑ	5,17	460.160	810
11	ΣΛΟΒΕΝΙΑ	4,55	230.320	1.568
12	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	4,52	7.678.910	16.603
13	ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	4,39	6.902.700	4.010
14	ΣΛΟΒΑΚΙΑ	4,19	939.430	218
15	ΝΟΡΒΗΓΙΑ	3,95	410.350	2.484
16	ΙΣΠΑΝΙΑ	2,87	7.331.820	16.013
17	ΕΛΛΑΔΑ	2,72	2.671.599	8.269
18	ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	2,49	31.580	66
19	ΟΛΛΑΝΔΙΑ	2,49	481.520	1.469
20	ΟΥΓΓΑΡΙΑ	2,19	1.286.900	1.583
21	ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	1,86	645.450	1.811
22	ΓΑΛΛΙΑ	1,80	5.340.370	11.059
23	ΛΕΤΟΝΙΑ	1,77	439.020	1.043
24	ΒΕΛΓΙΟ	1,70	237.280	712
25	ΚΥΠΡΟΣ	0,71	10.180	225
26	ΙΡΛΑΝΔΙΑ	0,70	306.700	897
27	ΟΥΚΡΑΝΙΑ	0,58	2.419.800	72
28	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	0,51	750.000	1.200
29	ΠΟΛΩΝΙΑ	0,49	827.300	3.760
30	ΜΟΛΔΑΒΙΑ	0,44	110.750	121
31	ΣΕΡΒΙΑ-ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ	0,37	205.420	3.000
32	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	0,23	122.840	351
33	ΚΡΟΑΤΙΑ	0,23	73.550	265
34	ΙΣΛΑΝΔΙΑ	0,22	49.100	25
35	ΜΑΛΤΑ	0,13	130	20
36	ΑΛΒΑΝΙΑ	0,07	8.040	57
37	ΠΓΔΜ (Πρώην Γιουγκ. Δημ. Μακεδ.)	0,02	1.920	50
38	ΒΟΣΝΙΑ-ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ	0,01	3.100	122
	ΣΥΝΟΛΟ		64.094.399	154.092

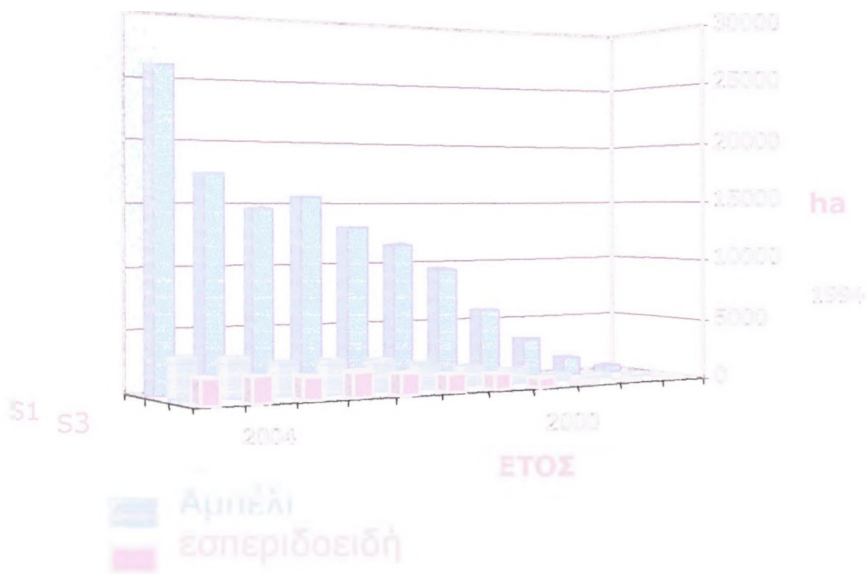
ΠΗΓΗ: ΔΗΩ - FIBL-SURVEY 2005 / 2006

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 41 : Ποσοστό έκτασης βιολογικής γεωργίας ανά ήπειρο

Πηγή: ANQ - FIOU-Survey 2005 / 2006

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 42 : Συνολικά καλλιεργούμενη έκταση των κυριότερων βιολογικών καλλιεργειών στην Ελλάδα κατ' έτος

Πηγή: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, διεύθυνση βιολογικής γεωργίας, 2004

[illegible][illegible][illegible]

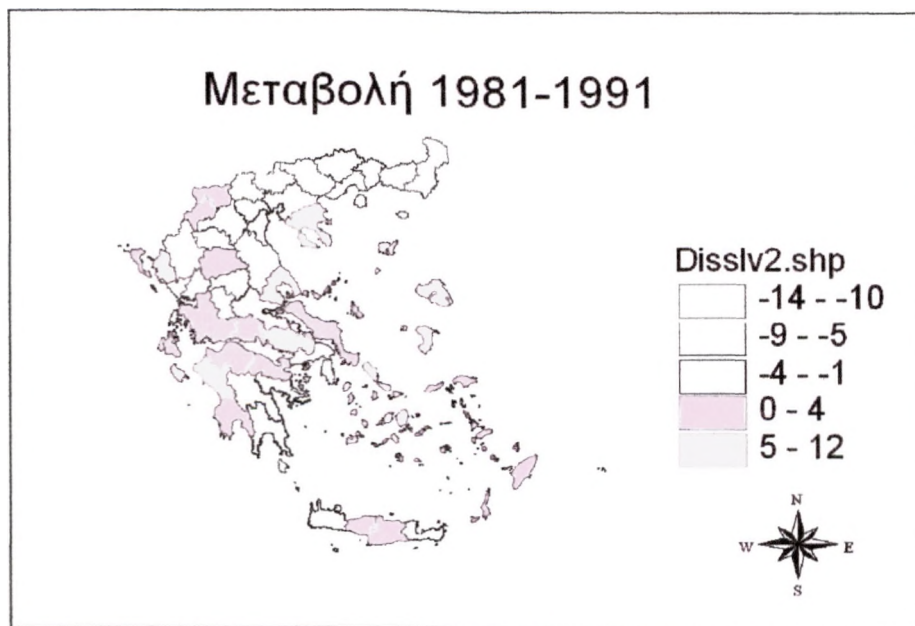
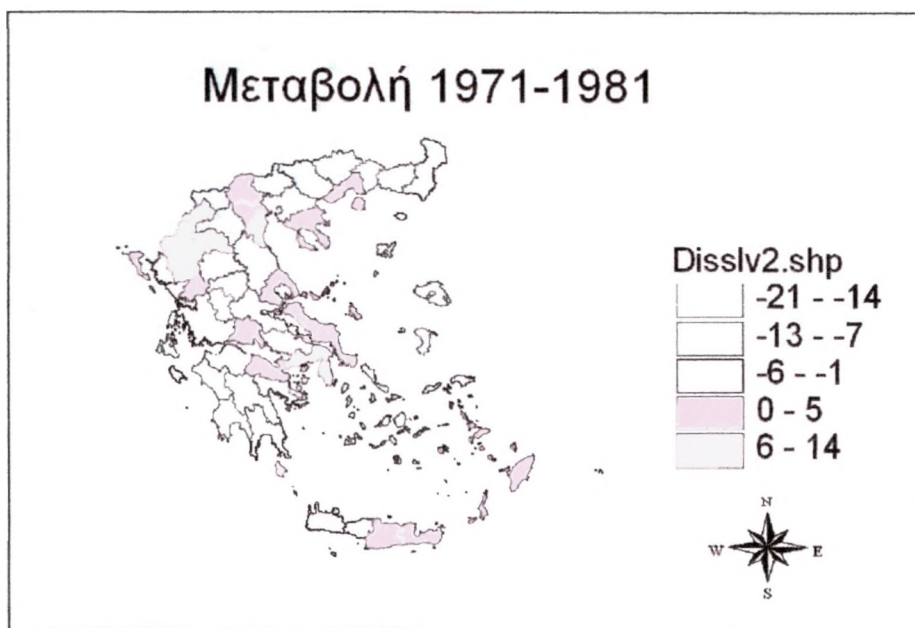
Condition	Control (%)	MCI (%)	AD (%)
A	~95	~85	~75
B	~90	~80	~70
C	~85	~75	~65
D	~95	~90	~85

•

The following table shows the number of persons employed in the various occupations in the manufacturing industry in the United States, by sex, in 1900.

2. Πρόσθετοι χάρτες του Arcview για την παρουσίαση του αγροτικού πληθυσμού (1971 - 2001)

Σε επίπεδο νομών οι ποσοστιαίες μεταβολές του αγροτικού πληθυσμού κατά τις περιόδους 1971 – 1981, 1981 - 1991 και 1991 - 2001 παρουσιάζονται στους 3 επόμενους χάρτες όπου οι νομοί με την μεγαλύτερη κάθε φορά μείωση είναι αυτοί με το σκούρο πράσινο χρώμα, ενώ οι νομοί με τη μεγαλύτερη αύξηση είναι αυτοί που χρωματίζονται με σκούρο κόκκινο χρώμα. Όσο το χρώμα γίνεται πιο ανοιχτό σε κάποιους νομούς τόσο τα ποσοστά μεταβολής του αγροτικού πληθυσμού τους πλησιάζουν την μέση ποσοστιαία μεταβολή (η οποία π.χ. για την περίπτωση της μεταβολής του 71-81 είναι -3).

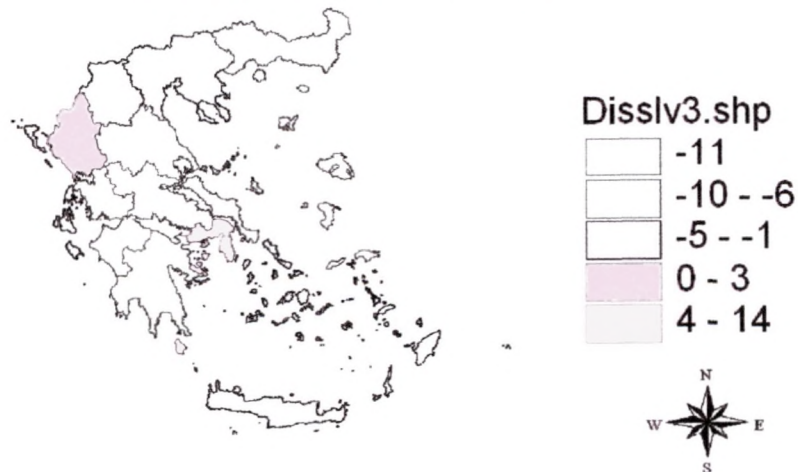

Μεταβολή 1991-2001

Σε επίπεδο περιφερειών οι ποσοστιαίες μεταβολές του αγροτικού πληθυσμού κατά τις περιόδους 1971 – 1981, 1981-1991 και 1991-2001 παρουσιάζονται στους 3 επόμενους χάρτες όπου οι περιφέρειες με την μεγαλύτερη κάθε φορά μείωση είναι αυτές με το σκούρο πράσινο χρώμα, ενώ οι περιφέρειες με τη μεγαλύτερη αύξηση είναι όσες χρωματίζονται με σκούρο κόκκινο χρώμα. Όσο το χρώμα γίνεται πιο ανοιχτό τόσο τα ποσοστά μεταβολής του αγροτικού πληθυσμού πλησιάζουν την μέση ποσοστιαία μεταβολή (η οποία π.χ. για την περίπτωση της μεταβολής του 71-81 είναι σύμφωνα με την εντολή statistics του arcview -4).

Μεταβολή 1971-1981

1. Introduction

The purpose of this study is to investigate the effects of the proposed system on the performance of the system. The study is divided into two main parts: a theoretical analysis and an experimental evaluation. The theoretical analysis is based on the principles of the system and the experimental evaluation is based on the results of the experiments.

The results of the study are presented in the following sections.

The first part of the study is a theoretical analysis of the system. This part is based on the principles of the system and the experimental evaluation is based on the results of the experiments. The results of the study are presented in the following sections. The first part of the study is a theoretical analysis of the system. This part is based on the principles of the system and the experimental evaluation is based on the results of the experiments. The results of the study are presented in the following sections.

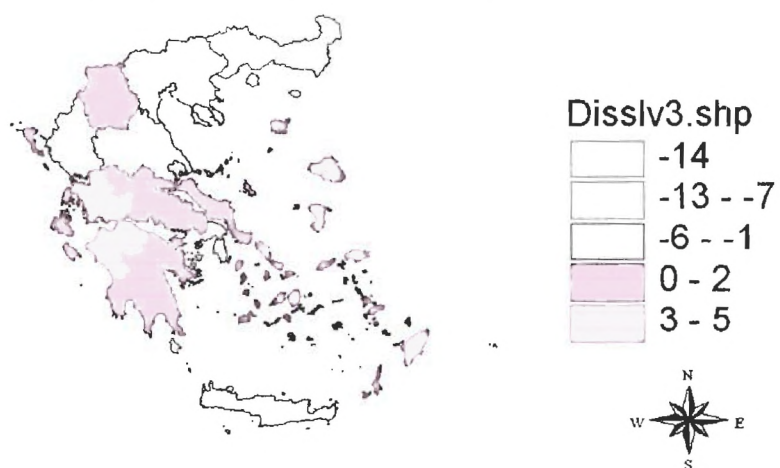
2. Theoretical Analysis

The theoretical analysis is based on the principles of the system and the experimental evaluation is based on the results of the experiments. The results of the study are presented in the following sections. The first part of the study is a theoretical analysis of the system. This part is based on the principles of the system and the experimental evaluation is based on the results of the experiments. The results of the study are presented in the following sections.

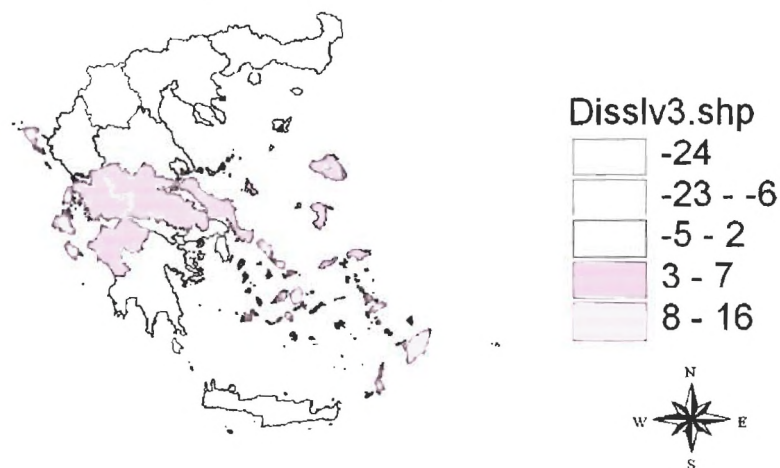
The results of the study are presented in the following sections.

The results of the study are presented in the following sections.

Μεταβολή 1981-1991

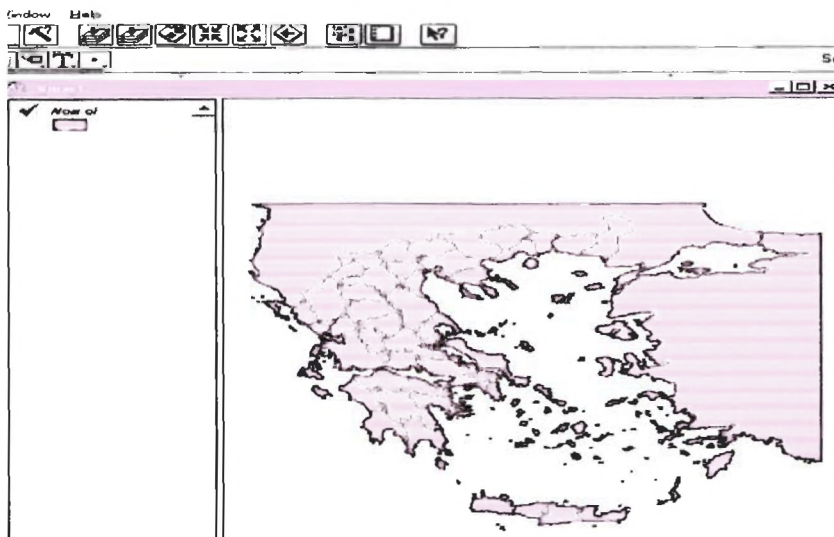

Μεταβολή 1991-2001

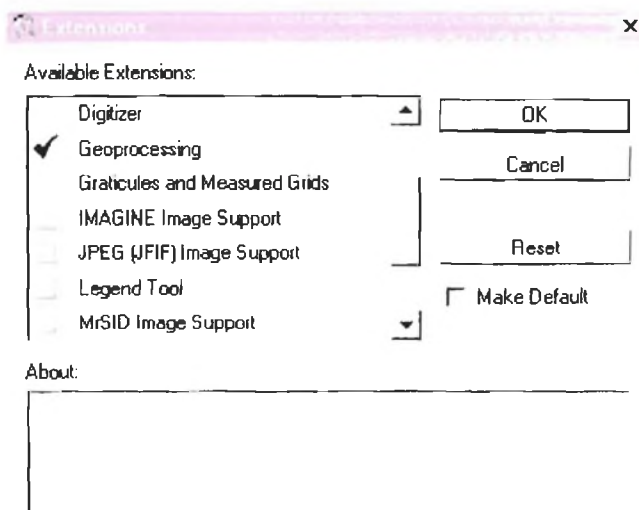

3. Τεχνική παρουσίαση(Arcview και Excel) – Κατασκευή των χαρτών γεωγραφικών πληροφοριών

Αρχικά ανοίγουμε το ARCVIEW και επιλέγουμε new view με προσθήκη στοιχείων από τη βάση δεδομένων που μας παραδόθηκε από τον διδάσκοντα (add data→ νομοι → polygon). Έτσι εμφανίζεται ο χάρτης της Ελλάδας στο περιβάλλον view1.

Εν συνεχεία εφόσον τσεκάρουμε το νομοι theme ενεργοποιούμε την λειτουργία του Geoprocessing: File → Extensions → τικ στο Geoprocessing → OK.

Μετά πάμε στον table – βάση δεδομένων του theme νομοι "Attributes of νομοι" και επιλέγουμε όλα τα στοιχεία του πίνακα (Select all) και χρησιμοποιούμε τη λειτουργία Geoprocessing: κλικ στο 'view1' και στο βασικό μενού View → Geosing Wirard →

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILL. 60607

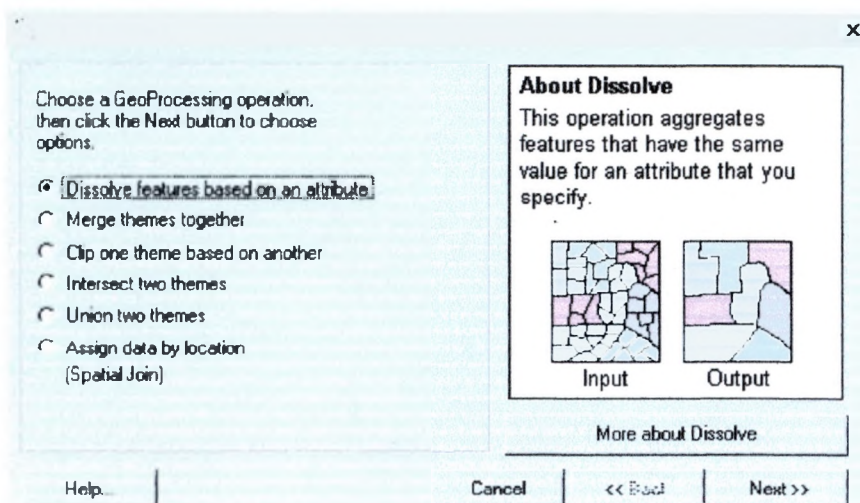
THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILL. 60607
THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILL. 60607

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILL. 60607

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILL. 60607
THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILL. 60607

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILL. 60607
THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILL. 60607

κλικ στο dissolve και Next>>. Εισάγουμε τα δεδομένα όπου 1) theme:nomoi και 2)attribute: Pop_61, πατάμε Next>> και έπειτα επιλέγουμε Perif by min → Finish.

Με τον τρόπο αυτό δημιουργήθηκε ένα νέο theme το "Disslv1" (με πίνακα δεδομένων το 'attribute of dissolv1') το οποίο είναι απαλλαγμένο από τα περιττά στοιχεία – διπλές εγγραφές και το οποίο χρησιμοποιούμε για τα επόμενα βήματα. Επιλέγουμε τον νέο πίνακα και με την εντολή Table → Start Editing δημιουργούμε μια καινούργια στήλη που ονομάζουμε code: περιβάλλον table και Edit → Add Field → name:code και Type:number. Το table είναι κατά αύξουσα σειρά σύμφωνα με τις τιμές της στήλης pop_61. Καταχωρούμε τους κωδικούς στη στήλη code με αύξοντα ρυθμό: 1,2,3,4,...,51 ενώ στην Αττική και στον Πειραιά καταχωρούμε τον ίδιο κωδικό (44), για να ενσωματώσουμε τον Πειραιά μέσα στην Αττική στο επόμενο dissolve ως νομός Αττικής. Μετά κάνουμε επιλογή όλων των στοιχείων του πίνακα, και σε περιβάλλον view κάνουμε τα βήματα: κλικ στο 'view1' και στο βασικό μενού View → Geosing Wirard → κλικ στο dissolve και Next>>. Εισάγουμε τα δεδομένα όπου 1) theme: Disslv1 και 2) attribute: code, πατάμε Next>> και έπειτα επιλέγουμε Perif by min → Finish.

Με τον τρόπο αυτό δημιουργήθηκε ένα νέο theme το "Disslv2" (με πίνακα δεδομένων το 'attribute of dissolv2') στο οποίο Πειραιάς και Αττική έχουν ενωθεί ως νομός Αττικής. Για να σβήσουμε από το view1 τις περιοχές που δεν περιλαμβάνουν στοιχεία (γειτονικές χώρες της Ελλάδας και τρίτο πόδι - άγιο όρος) επιλέγουμε το table 'attribute of dissolv2' και στην γραμμή εργαλείων πατάμε το Edit → Delete Records.

Έως το σημείο αυτό έχουμε δημιουργήσει το theme που περιλαμβάνει τα χωρικά δεδομένα με τους 51 νομούς της χώρας και στο οποίο πρέπει να προστεθούν τα στοιχεία του αγροτικού πληθυσμού που έχουμε στη διάθεσή μας και αντιστοιχούν στον αγροτικό πληθυσμό ανά νομό για τα έτη 1971 – 2001. Τα στοιχεία

αποθηκεύονται σε αρχείο dbf 4 από το περιβάλλον του microsoft excel για να μπορούν να είναι επεξεργάσιμα από το Arcview. Ουσιαστικά στο αρχείο .dbf θα υπάρχουν 6 στήλες: η πρώτη θα περιλαμβάνει τον κωδικό code τον οποίο αντιστοιχούμε σε κάθε νομό, η δεύτερη το όνομα του νομού και οι λοιπές τους πληθυσμούς για τα 4 έτη.

Αρχείο Επεξεργασία Προβολή Εισαγωγή Μορφή Εργαλεία

Σ f 65%

A1 = CODE

	A	B	C	D	E	F	G
1	CODE	NOMOS	N3	N4	N5	N6	
2	48	Ekioiakamania	119763	113942	113970	111382	
3	23	Votia	55832	44357	47128	50081	
4	42	Evia	86724	87585	89603	89465	
5	3	Evritania	24688	20952	18129	25278	
6	40	Pthiotida	88673	80816	79448	81898	
7	6	Fokida	29195	30202	30302	31760	
8	18	Argolida	53596	52382	50787	52365	
9	32	Arcadia	81560	73135	71400	65407	
10	49	Achaia	91572	89689	91882	106197	
11	43	Ilia	107869	96560	102137	111294	
12	25	Korinthia	82464	82733	84997	86332	
13	27	Laconia	70007	67157	64462	67810	
14	46	Messinia	103282	88609	92618	92317	
15	2	Zakynthos	20841	20247	22320	27761	
16	22	Kerkyra	59328	62576	62833	70169	
17	5	Keffalonia	23370	21129	21648	26026	
18	1	Lefkada	17440	15169	14390	14958	
19	18	Anta	54410	56526	62744	61928	
20	9	Thesprotia	30639	29578	32020	31781	
21	38	Ioannina	86232	91644	82133	91053	
22	10	Preveza	40019	38958	34920	30506	
23	37	Karditsa	98727	79648	78155	80927	
24	47	Larisa	101674	96638	90732	89409	
25	41	Magnisia	48912	48730	51214	55404	
26	35	Trikala	78218	75264	76014	70880	
27	4	Grevena	22566	24246	22531	23313	
28	28	Drama	41095	37168	36730	38386	
29	26	Imathia	54619	55003	53336	53056	
30	51	Thessaloniki	89540	81813	80622	77406	
31	34	Kavala	56179	57862	54379	54004	
32	7	Kastoria	24490	26892	28083	27086	
33	21	Kilkis	58105	56802	52898	53646	
34	36	Kozani	82119	76722	76332	67348	
35	31	Pella	70768	70724	65111	72515	
36	19	Pieria	42484	46032	46002	41890	
37	50	Serres	113263	111892	103093	106599	
38	13	Florina	37270	36463	37135	35806	
39	15	Chalkidiki	44792	46475	52006	63662	
40	39	Evros	73355	70410	62198	60746	
41	17	Xanthi	52646	41740	41006	42954	
42	24	Dardani	84804	80960	84760	87704	

Για να φέρουμε τα στοιχεία στο Arcview: κλικ στο περιβάλλον project και στη βασική γραμμή εργαλείων πατάμε project → add table και επιλέγουμε το αρχείο .dbf που δημιουργήσαμε στο προηγούμενο βήμα. Έτσι εμφανίζεται ο νέος πίνακας στο Arcview, τις στήλες του οποίου θα μεταφέρουμε με την εντολή 'join' στον πίνακα 'attribute of disslv2' (κλικ στη στήλη code και των δύο πινάκων με πρώτη την στήλη του νεοεισερχόμενου και δεύτερη την στήλη του πίνακα στον οποίο θα γίνει η μεταφορά και έπειτα κλικ στην εντολή 'join'). Οι στήλες με τον πληθυσμό έχουν

1. The first condition is that the system must be in a state of equilibrium. This means that the system must be at rest and not changing its state. The second condition is that the system must be in a state of uniformity. This means that the system must be the same everywhere and not changing its state. The third condition is that the system must be in a state of stability. This means that the system must be able to resist changes in its state.

The first condition is that the system must be in a state of equilibrium. This means that the system must be at rest and not changing its state.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

The first condition is that the system must be in a state of equilibrium. This means that the system must be at rest and not changing its state. The second condition is that the system must be in a state of uniformity. This means that the system must be the same everywhere and not changing its state. The third condition is that the system must be in a state of stability. This means that the system must be able to resist changes in its state.

αυτόματα ονομαστεί ως εξής: N3 (1971), N4 (1981), N5 (1991) και N6 (2001).

0 of 51 selected

	Ν3	Ν4	Ν5	Ν6
48	119763	113942	113970	1111
23	55832	44357	47128	500
42	86724	87585	89603	894
3	24888	20952	18129	252
40	88673	80816	79448	816
6	29195	30202	30302	317
18	53596	52392	50797	522
32	81560	73135	71400	654
49	91572	89689	91682	1061
43	107869	96560	102137	1112
25	62464	62733	64997	662
27	70007	67157	64452	676
46	103282	88609	92518	922

Shape	Count	Min	Min	Pa
Polygon	1	10	1	
Polygon	1	10	2	
Polygon	1	6	3	
Polygon	1	3	4	
Polygon	1	10	5	
Polygon	1	6	6	
Polygon	1	3	7	
Polygon	1	13	8	
Polygon	1	4	9	
Polygon	1	4	10	
Polygon	1	13	11	
Polygon	1	11	12	
Polygon	1	3	13	
Polygon	1	11	14	
Polygon	1	2	15	
Polygon	1	4	16	

Για να ενώσουμε τους επιμέρους νομούς σε περιφέρειες πρέπει να κάνουμε άλλο ένα dissolve. Ομοίως με προηγούμενα πάμε view → georgos wizard , και επιλέγουμε τις στήλες με τα νέα στοιχεία που προσθέσαμε στο join (N3 - N6) με την εντολή by sum (για να προστεθούν τα επιμέρους αριθμητικά ποσά των νομών στις περιφέρειες). Έτσι τελικά έχουμε και το τρίτο dissolve με τις περιφέρειες σε ξεχωριστό theme με όνομα 'Disslv3' και με table δεδομένων τον 'attribute of disslnv3'. Σε αυτά έχει γίνει ομαδοποίηση των νομών σε περιφέρειες.

0 of 13 selected

Min	Min	Count	Sum N3	Sum N4	Sum N5	Sum N6
2	7	473571.0000	487541.0000	452088.0000	408673.	
3	4	158445.0000	163313.0000	163081.0000	153553.	
4	4	211300.0000	216705.0000	201817.0000	205268.	
5	4	327531.0000	300280.0000	294115.0000	286730.	
6	6	285312.0000	263812.0000	264610.0000	278462.	
7	3	319204.0000	300191.0000	307789.0000	328873.	
8	5	370808.0000	344225.0000	344264.0000	344231.	
9	1	49397.0000	56258.0000	48442.0000	36957.	
10	4	120977.0000	119121.0000	121191.0000	128914.	
11	4	254528.0000	251544.0000	249558.0000	252520.	
12	2	103761.0000	98271.0000	103883.0000	120004.	
13	3	118841.0000	106142.0000	110874.0000	117125.	
14	5	287955.0000	267157.0000	248673.0000	249874.	

© 2004 Blackwell Publishing Ltd, *Journal of Internal Medicine* 255: 111–117

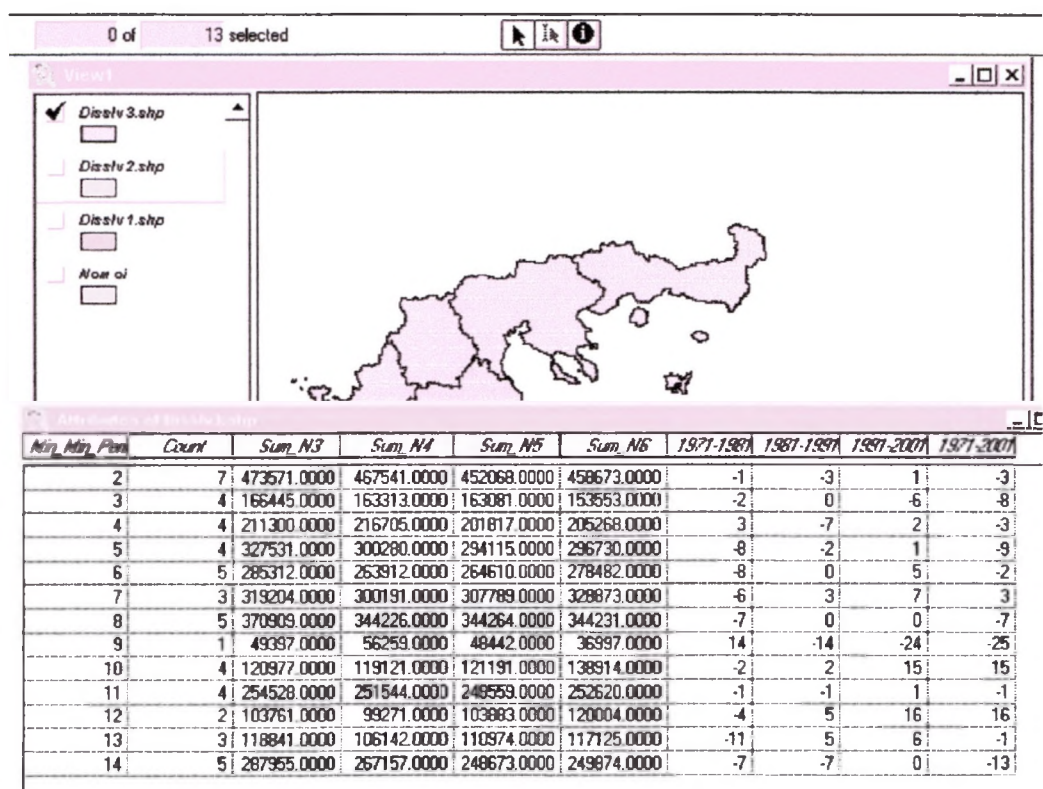
Δείκτες ποσοστιαίας μεταβολής

Για να υπολογίσουμε τις ποσοστιαίες μεταβολές του αγροτικού πληθυσμού στους νομούς εργαζόμαστε στο Excel όπου με την εισαγωγή των κατάλληλων τύπων (τελικό μείον αρχικό δια αρχικό) βρίσκουμε 3 στήλες με τις κατά έτος μεταβολές (1971-1981, 1981-1991 και 1991-2001) και μία στήλη με τη συνολική μεταβολή (1971-2001). Τις στήλες με τη γνωστή διαδικασία που περιγράφηκε πριν τις εισάγουμε στον table 'attribute of dissln2'.

Για να υπολογίσουμε τις ποσοστιαίες μεταβολές του αγροτικού πληθυσμού στις περιφέρειες χρειαζόμαστε τα πρωτογενή ομαδοποιημένα σε περιφέρειες δεδομένα που βρίσκονται όμως στο Arcview (πίνακας 'attribute of dissln3'). Για το λόγο αυτό εξάγουμε (με την εντολή File → Export) τον εν λόγω πίνακα ως αρχείο dbf 4.

Α1						
MIN_MIN_PE						
	A1	B	C	D	E	F
1	MIN	COUNT	SUM_N3	SUM_N4	SUM_N5	SUM_N6
2	2	7	473571,0000	467541,0000	452068,0000	458673,0000
3	3	4	166445,0000	163313,0000	163081,0000	153553,0000
4	4	4	211300,0000	216705,0000	201817,0000	205268,0000
5	5	4	327531,0000	300280,0000	294115,0000	296730,0000
6	6	5	285312,0000	263912,0000	264610,0000	278482,0000
7	7	3	319204,0000	300191,0000	307789,0000	328873,0000
8	8	5	370909,0000	344226,0000	344264,0000	344231,0000
9	9	1	49397,0000	56259,0000	48442,0000	36997,0000
10	10	4	120977,0000	119121,0000	121191,0000	138914,0000
11	11	4	254528,0000	251544,0000	249559,0000	252620,0000
12	12	2	103761,0000	99271,0000	103883,0000	120004,0000
13	13	3	118841,0000	106142,0000	110974,0000	117125,0000
14	14	5	287955,0000	267157,0000	248673,0000	249874,0000

Εν συνεχεία ανοίγουμε το αρχείο με το Excel όπου υπολογίζουμε τις μεταβολές (αφού πρώτα το αποθηκεύσουμε σαν .xls ώστε να είναι δυνατή η χρήση όλων των δυνατοτήτων που προσφέρει το Excel). Το νέο αρχείο με τη γνωστή διαδικασία εισάγεται ως πίνακας στο Arcview και μεταφέρεται με την εντολή 'join' στον πίνακα 'attribute of dissln3' μέσω αντιστοιχίας της στήλης 'MIN_MIN_PE' που περιλαμβάνει την κωδικοποίηση της κάθε μιας από τις 13 περιφέρειες (αριθμοί 2-14). Οι νέες στήλες που δείχνουν τις ποσοστιαίες μεταβολές από έτος σε έτος και τη συνολική μεταβολή (1971-2001) τιτλοφορούνται, όπως φαίνεται παρακάτω, ανάλογα με το μέγεθος που παρουσιάζουν (και τούτο διότι επιλέχθηκε και ο τίτλος στο αρχείο Excel κατά τη διαδικασία μεταφοράς).

Χάρτες πληθυσμού 2001

Πρώτα θεωρείται σκόπιμη η κατασκευή των χαρτών που απεικονίζουν τον αγροτικό πληθυσμό των νομών και των περιφερειών (για το τελευταίο έτος 2001).

Στο dissolve – theme των νομών κάνουμε διπλό κλικ στο υπόμνημα και στο legend editor που προκύπτει βάζουμε legend type: graduated color και classification field την στήλη του πληθυσμού των νομών για το 2001. Αυτό μας προσδίδει ένα layout (μέσω view → layout) το οποίο σώζουμε ως jpeg.

Ομοίως στο dissolve – theme των περιφερειών εξάγουμε τον χάρτη - layout επιλέγοντας στο classification field την στήλη που απεικονίζει τους πληθυσμούς κατά περιφέρεια για το έτος 2001 (δηλ. τη στήλη Sum_N6 στην προηγούμενη φωτογραφία).

Χάρτες δεικτών μεταβολής

Στο dissolv2 – theme των νομών κάνουμε διπλό κλικ στο υπόμνημα και στο legend editor που προκύπτει βάζουμε legend type: graduated color και classification field για κάθε στήλη πληθυσμιακών μεταβολών κάθε φορά (4 στήλες). Κάθε classification field – στήλη μας προσδίδει ένα layout (μέσω view → layout) τα οποία

Methodology

The methodology of this study is based on a combination of qualitative and quantitative research methods. The qualitative component involves the collection and analysis of textual data from various sources, including interviews, focus groups, and document analysis. The quantitative component involves the use of statistical methods to analyze numerical data collected from surveys and experiments. The study aims to provide a comprehensive understanding of the research topic by integrating these two approaches. The data collection process is detailed in the following sections, and the analysis of the data is presented in the results section.

Results and Discussion

The results of the study are presented in this section, followed by a discussion of the findings. The results are organized into several sub-sections, each focusing on a different aspect of the research. The discussion section provides an interpretation of the results, highlighting the key findings and their implications for the field of study. The study concludes with a summary of the main results and a final statement on the significance of the research.

σώζουμε ως jpeg.

Ομοίως στο dissln3 – theme των περιφερειών εξάγουμε άλλους 4 χάρτες επιλέγοντας ένα classification field για κάθε στήλη πληθυσμιακών μεταβολών. Και στις δύο περιπτώσεις επιλέγουμε στο color ramp το greens to red dichromatic ώστε να διακρίνονται με αποχρώσεις του πράσινου τα πολύ μεγάλα ποσοστά μείωσης και με αποχρώσεις του κόκκινου τα πολύ μεγάλα ποσοστά αύξησης του αγροτικού πληθυσμού (με άσπρο χρώμα απεικονίζονται οι μέσες τιμές μεταβολής για κάθε χάρτη).

Χάρτης περιφερειών ως ποσοστό του συνολικού αγροτικού πληθυσμού

Επεξεργαζόμαστε τα στοιχεία στο Excel εισάγοντας τον κατάλληλο τύπο όπως φαίνεται παρακάτω και εν συνεχεία μεταφέρουμε τη στήλη 'pososto sinolou' στο 'attribute of dissln3' μέσω αντιστοιχίας της στήλης 'MIN_MIN_PE' που περιλαμβάνει την κωδικοποίηση της κάθε μιας από τις 13 περιφέρειες (αριθμοί 2-14).

Μικροσκόπιο Excel - γραμμάτιο: επεξεργασία του αριθμητικού					Μικροσκόπιο Excel - γραμμάτιο: επεξεργασία του αριθμητικού				
Αρχείο Επεξεργασία Προβολή Εισαγωγή Μορφή Εργαλεία					Αρχείο Επεξεργασία Προβολή Εισαγωγή Μορφή Εργαλεία				
C2 = =B2/\$B\$15*100					B2 = 15,3847727736216				
1	A	B	C	D	1	A	B	C	D
2	MIN_MIN	2001	pososto sinolou		2	MIN_MIN	pososto sinolou		
3	2	458673	15,38		3	2	15,38		
4	3	153553	5,15		4	3	5,15		
5	4	205268	6,89		5	4	6,89		
6	5	296730	9,95		6	5	9,95		
7	6	278482	9,34		7	6	9,34		
8	7	328873	11,03		8	7	11,03		
9	8	344231	11,55		9	8	11,55		
10	9	36997	1,24		10	9	1,24		
11	10	138914	4,66		11	10	4,66		
12	11	252620	8,47		12	11	8,47		
13	12	120004	4,03		13	12	4,03		
14	13	117125	3,93		14	13	3,93		
15	14	249874	8,38		15	14	8,38		
		2981344							

4. Παραδείγματα ολοκληρωμένης αγροτουριστικής δραστηριότητας στην Ελλάδα

1. Κρήτη – Μηλιά

Η Μηλιά απέχει 55χλμ. από τα Χανιά και παραμένει ανοιχτή όλο το χρόνο. Δώδεκα πέτρινα σπίτια, όχι βενετσιάνικα ούτε τούρκικα αλλά γνήσια κρητικά, που είχαν για τοίχους το βράχο, και στα ταβάνια τους ξύλινα δοκάρια, «φύτρωσαν» στην άκρη μιας μικρής κοιλάδας στο

Αγνωστο παραμένει μέχρι σήμερα ποιοι έκτισαν τα κτίρια αυτά, αλλά λέγεται ότι το 16ο αιώνα κάποιοι τα κατοικούσαν, ενώ το 17ο ερημώθηκαν εξαιτίας ενός λοιμού. Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αποτέλεσαν το καταφύγιο κάποιων οικογενειών, κυνηγημένων από τους Γερμανούς.

Κατόπιν, έμειναν έρμαιοι του χρόνου, να καταρρέουν πέτρα την πέτρα, στη μικρή

σιωπηλή κοιλάδα.

Το 1982 οι τοίχοι των πέτρινων σπιτιών ήταν ένα μέτρο μόνο πάνω από τη γη. Ερείπια παντού. Ο οικισμός, με συνολική έκταση 1.500 στρέμματα, αγοράστηκε και άρχισε η αναστήλωσή του. Με σεβασμό στο περιβάλλον, ξεκίνησε η χρονοβόρα διαδικασία της αποκατάστασης των σπιτιών, προκειμένου να αποκτήσουν τη μορφή που είχαν κάποτε. Τα υλικά, πέτρα και ξύλο, συγκεντρώθηκαν με επιμονή και υπομονή από τη γύρω περιοχή.

Τα απαιτούμενα κεφάλαια ήταν μεγάλα. Στην ιδιωτική πρωτοβουλία υπήρξε αρωγός το Κοινοτικό Πρόγραμμα **INTERREG I**. Κάτω από τον έλεγχο του Οργανισμού Ανάπτυξης Δυτικής Κρήτης δημιουργήθηκαν τα εξής:

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DIVISION OF THE PHYSICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF CHEMISTRY

CHICAGO, ILL.

TO THE HONORABLE CHAIRMAN OF THE
COMMISSION ON THE ORGANIZATION OF
THE PHYSICAL SCIENCES
AND TO THE MEMBERS OF THE
COMMISSION ON THE ORGANIZATION OF
THE PHYSICAL SCIENCES

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DIVISION OF THE PHYSICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF CHEMISTRY
CHICAGO, ILL.

TO THE HONORABLE CHAIRMAN OF THE
COMMISSION ON THE ORGANIZATION OF
THE PHYSICAL SCIENCES
AND TO THE MEMBERS OF THE
COMMISSION ON THE ORGANIZATION OF
THE PHYSICAL SCIENCES

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DIVISION OF THE PHYSICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF CHEMISTRY
CHICAGO, ILL.

- Δώδεκα πέτρινα σπίτια, με τζάκια, ταράτσες και θέα στο φαράγγι
- Καλλιέργειες με ωποροφόρα δένδρα
- Ελαιώνες
- Λαχανόκηποι
- Ένα δάσος με καστανιές, που συνεχώς μεγαλώνει με τη φύτευση νέων

δένδρων

Στην Μηλιά υπάρχουν:

1. Προϊόντα που καλλιεργούνται με παραδοσιακό τρόπο, χωρίς χημικά, όπως τα κηπευτικά, οι ελιές, τα φρούτα κ.λπ.
2. Προϊόντα που παρασκευάζονται με παραδοσιακό τρόπο, όπως μαρμελάδες, τυρί, τσικουδιά κ.λπ.
3. Θέρμανση από τζάκι και παλιά μαντεμένια «στόφα».
4. Νερό από δύο πηγές. Το ζεστό νερό για το μπάνιο ζεσταίνεται με ξύλα σε μεγάλους κεντρικούς βραστήρες, κάθε απόγευμα.

Ασχολίες στην Μηλιά: Κάθε νέα μέρα στη Μηλιά φέρνει μαζί της και μια σειρά εργασιών και ασχολιών. Η ζωή δεν περιστρέφεται γύρω από το άτομο-επισκέπτη. Ο τελευταίος αποτελεί μέρος του συνόλου και έχει την ευχέρεια να συμμετάσχει στις καθημερινές δουλειές του αγροκτήματος (όπως η φροντίδα των ζώων, το σκάλισμα και το πότισμα των καλλιεργειών κ.λπ.). Κάθε εποχή στον οικισμό

έχει και τις δικές της απαιτήσεις: να μαζευτούν οι ελιές, οι ντομάτες, να πηξει το τυρί, να γίνει η τσικουδιά, να σκαλιστούν τα κηπευτικά, να παρασκευαστούν τα γλυκά του κουταλιού και οι μαρμελάδες.

Πεζοπορία

Τα πεζοπορικά μονοπάτια μέσα από το μικρό φαράγγι οδηγούν στο δάσος με τις καστανιές και στο σπήλαιο της Ανίας Σοφίας, καθώς και στο Τοπολιανό φαράγγι, και μετά στο Σηρικάρι, ένα γραφικό χωριό σε υψόμετρο 500μ. που πήρε το όνομά του από το επάγγελμα του σηρικάρη, δηλαδή αυτού που ασχολείται με τα μεταξωτά υφάσματα. Τον τελευταίο καιρό ετοιμάζεται και ένα καινούριο πεζοπορικό μονοπάτι, μήκους 16χλμ., που σε πέντε ώρες καταλήγει στο χωριό Μελισσιά.

Εκδρομές

Η Φαλάσσαρνα, η Πολυρρήνεια, το Ελαφονήσι και η Παλαιοχώρα είναι πολύ κοντινοί προορισμοί. Τόποι με ξεχωριστή ιστορία, που δίνουν επιπλέον τη δυνατότητα για κολύμπι και ηλιοθεραπεία στη θάλασσα της Κρήτης.

Μαθήματα

Στη Μηλιά προσφέρεται και η δυνατότητα της μάθησης. Ομάδες 20 έως 25 ατόμων (μαθητών σχολείων ή όχι) έχουν τη δυνατότητα να μάθουν τα μυστικά της παραδοσιακής κρητικής μαγειρικής, της παραδοσιακής βιολογικής καλλιέργειας κηπευτικών, της παρασκευής γλυκών και άλλων παρεμφερών.

2. Αγρόκτημα Έναγρον – Ρέθυμνο Κρήτης

Το "ΕΝΑΓΡΟΝ" βρίσκεται στην περιοχή της **Αξού**. Η **Αξός** είναι από τις αρχαιότερες πόλεις της Κρήτης και κατοικείται συνεχώς εδώ και 3.500 χρόνια τουλάχιστον. Έχει παίξει σπουδαίο ρόλο σε πολλές περιόδους της Ιστορίας της

Κρήτης και αναφέρεται σε πολλές ιστορικές πηγές, συνδέεται επίσης με πολλούς μύθους από την αρχαιότητα ως και σήμερα. Οι ξενώνες 'ΕΝΑΓΡΟΝ' δημιουργήθηκαν σε ένα αγρόκτημα 30 στρεμμάτων, είναι χτισμένοι σε διώροφα κτίρια με παραδοσιακά υλικά και αποτελούνται από 14 διαμερίσματα των 2, 3 και 4 ατόμων.

Το αγρόκτημα περιλαμβάνει αμπελώννα για κρασί και σταφίδα, περιβόλια όπου καλλιεργούνται προϊόντα με παραδοσιακές μεθόδους, ελαιόδεντρα, πορτοκαλιές και πολλά άλλα οπωροφόρα και καρποφόρα δέντρα.

Στο αγρόκτημα ανήκει δάσος από βελανιδιές, πρίνους, χαρουπιές και άλλα δέντρα, υπάρχουν πολλές μικρές σπηλιές μέσα στο δάσος, καθώς και φάρμα με πολλά ζώα και πουλιά.

Επιπλέον, υπάρχει η δυνατότητα εξερεύνησης των περιοχών γύρω από το αγρόκτημα, σε μέρη ιδιαίτερου

The first part of the report, the description of the data, is the most important part. It is the only part that is not subject to interpretation. It is the only part that is not subject to interpretation. It is the only part that is not subject to interpretation.

The second part of the report, the interpretation of the data, is the most important part. It is the only part that is not subject to interpretation. It is the only part that is not subject to interpretation. It is the only part that is not subject to interpretation.

2. Description of the data

The data were collected from a sample of 1000 people. The sample was selected from a population of 10,000 people. The sample was selected from a population of 10,000 people. The sample was selected from a population of 10,000 people.

The data were collected from a sample of 1000 people. The sample was selected from a population of 10,000 people. The sample was selected from a population of 10,000 people. The sample was selected from a population of 10,000 people.

The data were collected from a sample of 1000 people. The sample was selected from a population of 10,000 people. The sample was selected from a population of 10,000 people. The sample was selected from a population of 10,000 people.

The data were collected from a sample of 1000 people. The sample was selected from a population of 10,000 people. The sample was selected from a population of 10,000 people. The sample was selected from a population of 10,000 people.

The data were collected from a sample of 1000 people. The sample was selected from a population of 10,000 people. The sample was selected from a population of 10,000 people. The sample was selected from a population of 10,000 people.

φυσικού κάλλους χωρίς κινδύνους (μικρά δάση, μικρά χωριά, το φυσικό ποτάμι Μυλοπόταμος κλπ) με

ποδήλατο βουνού ή και με γαϊδουράκια ή άλογα που υπάρχουν στο αγρόκτημα. Οι επισκέπτες μπορούν να παρακολουθούν και να συμμετέχουν στις αγροτικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες του αγροκτήματος.

Τα φαγητά μαγειρεύονται από νοικοκυρές της περιοχής με πρώτες ύλες και προϊόντα που καλλιεργούνται και παράγονται στο αγρόκτημα, ή από μερακλήδες παραγωγούς της περιοχής. Υπάρχει η δυνατότητα παρακολούθησης ή συμμετοχής στην μαγειρική της Παραδοσιακής Κρητικής Κουζίνας η οποία θεωρείται από τις πλέον υγιεινές στον κόσμο. Ακόμα είναι στη διάθεση των επισκεπτών ένα Παραδοσιακό Καφενείο αυτοεξυπηρέτησης, με ποτά αφεψήματα και εδέσματα παραδοσιακά και σύγχρονα επιλεγμένα με αυστηρά κριτήρια.

Οι πρώτες ύλες και όλα τα προϊόντα που χρησιμοποιούνται είναι ντόπια, επιλεγμένα με αυστηρά κριτήρια (βιολογικής καλλιέργειας).

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 210 - 92 01 001

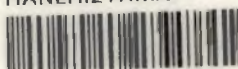
ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

27 ΔΕΚ. 2007

28 ΔΕΚ. 2007

05 ΙΑΝ. 2011

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000079779